

ฟ้าสว่างทางธรรม

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุลลอยปทุมออกเผยแพร่

เพื่อประกาศพระสัจจธรรมและรักษาต้นฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิ

หนังสือชุลลอยปทุมนี้ได้จัดพิมพ์ในสมัยที่หลวงพ่พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิ ผู้จัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำนำในการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม

ฟ้าสาบทางธรรม

ธรรมสังการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'ลอยปทุม' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิ โดยคุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิฯ ได้เมตตาตามอบให้ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ทางสวนโมกขพลาราม ได้จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการแด่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมาทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อศึกษาปฏิบัติและเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือมอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นธรรมสังการะและ

แสดงกตเวทิตา ถวายแด่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณ
พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล
๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๕๔

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม
ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา
พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ
ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ
พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และเป็นไปตามความประสงค์ของท่าน
เจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดลอยปทุม
ชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
ตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามี
ความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้
มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมนี้ อนึ่ง
ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือ
ปกแข็งและเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ให้มีอายุ
ยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปภายภาคหน้า ไม่มีผู้ใด
จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีเช่นนี้ออกเผยแพร่ สาธุชนรุ่นหลังจาก
นี้ จักได้มีหนังสือธรรมะที่ดีไว้เป็นประทีปส่องทางชีวิตและดำเนิน
ชีวิตให้ถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษยชาติ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ จัดพิมพ์เป็นชุด และจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดลอยปทุมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาลำเลียดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสมหรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ *ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒* และ *ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๔๕๐*

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ธรรมสภา อันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดลอยปทุม

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม ในครั้งนี้ ธรรมสภาน้อมถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสุข

สารบัญ

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๑. ฟาสางทางธรรมโฆษณ์	๑
คำที่ต้องอธิบายกันใหม่	๑
๑. ว่าด้วย คำว่า “เผด็จการณั”	๓
จุดศูนย์รวมของปัญหาทั้งหมด	๖
๒. ว่าด้วย คำว่า “โลกุตตระ”	๑๑
ขอให้อะไรของมันเป็นสันติภูมิโก	๒๑
๓. ว่าด้วย คำว่า “ฆราวาสธรรม”	๒๕
๔. ว่าด้วย คำว่า “ธรรม”	๒๘
ธรรม หมายถึง ทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร	๒๙
๕. ว่าด้วย คำว่า “เวลา”	๔๕
รู้จักเวลา คือรู้ธรรมะสูงสุด	๕๐
๖. ว่าด้วย คำว่า “เศรษฐี”	๕๒
เศรษฐีที่แท้จริงตามหลักธรรม	๕๔
๗. ว่าด้วย คำว่า “นิพพานธาตุ”	๖๑
นิพพานถึงที่สุด คือไม่มีเชื้อเหลือ	๖๔

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๒. ฟ้ำสาทางธรรมโฆษณ์	๗๓
การใช้กรีนินพนธ์เป็นอุปกรณ์	๗๕
ปาฏิโมกข์ค้ำกลอน	๗๗
ไม้้องกันสามซา	๗๘
ศาสตราสามอัน	๗๘
โจรฉกรรจ์สามกั๊ก	๗๘
ป้ารกสามดง	๗๘
เวียงวงสามวน	๗๙
ทุกข์ทนทั้งสามโลก	๘๐
เขาโคกมีสามเนิน	๘๐
ทางห้ามเดินสองแพรง	๘๑
ตัวแมลงห้าตัว	๘๑
มารนำกลั้วห้าตน	๘๕
บ่วงคล้องคนหกบ่วง	๘๗
แหล่งอบายสี่ซุ่ม	๘๘

ที่ต้องคุมสามจุด	๘๙
ทางแห่งวิมุตติมีแปดองค์	๙๐
วัตถุพึงประสงค์สองสถาน	๙๐
คำย่อที่คิดขึ้นใหม่	๑๐๑
ถ้อยคำเกี่ยวกับการอบรมเด็ก	๑๐๘
อธิบายคำธรรมะ ให้เต็มตามความหมาย	๑๑๓
ปัญหาเรื่องไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์	๑๒๑

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๓. ฟ้าสางทางการเมือง	๑๓๑
ฟ้าสางทางประชาธิปไตย	๑๓๒
ฟ้าสางทางประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐาน	๑๓๔
รู้จักคำ “เผด็จการ” ให้ถูกต้อง	๑๓๖
ศีลธรรมตั้งรากฐานอยู่บนความรักผู้อื่น	๑๓๙
ประชาธิปไตยสมบูรณ์ต้องจัดให้ศีลธรรมกลับมา	๑๔๓
ฟ้าสางทางเศรษฐกิจ	๑๔๖

ความหมายของ “เศรษฐกิจ”	๑๔๙
ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจ”	๑๕๒
เศรษฐกิจสมัยปัจจุบันคิดถึงผู้อื่นน้อย	๑๕๓
ฟ้าสาบทางการเมือง	๑๕๕
ทุกคนต้องเป็นสัตว์ศีลธรรมด้วย	๑๕๖
ประชาธิปไตยต้องมีเผด็จการเป็นเครื่องมือ	๑๕๘
การเมืองบริสุทธ์ ต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐาน	๑๖๒
ธัมมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการจะเหมาะสม	๑๖๕
ฟ้าสาบทางสัมพันธภาพ	๑๖๘
ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน	
ฟ้าสาบทางสัมพันธภาพของคนฉลาดและคนไม่ฉลาด	๑๗๒
ฟ้าสาบที่มีการปกครองทางศีลธรรม	๑๗๕
ฟ้าสาบทางเอาอย่างประเทศผู้นำ	๑๗๗
หลงอยู่ในส่วนเกินจึงหาสันติภาพไม่ได้	๑๘๑
ชาวพุทธไม่ควรหลงวัตถุนิยม	๑๘๔
ฟ้าสาบทางสิทธิมนุษยชน	๑๘๘

ของ พุทธทาสภิกขุ

เรื่อง

ฟ้าสว่างทางธรรม

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาควิสาขบูชา
ชุด ฟ้าสาวระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์
ครั้งที่ ๔, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๖
ณ ศาลามหานาวา สวนโมกขพลาราม ไชยา

ฟ้าสาวทางธรรมโฆษณ์

(หมวดว่าด้วยคำที่ต้องอธิบายกันใหม่)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา
เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง **ฟ้าสาวทาง
ธรรมโฆษณ์** ต่อไปตามเดิม.

[ทบทวน]

ขอทำความเข้าใจกับท่านที่เพิ่งมาฟังเป็นครั้งแรก
ว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องพูดเรื่องนี้ที่ค้างคาอยู่ ไปจนกว่า
จะจบ; ดังนั้นบางเรื่องมันก็ซ้ำกับที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว
ท่านก็ต้องอดทนหน่อย, แล้วฟังให้ละเอียดให้ลือยิ่งขึ้น

ไป มันเป็นความจำเป็นที่จะต้องพูดไปตามลำดับของเรื่อง
ที่ได้กำหนดไว้แล้วอย่างไร.

ฟ้าสางในระหว่างห้าสิบปีที่มีส่วนโมกซ์ มีหัวข้อ
มากมายหลายสิบหัวข้อ หรือตั้งร้อยหัวข้อ ว่าได้มีอะไรที่มี
ลักษณะสาบขึ้นมา; นี่เราเรียกว่า “ฟ้าสาง” เนื่องจาก
การโฆษณาธรรม คือการเผยแผ่ธรรมของสวนโมกข์ ที่ได้
ทำมาตลอดเวลา ๕๐ ปี โดยประมาณ.

ได้พูดมาแล้วเป็นพวกๆ เป็นหมวดๆ วันนั้นก็มาถึง
ถ้อยคำหรือเรื่อง ที่ต้องอธิบายกันเสียใหม่; เพราะว่า
ตามทีอธิบายกันอยู่ก่อน หรือใช้พูดจากันอยู่ก่อนนั้น ยังไม่
สมบูรณ์ หรือถึงกับผิดก็มี, ไม่ตรงจุดของเรื่องก็มี, จึงขอ
รื้อฟื้นขึ้นมาอธิบายกันเสียใหม่ บางทีมันก็ผิดไปจากที่ท่าน
ทั้งหลายเคยได้ยินได้ฟังอยู่ก่อน ถึงกับตรงกันข้ามก็อาจจะ
มีได้, แล้วก็ลำบากใจ. ข้อนี้ก็ขอให้ทำความเข้าใจจนกว่า
จะเข้าใจได้ แล้วก็รู้จักเลือกเอาชนิดที่มีประโยชน์; คำ
อธิบายชนิดที่ไม่มีประโยชน์ก็ยกเลิกไปก็แล้วกัน.

ควางคำ หรือเรื่องบางเรื่อง ซึ่งเป็นการอธิบาย
คำนั้น มันก็มีอยู่มากที่ *จะต้องอธิบายกันเสียใหม่*, เอามาใช้

ให้สำเร็จประโยชน์ให้จนได้. คำเช่นคำว่า เผด็จการณั้ หรือ โลกุตตระ หรือ ฆราวาสธรรม นิพพาน เวลา เศรษฐี เป็นตัน; นี้ตัวอย่างเป็นคำที่จะต้องอธิบายกันเสียใหม่ ให้สำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมายอย่างถูกต้อง, หรือ อย่างที่มันมีอยู่จริง ๆ แล้วเราไม่สนใจ มันก็เลยไม่เป็น ประโยชน์อะไร.

๑. ว่าด้วยคำว่า “เผด็จการณั้”.

คำแรกของชุดนี้ก็คือคำว่า เผด็จการณั้ สมัยนี้โดยเฉพาะในเมืองไทย มีคำว่า เผด็จการณั้ ใช้ แล้วก็กลัวกัน เหมือนกับกลัวผีกลัวเสือ ถ้าได้มีกลิ่นของเผด็จการณั้แล้วก็ วิวยวายกันใหญ่ คำว่า “เผด็จการณั้” นั้น ให้มีใจความสำคัญแต่เพียงว่า มัน เป็นวิธีการที่จะทำอะไรได้อย่าง เจียบขาด จริงจัง รวดเร็ว หรือ ฉับพลัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับกิเลส.

คำว่า เผด็จการณั้ นั้น ต้องเอามาใช้กับสิ่งที่ เรียกว่ากิเลส, ทางการเมืองก็เหมือนกันแหละ, ใช้กันอยู่ ผิด ๆ; พอว่า เผด็จการณั้ แล้วถูกประณามเป็นเลวร้าย

ไปหมด, ที่จริงมันไม่ได้เลวร้ายอยู่ในตัวเผด็จการณ์; มันเลวร้ายอยู่ที่การเอาไปใช้. คนอันธพาลหรือว่าคนคดโกงเอาเผด็จการณ์ไปใช้ คนก็เดือดร้อนกันมาก; แต่ถ้าคนดีเอาเผด็จการณ์ไปใช้ มันก็ดี ก็มีประโยชน์ คือสำเร็จได้เร็ว. นี้เราได้ยินได้ฟังกันแต่เอาไปใช้อย่างโกง; อย่างที่เรียกว่าทุรราช เป็นต้น คือพระราชชาติเลวร้ายที่สุดก็ต้องเป็นเผด็จการณ์ นั่นก็เอาเครื่องมือของธรรมชาติ คือวิธีเผด็จการณ์ไปใช้. เมื่อผู้ใช้เป็นคนเลวเรื่องมันก็เลว ถ้าผู้ใช้เป็นคนดีเรื่องมันก็ดี.

ที่เราจะต้องมองดูเป็นครั้งแรกก็คือว่า การเผด็จการณ์ของบิดามารดา เมื่อเรายังเป็นเด็ก ๆ นั้นแหละดี : บ๊องกันลูกไว้ได้, หรือบังคับลูกให้ดำเนินไปแต่ในทางที่ดี, อย่างนั้นมันก็ดี พระพุทธเจ้าท่านก็ใช้วิธีเผด็จการณ์ เมื่อได้บัญญัติลงไปว่าอย่างนี้ถูก อย่างนั้นก็ต้องเผด็จการ.

ที่นี้มาถึงกรณีที่สำคัญที่สุด ก็จะต้องใช้กับสิ่งทีเรียกว่ากิเลส. *กิเลสทั้งหลาย* โดยรายละเอียดมากมายแหละ หลาบสิบชื่อหลายร้อยชื่อ มีแม่บทอยู่ ๓ คือ *ราคะ โทสะ โมหะ*; แต่ถ้าว่าจะ *สรุปให้มันสั้น* ให้มันเหลืออย่างเดียว

ก็คือความยึดมั่นถือมั่น ตัวกู—ของกู นั้นแหละ, ที่เรียกว่า ตัวกู—ของกู นั้นแหละตัวหัวหน้า ที่รวบรวมของสิ่งที่เรียกว่ากิเลส. ฉะนั้น รากะ ก็ ตัวกู—ของกู ชนิดหนึ่ง, โทสะ ก็ ตัวกู—ของกู ชนิดหนึ่ง, โมหะ ก็ ตัวกู—ของกูอีก ชนิดหนึ่ง, มันมี ตัวกู—ของกู เป็นความยึดมั่นถือมั่น. หรือว่ามันทำให้เห็นแก่ตัวกู—ของกู เห็นแก่ตัวแล้วมันก็ทำไปตามกิเลส, สิ่งร้ายกาจอันนี้แหละเราจะต้องใช้วิธีเผด็จการณกับมัน.

ที่แล้วมาหรือตามปรกตินั้น เราไม่ได้ใช้ เรามันเหลวไหล เราอ่อนแอ เราผัดวันประกันพรุ่ง เราไม่ได้ทำอะไรจริง. นี่เราไม่รู้จัก ตัวกู—ของกู; เพราะว่ามันยากลำบากแหละ. จิตมันมีดวงเดียว จะรู้จักอะไร ๆ มันก็จิตดวงนี้แหละ; เมื่อมันไปรู้ผิดเสียแล้ว มันก็ยากสักหน่อยที่จะมารู้ถูก, มันไม่รู้เป็น ตัวกู—ของกู มาตลอดเวลาที่ตั้งแต่เกิดมา, ไม่มองเห็นว่านี่คือศัตรูอันร้ายกาจ ว่าถ้าเราทำลาย หรือฆ่าศัตรูตัวนี้เสียได้ เรื่องมันก็จะหมด จบ เราก็ไม่เห็น, ก็ไม่รู้ว่าจะไปใช้อำนาจเผด็จการลงที่ไหน, แล้วตามกิเลส, ตามวิสัยของคนมีกิเลส มันก็รัก ตัวกู—

ของกู ก็ไม่ยอมฆ่า ไม่เคยคิดว่าจะฆ่า ; แล้วมันก็ฆ่าไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่มีความหมาย มันเป็นผู้ครองบ้านครองเมือง ครอบงำชีวิตอยู่เอง.

ทีนี้^๕ก็เวียนมันเปลี่ยนเป็นว่า เรามองเห็น จุด ศูนย์รวมของปัญหาทั้งหมด. ความยุ่งยากลำบากทั้งหมด มัน อยู่ที่คำว่า ตัวกู - ของกู ซึ่งหมายถึงแม่บทของกิเลส หรือปัญหา หรือความทุกข์. ศัตรูตัวนี้ต้องใช้วิธีเผด็จการณ, อย่าไอ้เอ้โละเหมือนกบที่แล่วมา. พอไปเผด็จการณเข้า นิคหนึ่งมันก็ถอยหลัง ; เพราะว่าเสียดายความสุข อัสสาทะ ความเอริศกร่อยที่^๕ได้รับมาก่อนในสิ่งนี้ หรือเนื่องจากมีสิ่งนี้, มันก็เผด็จการณไม่ลง. แต่ละคน ๆ ก็ทำเจียบขาดกับ กิเลสไม่ได้ กิเลสก็ยังคงจิตใจหรือครองชีวิตต่อไป.

ถ้าพูดตามความรู้สึกแล้ว เป็นการยากที่ใครจะฆ่า ตัวเอง. มันมียาก, เคียวนี้มันมีความโง่งนั้นแหละเป็นตัวเอง คือ ตัวกู-ของกู เป็นความโง่ง แล้วเป็นตัวเอง, แล้วใครจะ มาฆ่าตัวเอง มันก็มีไม่ได้. กังนั้น การกระทำอย่างเจียบขาดนี้มันต้องมีไปตั้งแต่การศึกษา การไต่ยน ไต่ฟังการศึกษา

ปริยัตินี้ ต้องให้มันเฉียบขาดแน่นอนลงไปว่า เราจะเอากันอย่างไร, ให้แน่นอนลงไปว่า ที่ถูกนั้นจะเอาอย่างไร.

เดี๋ยวนี้ก็เรียนผิดๆ ไว้มาก แล้วติดสำนักบ้าง ติดครูบาอาจารย์บ้าง, แล้วก็ยึดถือคำสั่งสอนเหล่านั้นไว้ สลักออกไปไม่ได้. คนเราจึงเปลี่ยนจากมิจฉาทิฏฐิมาเป็นสัมมาทิฏฐิไม่ได้ ก็เลยไม่มีเครื่องมือที่จะเผด็จการ; เพราะว่ามันผิดเสียแล้ว ใช้ไม่ได้เสียแล้ว ตั้งแต่ในส่วนปริยัติ.

ที่นี้ สมมติว่าโชคดี มีการศึกษาดี, มีหลักทางปริยัติดี, พอมาถึงคราวปฏิบัติ ก็ทำจริงๆ ไม่ได้ มันอ่อนแอเสียอีก มันไม่เอาจริง นับตั้งแต่วันที่ฉันประกันพรุ้งซึ่งเป็นโรคร้ายอย่างหนึ่งที่เดียว. ขอให้สังเกตดูตัวเองว่า มีการผัดวันประกันพรุ้งเป็นนิสัยหรือเปล่า? แม้แต่ที่จะทำงานได้เงินได้ประโยชน์แท้ๆ ก็ยังมีการผัดวันประกันพรุ้ง. ที่นี้เรื่อง ฆ่ากิเลสเนี่ยมันฝืนความรู้สึก ก็จะต้องผัดวันประกันพรุ้งมากขึ้นไป การที่จะปฏิบัติกำจัดกิเลสมันก็เป็นไปไม่ได้ มันล้มเหลว; ความมอดทนมไม่พอ ความมกล้ำหาญก็ไม่พอ ความเชื่อก็ไม่พอ สติก็ไม่พอ สมาริก็ไม่พอ บัญญาก็ไม่พอ มันก็อ่อนแอ มันก็เลยเผด็จการไม่ได้กับกิเลส.

นี่จะต้องปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้มันมีพอ คือ สติมีพอที่จะทำหน้าที่, ความเพียรก็มีพอที่จะทำหน้าที่, สมาธิก็พอ, ปัญญา ก็พอ, ศรัทธาโดยเฉพาะถูกต้อง. ศรัทธา นั้นแหละ เป็น เรื่องของทิวฐิ ถ้าเป็นมิจฉาทิวฐิ ศรัทธา มันก็ผิดแหละ: แม้จะเชื่อ, เชื่ออย่างยิ่ง เผลอมันก็ผิด ทงนั้น, เป็นศรัทธาผิด, ศรัทธางมงาย.

กัณฑ์ มีปัญหาอยู่ในเวลานี้ คือ *ศรัทธา* นั้นมีรากฐานอยู่บน *ไสยศาสตร์* ไม่ใช่ *พุทธศาสตร์* แม้มันจะมีมาก อย่างไร มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร ในการที่จะทำลายกิเลส; ฉะนั้น จึงต้องถอนความเชื่ออย่าง *ไสยศาสตร์* นั้นเสีย ก่อน, ข้อนั้นมันฝืนความรู้สึกมากแหละ เพราะว่า *ไสยศาสตร์* นั้นมันง่าย คนก็ชอบในความง่ายของมัน แล้วมันมีเสน่ห์ ยั่วชวน หวังวิมานในอากาศก็ได้ นี่จะต้องรู้เท่าทันสิ่งที่ เรียกว่า *ไสยศาสตร์* อันมีอยู่ใน *ศรัทธา*.

โดยธรรมชาติแล้ว ทุกคนต้องมี *ศรัทธา* คนแต่ละคนมี *ศรัทธา* ของตนทั้งนั้นแหละ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง; ที่จะไม่มี *ศรัทธา* นั้นมันเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าชีวิตมันอยู่ได้ ด้วย *ศรัทธา*, คือความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งตามแบบของตน

เชื่อผิดเชื่อถูก ระหว่างผิดระหว่างถูก เชื่อมากเชื่อน้อย
เชื่อเข้มแข็ง เชื่ออ่อนแอ นี่เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง. ฉะนั้น
ข้าราชการทำให้พ้นจากความเป็นไสยศาสตร์ มาสู่ความ
เป็นพุทธศาสตร์เป็นจุดแรกที่ถูกต้อง, แล้วก็เดินไปอย่าง
ถูกต้อง, จุดตั้งต้นมันถูกต้อง มันก็เดินไปได้โดยง่ายใน
ทางของความถูกต้อง; ถ้าเราทำได้แบบนี้ เราสามารถจะ
เผด็จการณีกับกิเลสได้.

กิเลสเป็นสิ่งที่เราต้องใช้วิธีเผด็จการณ้ โดย
ธรรมชาติ โดยความถูกต้องนั่นเอง, มีความถูกต้องมาใช้กับ
กิเลสอย่างวิธีเผด็จการณ้ ก็จะสำเร็จประโยชน์ได้ในการที่จะ
หมดกิเลส, หรือแม้แต่ว่ากิเลสมันจะเบาบาง ๆ เรื่อยไป จน
กว่ามันจะหมดกิเลส.

เดี๋ยวนี้เรามาหลบลับหลบลับตาเกลียดคำว่า “เผด็จการณ้”
ราวกับว่ามันเป็นอุกมคติหรือเป็นลัทธิ. ที่จริงมันไม่ใช่ลัทธิ
ไม่ใช่อุกมคติ แต่เป็นเครื่องมือตามธรรมชาติ, ความ
เอาจริงเป็นเครื่องมือตามธรรมชาติ เอาไปใช้กับอะไร
ก็ได้ : ใช้กับเรื่องผิดก็ได้, ใช้กับเรื่องถูกก็ได้ ที่คนได้กลัว

กันนัก ก็เพราะว่ามันไม่สำเร็จประโยชน์ แล้วก็เคยใช้แต่
ในทางผิด แล้วก็กล่าวหาว่าผิดกิจการณ์.

เครื่องมือที่เรามี เช่นขวาน เช่นมีด เป็นต้นนี้ มัน
คมดี ใช้ได้ผลดี แต่มันมีอยู่ว่า *เอาไปใช้เป็นอะไร?* ใช้เป็น
เครื่องมือพัฒนา หรือว่าเอาไปใช้สำหรับเข่นฆ่ากัน. ของดี
ของมีคม เอาไปใช้ผิด มันก็เกิดผลเสียหาย; ฉะนั้นเราใช้
วิธีผิดกิจการ เครื่องมือผิดกิจการ ให้ถูกเรื่อง ก็เอาไป
ผิดกิจการณ์กับสิ่งที่ควรจะทำผิดกิจการณ์; ในกรณีของเรา
ชาวพุทธ ทั้งหลายนี้ก็คือ ผิดกิจการณ์กับกิเลส นั้นเอง

นี่คือความหมายของคำว่า ผิดกิจการณ์ เป็นคำที่
จะต้องอธิบายกันเสียใหม่, เลิกกล่าวหาว่าผิดกิจการณ์อย่าง
โง่งเงลา. แล้วก็เนรคุณต่อคำว่า ผิดกิจการณ์อย่างโง่งเงลา;
เพราะว่าตน เคยรอดตัวมาด้วยวิธีผิดกิจการณ์ของพ่อแม่
แล้วก็มาเนรคุณ *ไม่รู้จักคุณ.* แม้ครูบา อาจารย์นี้
ที่ทำงานสำเร็จประโยชน์ ก็มีการใช้ผิดกิจการณ์ กับลูก-
ศิษย์หรือนักเรียนทั้งนั้น ไม่ใช่ว่าจะต้องเขียนตี หรือจะ
ต้องทำร้ายกันอย่างรุนแรง; ขอแต่ให้มันเจ็บขาด ให้มัน
ตรงไปตรงมา ให้มันแน่นนอน. นักเรียนก็จะดี ถ้ามีครู

ที่ดี เป็นผู้เผด็จการโดยธรรม, ครอบครวันนั้นก็จะได้
ถ้ามีพ่อบ้านเป็นผู้เผด็จการโดยธรรม.

นี้อาตมาเห็นว่า นี่เป็นคำคำหนึ่ง ซึ่งจะต้องอธิบาย
กันเสียใหม่ ท่านทั้งหลายจงเก็บเอาใจความของเรื่องนี้ไป
พิจารณาคูต่อไป.

๒. ว่าด้วย คำว่า “โลกุตตระ”.

ที่นาคำที่ ๒ ก็คือคำว่า โลกุตตระ เข้าใจว่าทุกคน
เคยได้ยินคำคำนี้ว่า โลก, ว่าโลกุตตระ. บางคนอาจจะไม่เคย
ได้ยิน หรือว่าเคยได้ยินแล้วไม่สนใจ ฟังไม่ออกว่าอะไรก็เลย
ไม่สนใจ, มันก็เหมือนกับไม่เคยได้ยิน, แม้เคยผ่านหูมา
หลาย ๆ ครั้งแล้ว มันก็เท่ากับไม่เคยได้ยิน เพราะไม่สนใจ.

ที่นี้ ในส่วนที่ได้อิน ได้รับคำสั่งสอน เรื่องโลกุตตระ
เขาอธิบายไว้มันเหลือเกิน. อาตมาใช้คำว่า “เหลือเกิน”
เหนือโลก เหนืออะไร อยู่เกินฟ้าไปอีกนูน, แล้วก็
เรื่องที่ต้องรออีกนาน; โดยเฉพาะคือ นิพพาน นี้ ต้องรอ
กันอีกก็ชาติ ก็สิบชาติ ก็ร้อยชาติ ในอนาคต จึงจะนิพพาน

จึงจะโลกุตตระ. เขาเอาโลกุตตระไปไว้ไกล, ไกลจนไม่รู้ว่าจะเอื้อมถึงกันอย่างไร, นั่นคือคำอธิบายผิด ๆ.

คำว่า โลกุตตระ ตัวหนังสือแปลว่า เหนือโลก; เหนือโลก ไม่ใช่ใต้โลก, หรือไม่ใช่จมอยู่ในโลก. คำว่า เหนือโลก นั่นแหละ คือ ไม่อยู่ใต้โลก ไม่จมอยู่ในโลก; ดังนั้นเราก็ยังคงมีชีวิตอยู่ในโลก ในสิ่งที่เรียกว่าโลก อยู่ด้วยกันกับโลก แต่เราไม่อยู่ใต้โลก คือไม่อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่า โลก.

ในโลกนี้มันมีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่จะเข้ามากระทบเราทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ. โลกอยู่ข้างนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส ฯลฯ อยู่ข้างนอก เป็นตัวโลกที่เราสัมผัสได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; พอมัน มาสัมผัสเข้ากับเรา เราเป็นอย่างไร เราอยู่ได้อำนาจสิ่งเหล่านั้นหรือไม่? คือเราต้องรักที่มันน่ารัก, ต้องเกลียดที่น่าเกลียด, ต้องกลัวที่น่ากลัว ต้องโกรธที่น่าโกรธ, วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ อิจฉา ริษยา เป็นต้น. นี้เรียกว่าอยู่ใต้โลก, คือจิตนั้นอยู่ใต้อำนาจของโลกเสียแล้ว; เมื่อสิ่งเหล่านี้มาท่วมทับจิต

จิตอยู่ใต้โลกเสียแล้ว เป็นอย่างไร? ความทุกข์ทั้งนั้น
แหละ.

เวลาที่เราหายใจสะดวกหายใจสบาย, อย่างเดียวกันก็
ได้ สิ่งเหล่านั้นไม่มาครอบงำย่ำยีท่วมทับเรา เราหายใจ
สะดวก, จิตของเรากำลังเป็นอิสระ, ไม่มีโลกอะไรมา
ท่วมทับเรา; นี่คือโลกุตตระ, เวลานี้ชั่วขณะนี้เราเป็น
โลกุตตระ, เราอยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของสิ่งที่เรียกว่าโลก
เมื่อใดจิตของเรา ไม่อยู่ใต้อำนาจการบีบคั้น ของสิ่งต่างๆ
สิ่งใดก็ตาม ซึ่งเรียกรวมกันว่าโลก เมื่อนั้นเรามีสภาพ, มี
ภาวะเรียกว่า อยู่เหนือโลก. ถ้าเมื่อใดจิตมันโง่ ทำผิด
เมื่อมีผัสสะ, โง่เมื่อมีผัสสะ สิ่งทีเรียกว่า โลก ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ฯลฯ ทางนั้น ทั้ง ๖ ทางนั้น มันก็ท่วมทับ
ครอบงำย่ำยีบุคคลนั้น. ที่มันงักร้องไห้อยู่ ก็เพราะว่า
โลกมันท่วมทับเอาเบียดเบียนเอา, หรือมันงักรั่วเราอยู่
นั่นก็คือโลกนั้นท่วมทับเอาเย้ายู้อเอา ในลักษณะที่ทำให้หลงรัก
พอใจ. นี่ไม่อยู่เหนือโลก, หัวเราะก็ไม่อยู่เหนือโลก,
ร้องไห้ก็ไม่อยู่เหนือโลก, มีความทุกข์เพราะว่าสิ่งที่เรียก
กันว่าโลกนั้น มันย่ำยีหัวใจ. พุคภาษาชาวบ้านกัน

สักหน่อยก็ว่า อย่าให้โลก หรือสิ่งที่เป็นโลกนั้นย่ำยีหัวใจ
ได้ ก็เป็นโลกุตตระ; ถ้ามันย่ำยีหัวใจของเราได้ ก็คืออยู่
ใต้โลก เป็นโลกิยะ แผลกเนื่องติดกันอยู่กับโลก แล้วก็อยู่
ใต้ความบีบคั้นของโลก.

ต้องศึกษาให้รู้จัก ลักษณะนี้กันให้จริง ๆ ว่าเมื่อไร
เราอยู่ใต้อำนาจบีบคั้นของโลก; เมื่อไรจิตของเราไม่อยู่
ใต้อำนาจบีบคั้นของโลก เมื่อนั้นเป็นโลกุตตระ, ถ้า
ว่า ถูกโลกย่ำยีแล้วก็เรียกว่าเป็นโลกิยะ. กนธรรมคา
สามัญ แม้เป็นชาวไร่ชาวนาก็มีเวลาที่ว่าง ไม่ถูกเบียด
เบียนครอบงำย่ำยีเอา ด้วยสิ่งที่เรียกว่าโลก มันก็เป็นโล-
กุตตระ. ดังนั้น โลกุตตระ จึงมีอยู่ที่นี้ อยู่เดี๋ยวนี้ ที่นี้
อยู่กับเรา, กลับไปกลับมาๆ อยู่กับโลกิยะ.

ในวันหนึ่ง คินหนึ่งจิตใจของเราอยู่ใต้อำนาจของ
โลก หรืออารมณ์ในโลกเท่าไร? จิตใจของเราอยู่เหนือ
อำนาจอารมณ์ในโลกเท่าไร? ไปกิดคุบบ้าง, คุให้เคอะจะ
พบว่า เวลาที่จิตของเราไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของโลกนั้น
จะมีมากกว่าเวลาที่เรตกอยู่ใต้อำนาจบีบคั้นของโลกคือ
กิเลส มันเป็นเวลาสั้นกว่าน้อยกว่า; โดยเฉพาะเวลาที่

เราไม่คิดนึกอะไรในทางกิเลสตัณหา, เวลาที่เรานอนหลับสบายดี, อะไรเหล่านี้ เรามีจิตใจอยู่เหนือการบีบคั้นของสิ่งที่เรียกว่าโลก. นี่คือโลกุตตระ ที่อยู่กับเรา; แม้ว่าเป็นโลกุตตระน้อยๆ มันก็มีความหมายเหมือนกันแหละ คือไม่มีความทุกข์ ไม่มีอะไรมาบีบคั้นให้เป็นทุกข์. ถ้าจะพูดให้เป็นภาษาปรมาตม์ สักหน่อยก็ต้องพูดว่า เมื่อใดที่ยึดมั่นถือมั่นในขันธทั้งห้า เมื่อนั้นอยู่ได้โลก, เมื่อใดจิตไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นในขันธใดๆ ว่างอยู่ เมื่อเห็นอยู่เหนือโลก.

เรื่องขันธห้า นี้ก็พูดกันมานานแล้ว ทุกคนก็พอจะรู้จัก คือชีวิตนั้น ในบางเวลามันมีความหมายอยู่ที่ร่างกาย, บางเวลามันมีความหมายอยู่ที่ความรู้สึก ที่เรียกว่า เวทนา, บางเวลามันมีความรู้สึกหมายมั่นอยู่ที่ความมั่นหมาย ที่เป็นสัญญา นั่นเอง, บางเวลามันก็อยู่ที่ความคิดความนึก รู้สึกว่ามีผู้คิดผู้นึก, แล้วบางเวลามันก็อยู่ที่วิญญาณ คือสิ่งที่สามารถรู้สึก ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ให้อย่างนี้เรียกว่าขันธห้า.

ถ้าเมื่อใดไปหลงยึดมั่นถือมั่นในขันธห้านี้ ขันธ
โทษขันธหนึ่งก็ตาม เมื่อนั้นเรียกว่าอยู่ได้โลก เพราะไป

ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งซึ่งเรียกว่าโลก. สิ่งทีเรียกว่าโลกทว่
 มทับจิตใจอยู่. ถ้าพูดเป็นภาษาปรมัตถธรรม ตามหลักภาษานั้น
 ก็พูดอย่างนี้แหละ เมื่อใดจมอยู่ในความยึดมั่นถือมั่นในขันธ
 ห้า เมื่อนั้นเรียกว่าเป็นโลกิยะ.

ที่นี้ บางเวลายันไม่ได้จมอยู่ มันลอยตัว ก็ไม่มี
 เหตุปัจจัยที่จะทำให้เป็นอย่างนั้น มันก็ยังลอยตัวอยู่, ไม่จม
 อยู่ใต้ความยึดมั่นถือมั่นในขันธห้า มัน ก็เป็นโลกุตตระ.
 ก็แปลว่าเรามีโลกิยะ กับโลกุตตระ สลับกันอยู่ตลอดวันตลอด
 คืน ตลอดเดือน ตลอดปี ตลอดอายุ ทำไม่ไม่รู้จัก?

เวลาที่สบายใจนั้นแหละกุให้ที ๆ เวลานั้นเป็น
 เวลาที่จิตอยู่เหนือโลก; เวลาทุกข์ร้อนทนทรมาน
 เวลานั้นจิตอยู่ใต้โลก, คือใต้อิทธิพลของโลก ใต้อำนาจ
 ของโลก, ไม่ต้องเอาไปเก็บไว้อีก ร้อยชาติพันชาติ จึงจะบรรลุ-
 โลกุตตระ. นั้นเขาพูดแบบเก่า, ใครพูดก็ไม่รู้, พระพุทธเจ้า
 ก็ไม่ได้ตรัส.

แต่พระพุทธเจ้าท่านก็จะตรัสอย่างหลักนี้ : ถ้า
 ว่าเมื่อใด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มีผัสสะกระทบทำผิด เป็น
 ไปผิด, โลกนนั้นก็ครอบงำย้ายย้จิตใจ. ถ้าเมื่อใดทำถูก

มันก็ไม่ครอบงำย่ำยีจิตใจ, หรือว่าเมื่อมันไม่เกิดเรื่องผิดเรื่องถูก มันก็ยังไม่ครอบงำย่ำยีจิตใจ, ก็มันยังอยู่ตามธรรมชาติล้วน ๆ, มีจิตชนิดที่เป็นไปตามธรรมชาติล้วน ๆ จิตนั้นก็ยังพอที่จะอยู่เหนือโลกได้.

สำหรับชาวบ้านที่ไม่รู้ภาษาบาลี ไม่รู้ภาษาธรรมะอะไรมากมาย ก็ขอให้จำคำว่า *เมื่อไรมันมีอะไรมาย่ำยีหัวใจของเรา นั่นคืออยู่ใต้โลก, เมื่อไรไม่มีอะไรมาย่ำยีหัวใจของเรานั้นมันอยู่เหนือโลก คือโลกุตตระ.* แล้วก็ไปเทียบกันดูเถอะมันต่างกันอย่างไร? ในเวลาที่อยู่ใต้โลก กับเวลาที่อยู่เหนือโลก มันต่างกันอย่างไร? เวลาไหนหายใจสะดวก เย็นสบาย เป็นสุข ไม่มีความระคายเคืองแม้แต่น้อย? ก็จะได้พอใจในสิ่งที่เรียกว่า โลกุตตระ เป็นเค็มพันกันเสียก่อน แล้วก็ค่อยขยายให้มันมากออกไป.

ถ้าผู้ใด ระวังอย่าให้เกิดอารมณ์ร้ายที่ย่ำยีหัวใจนั้นแหละพอ. ขอให้ทำอย่างนั้นเถอะ, ให้ทำได้อย่างนั้นพอ, ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาชั้นสูงอย่างเพียงพอทีเดียว.

นี้อาตมาก็ถูกค่าอีกแหละ พอพูดอย่างนี้ พวกหนึ่งเขาคำว่า เอาเรื่องโลกุตตระมาทำให้เป็นเรื่องง่าย ๆ ของ

ชาวบ้าน หรือของเค็ๆไป. มันมีอยู่อย่างนี้, มันอยู่อย่างนี้. ถ้าเอาอะไรมาพิสูจน์ไปจากที่พวกเขาพูดกันแล้ว เขาก็ว่า มิฉชาติภูริบ้าง เขาก็ค่าบ้าง เขาก็อะไรกันบ้าง; ไม่เป็นไร อากมาทนได้ หรือว่าที่จริงก็ไม่ได้ทนออก เพราะว่ามัน ไม่รู้สึก ไม่ถึงกับต้องทน. แต่ว่า ขอให้ท่านทั้งหลาย ทุกคนรู้จักสิ่งเหล่านี้ ชนิดหรือว่า ในลักษณะที่มันเป็น ประโยชน์ ก็แล้วกัน.

ถ้าโลกุตตระจะต้องรอกันต่อตายแล้วตายอีก ๆ ไม่รู้จักสืบชาตินี้ โกลนี้ จะมีประโยชน์อะไรเล่า? แต่ ถ้าว่าโลกุตตระมันคอยกุมครองเรา คอยพิทักษ์เราอยู่เดี๋ยวนี้ ที่นี้ ให้หัวใจของเราไม่ตกอยู่ใต้อารมณ์หรือกิเลส มันมี ประโยชน์เท่าไรเล่า? มันต่างกันยิ่งกว่าฟ้าและดินเสียอีก. ฉะนั้น จงทำจิตให้มีลักษณะอยู่เหนือโลก แม้ตัวเนื้อโดย สมมติร่างกายนี้มันอยู่ในโลกนี้ แต่จิตอย่าอยู่ในโลกนี้ อย่า จมอยู่ในโลกนี้ ก็อยู่เหนืออำนาจของโลกนี้.

โลกนี้มีได้เพียงเท่าที่รู้สึกทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, มันมีเท่านั้นแหละ, แล้วเท่านั้นแหละ, อย่ามา ย่ำยีหัวใจของเรา อย่ามาทรมานจิตใจของเรา. เราไม่ต้องมี

ความทุกข์ทรมานหมองใจแต่ประการใด เพราะจิตใจ
 ของเรานั้นอยู่เหนืออำนาจของสิ่งเหล่านั้น. สิ่งเหล่านั้น
 จะมีอำนาจก็ต่อเมื่อเราโง่, ขอใช้คำหยาบคายหน่อย รูป เสียง
 กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้มมารมณฺ์ จะมาทำอันตรายเรา มาอยู่
 เหนือเรา ก็ต่อเมื่อเราโง่เท่านั้นแหละ. ถ้าเราไม่โง่ แล้ว
 เราแถม มีสติดี ด้วย สิ่งเหล่านั้นไม่อาจจะมาครอบงำเรา,
 ไม่อาจจะมาท่วมทับอยู่ในจิตใจของเรา, จิตใจของเราก็เป็น
 อิสระ.

แม้เป็นไปโดยธรรมชาติโดยบังเอิญ อย่างนี้
 ก็ยังเรียกว่า อิสระ นั้นแหละ, เรียกว่า หลุดพ้น นั้นแหละ,
 เรียกว่า วิมุตติ นั้นแหละ, เป็นวิมุตติโดยบังเอิญ โดย
 ชั่วคราว; แม้แต่อย่างนี้ก็ยังคงเรียกว่า วิมุตติหลุดพ้น,
 หลุดพ้นจากอำนาจบีบบังคับของสิ่งที่เรียกว่าโลก.

ฉะนั้น เรามีวิมุตติ คือ หลุดพ้นจากอำนาจนั้น
 ก็เรียกว่า โลกุตตระ ก็อยู่เหนืออำนาจนั้น ก็เหนือโลก.
 ใครทำได้มาก คนนั้นก็มีความสงบเย็นมาก, ชีวิตเป็น
 ของสงบเย็น เป็นนิพพานมาก, ใครทำได้น้อย ก็เย็นน้อย
 ร้อนมาก. ก็ลองคำนวณดู ตัวเราเองเท่าไร ? เพื่อนของเรา

เท่าไร? เพื่อนมนุษย์เป็นอันมากของเราเป็นอย่างไร? ใคร ร้อนมาก? ใครเย็นมาก? บางทีใครร้อนตลอดไปจนเป็นบ้า ไปเลย.

นี่คือให้คิดว่า คำว่า “โลกุตตระ” นั้น เป็นคำที่ต้อง อธิบายกันเสียใหม่ อย่างที่อาตมาพูดนี้. เขาอธิบายไว้แต่ ก่อนนั้นไม่สำเร็จประโยชน์ ไม่รู้จะใช้ประโยชน์อย่างไร เป็นเรื่องในฝันไปเสียหมด. เกี้ยวนี้จะ ให้เป็นเรื่องจริง อยู่กันที่นี่ ในลักษณะที่จัดการกับมันได้, ไม่ใช่อยู่ใน ลักษณะที่มันมีอำนาจเหนือเราไปเสียทั้งหมด แต่ให้มันอยู่ ในลักษณะที่เราจัดการกับมันได้ อย่าให้มันมาบีบคั้นเรา ท่วมทับเรา.

นี่ก็คือ ธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการ ทำจิตให้หลุดพ้น, ทำจิตให้ว่าง, ทำจิตให้อิสระ, ทำจิต ให้ปรกติ, แล้วมีความสุขจริง, รู้สึกได้ด้วยตนเองจริงๆ; ไม่ต้องเหมา ไม่ต้องคาดคะเนฝัน ๆ ว่าสุขเว้ย, หรือจะไ้ ความสุขในอนาคตเว้ย, นั้นมันฝันมาก. แม้ที่อยู่เดี๋ยวนี้ ก็ยังฝัน ก็ต้องจงใจให้เชื่อว่าเรามีความสุข ไม่รู้จักความสุข ลงไปตรง ๆ ด้วยสันทิฏฐิโก.

ฉะนั้น ขอให้อะไรๆ มันเป็นสันติปฏิวัติไปเสียหมด ก็คือ ทั่วความทุกข์ก็ให้เป็นสันติปฏิวัติ รู้สึกว่ามันเป็นทุกข์จริง, เห็นว่ามันเป็นทุกข์จริง, สิ่งที่จะเอามาดับทุกข์เป็นสันติปฏิวัติ เห็นว่ามันดับได้จริง, แล้วก็มีการดับลงไปจริงๆ ที่เห็นได้จริง, แล้วก็มิผลแห่งการดับ, ดับทุกข์คือไม่ยอมให้กิเลสเกิดขึ้น.

ถ้าขยายความออกไปก็ว่า ไม่ยอมให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์, ขันธ์ใดขันธ์หนึ่ง มันก็ไม่มีทุกข์. สิ่งที่เราเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ก็อย่างๆ มารวมอยู่ในคำว่า เบญจขันธ์หรือขันธ์ห้าทั้งนั้น : ทรัพย์สมบัติ เงินทอง ข้าวของ วัวควายไร่นา บุตรภรรยาสามี เกียรติยศชื่อเสียง; แม้แต่ความรู้สึกที่เรียกว่าบุญ ว่าบาป นี้ก็เหมือนกัน มันมารวมอยู่ในคำว่า ขันธ์ห้า ทั้งนั้น.

ที่มันรู้สึกอยู่ในเวลานั้น ก็เช่น เวทนา รู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ หรือ ไม่สุขไม่ทุกข์.

หรือที่มันหมายมั่นอยู่ในเวลานั้น เรียกว่า สัจฉญา, สัจฉญาว่าหญิงสัจฉญาว่าชาย สัจฉญาว่าได้สัจฉญาว่าเสีย สัจฉญาว่าผ้าสัจฉญาว่าเมีย สัจฉญาว่ากำไรสัจฉญาว่าขาดทุน หรือ

สัญญาว่าสุขว่าทุกข์ก็ตาม ทั้งหมดนั้นมารวมอยู่ในคำว่า สัญญาขันธ อยู่ในขันธห้า.

คิดนึกเท่าไร ๆ ตามใจเดอะ สรุปแล้วมันมารวม อยู่ในคำว่า สังขารขันธ อยู่ในขันธห้า.

วิญญาณรู้แจ้ง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เท่าไร มันก็มารวมอยู่ในคำคำเดียวว่า วิญญาณขันธ อยู่ในขันธห้า.

ฉะนั้น สิ่งที่จะยึดมันถือมัน มันก็คือขันธห้าอันนี้เอง; ถ้าไม่ยึดมันถือมันเรียกว่าขันธห้า, ถ้ายึดมันถือมันเข้าแล้ว เรียกว่า อุปาทานขันธห้า. ขันธล้วน ๆ เรียกว่าขันธห้า ขันธที่มีอุปาทานยึดมันเข้าแล้วเรียกว่าอุปาทานขันธห้า มีอยู่ห้า. เมื่อใดมันเกิดเป็นอุปาทานขันธ ขึ้นมาแล้ว เมื่อนั้นเราจมอยู่ใต้อำนาจของขันธ ใต้อำนาจของกิเลส ใต้อำนาจของความทุกข์.

หรือว่าเมื่อมันได้อย่างใจ พอใจ หัวเราะร่าเริงอยู่ มันก็อยู่ใต้อำนาจของขันธห้า คือเวทนาขันธที่เป็นสุข เมื่อนั้นก็เรียกว่าจมอยู่. สมมติว่าถูกลอตเตอรี่รางวัลล้าน ๆ ก็มาดีใจอยู่จนเกือบจะเป็นบ้าอยู่แล้ว ทำไมจึงเกือบจะเป็นบ้าเล่า? เพราะว่าความรู้สึกลึกซึ้งนั้นมันครอบงำ นั้นแหละ

คือ *จมอยู่ใต้สิ่งนั้น*, *จมอยู่ใต้ความพอใจ* ที่ว่าถูกลอตเตอรี่ มันบีบคั้นให้เราหัวเราะเป็นบ้าไปก็ได้อีก มันบีบคั้นให้เราเสียใจเป็นบ้าไปก็ได้อีก ก็ว่ามันไม่ปรกติ.

เราอย่าให้ทั้ง ๒ อย่างนี้ คืออย่าให้ทั้งฝ่ายยินดี และทั้งฝ่ายยินร้าย ครอบงำเราได้ เมื่อนั้นแหละคือ โลกุตตระ; เช่นว่า *ถูกลอตเตอรี่* ล้าน ๆ อย่างนั้น ก็เห็นว่า โอ๊ย, เช่นนั้นเอง, *มันเช่นนั้นเอง*, ไม่หวั่นไหวในจิตใจอะไรเลย; นั่นแหละคือไม่จมอยู่ใต้สิ่งนั้น ยังอยู่เหนือสิ่งนั้น. หรือว่า *เงินหายหมด ไฟไหม้บ้านหมด* อะไรหมด ก็เช่นนั้นเอง, *มันเป็นธรรมดาในโลกเช่นนั้นเอง* ก็ไม่เสียใจอะไรเลย, นี่ก็ไม่อยู่ที่นั่น ไม่อยู่ใต้อำนาจของชั้นฟ้า หรือของสิ่งที่ เป็นโลก นี้เรียกว่าโลกุตตระ.

ขอร้องเป็นครั้งสุดท้ายว่า อย่าเห็นว่าคำว่าโลกุตตระนั้นไม่เกี่ยวกับเรา คำว่า โลกุตตระ หรือตรงกันข้ามคือ โลกิยะ นั้นมันเกี่ยวกับเรา, เกี่ยวพลิกไปเกี่ยวพลิกมา, คือเกี่ยวเป็นโลกิยะ เกี่ยวเป็นโลกุตตระ แล้วแต่ว่าจิตนั้นมันกำลังโง่ หรือมันกำลังฉลาด มันกำลังจะยึดมัน หรือมันไม่ได้ยึดมัน มันสลัดกันอยู่กับความยึดมันหรือไม่

ยึดมั่น. เมื่อยึดมั่นก็อยู่ใต้โลก; เมื่อไม่ยึดมั่นก็อยู่เหนือโลก, อยู่เหนือโลกเรียกว่า โลกุตตระ เวลานั้นสบายดี ไม่มีอะไรจะสบายเท่านี้ เพราะว่าไม่มีอะไรปรุงแต่งให้เป็นทุกข์.

นี่ขอรับรองว่า อย่าเอาคำว่า โลกุตตระ ไปเก็บไว้เสียที่อื่น ให้เอามาใช้อยู่เป็นประจำวัน ก็ระมัดระวังรักษาปรับปรุงจิตของเรา ให้อยู่เหนืออารมณ์ทั้งหลายอยู่ตลอดเวลา; เหมือนกับที่เราทำการทำงานทำอะไร เราระวังไม่ให้มันพลาด, ระวังแต่ให้มันถูกต้อง แล้วได้ผล. เราก็ต้องระวังจิตอย่างนั้นด้วยเหมือนกัน; อย่าให้จิตนี้พลาดลงไปอยู่ใต้โลก คือยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งรวมเรียกกันว่าโลก ก็อยู่อย่างเหนือโลก ที่นี้และเกี่ยวนี้. ตัวอยู่ในโลกนี้ ก็อยู่ในโลกนี้ แต่จิตไม่ได้อยู่ใต้อำนาจของโลกนี้ นี้เรียกว่า โลกุตตระ; ถ้าตัวก็อยู่ในโลกนี้ จิตก็อยู่ในโลกนี้ จิตก็อยู่ใต้อำนาจของสิ่งต่างๆ ที่มีค่ามีความหมายในโลกนี้ เรียกว่าจมโลก ใต้โลก ทนทุกข์ทรมาน ที่นั่นแหละคืออนรกอันแท้จริง. นี้คำที่ ๒ ก็คำว่า โลกุตตระ.

๓. ว่าด้วย คำว่า “มรवासธรรม”

ที่นี้ก็คำว่า มรवासธรรม, อาตมาก็รำคาญมานาน คำว่า มรवासธรรม เขาจัดให้เป็นคำที่คำไปอยู่กับชาวบ้าน ไปอยู่กับมรवास. ที่จริง ธรรมะนี้เป็นเพียงเครื่องมือ; สัจจะ ทมะ ชันตี จากะ นั้นมันเป็นเครื่องมือ, ใช้เพื่อจะสำเร็จประโยชน์อยู่ในโลกก็ได้, ใช้เพื่อจะอยู่เหนือโลกก็ได้, เพื่อไปนิพพานก็ได้.

มรवासธรรม มี สัจจะ คือ ความจริงใจ, ทมะ—บังคับตัวเอง, ชันตี—อดกลั้นอดทน, จากะ—สิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในคนออกไปเรื่อย ๆ. ถ้าทำอยู่อย่างนี้ ไปถึงนิพพานก็ได้, แล้วเขามาเรียกเสียว่า มรवासธรรม มันก็มีความหมายแต่เพียงว่าเป็นธรรมที่จำเป็นที่มรवासจะต้องใช้อย่างยิ่ง, มรवासที่จมอยู่ในกองทุกข์ในโลกนี้ จะต้องใช้ อย่างยิ่ง.

ถ้ามรवासนั้นเขาใช้มรवासธรรมทั้ง ๔ นี้ให้ถูกต้องแล้ว เขาจะไต่ขึ้นไปเหนือโลก หรือโลกุตตระ; ถ้าเขาไม่มีธรรมะ ๔ ประการนี้ มรवासนั้นจะจมอยู่ในโลก, ในไต่กันลึกของโลก, ทนทุกข์ทรมานอย่างยิ่งตามแบบของ

ฆราวาส. จิตใจของเขาตกจมอยู่ใต้สิ่งที่^๕เป็นโลก ที่ใคร ๆ ก็
เรียกชื่อกันว่า ทรัพย์สินสมบัติ เงินทองข้าวของ, วัว ควาย ไร่
นา บุตรภรรยาสามี, เกียรติยศชื่อเสียง, ทั้งหมดนี้คือโลก.
ถ้าฆราวาสไม่มีธรรมะ ๔ ประการนี้ เขาก็จะตกจมอยู่
ใต้โลก แล้วก็ทนทุกข์, หรือว่าก่อนแต่ที่เขาจะมีเงินทอง
ข้าวของ วัวควายไร่นา เขาก็ต้องใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้
ฆราวาสนั้นจึงจะมีทรัพย์สินสมบัติ เงินทองข้าวของ วัว
ควายไร่นา.

ที่^๕ ครั้นเขาได้มาแล้ว เขาก็ยอมสมบุญไปถวาย
ทรัพย์สินสมบัติ เงินทองข้าวของ วัวควายไร่นาแล้ว เขาก็จม
อยู่ใต้สิ่งนั้น คือสิ่งนั้นมันทำให้เป็นทุกข์ : มีเงินก็เป็น
ทุกข์เพราะเงิน, มีวัวมีควายก็เป็นทุกข์เพราะวัวควาย, มี
บ้านเรือนก็เป็นทุกข์เพราะบ้านเรือน, มีเรือกสวนไร่นาก็
เป็นทุกข์เพราะเรือกสวนไร่นา, มีลูกก็เป็นทุกข์เพราะลูก,
มีภรรยาก็เป็นทุกข์เพราะภรรยา, มีสามีก็เป็นทุกข์เพราะสามี.

ที่^๕ ทำอย่างไรที่จะไม่ให้สิ่งเหล่านี้มัน^๕เป็นทุกข์ขึ้นมา ? ก็คือ ใช้ธรรมะ^๕ถอนตนขึ้นมา มี *สังขะ ทยะ ขันตี*
จาคะ ถอนตนขึ้นมา, ถอนตนขึ้นมา, จนเป็นฆราวาสที่^๕ไม่

จมอยู่ใต้กองทุกข์^๕ นี้นหมายความว่า ต้องใช้ธรรมะ ๔ ประการ^{๕๕} ตั้งแต่ขั้นต้นที่สุด^{๕๖} ในหน้าที่ของฆราวาส ; ตั้งแต่หาทรัพย์สมบัติมาให้ได้ หรือทุกอย่างที่ฆราวาสควรจะมี หามาให้ได้. ครั้นหามาได้แล้ว ก็ใช้เป็นเครื่องมือ ถอนตนขึ้นอยู่นอ้ออำนาจของสิ่งเหล่านี้, มีจิตใจ เป็นอิสระ หรือเป็นโลกุตระ หรือหลุดพ้น แล้วก็สบายดี ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

ฉะนั้น ฆราวาสธรรม^{๕๗} นั้นเป็นเครื่องมือกลาง ๆ แล้วแต่จะใช้ ตั้งแต่ต้นจนปลาย. ถ้าพูดว่า มันเป็น เพียงเครื่องมือของฆราวาสล้วน ๆ อย่างนี้แล้วไม่ถูก, มันไม่ ยุติธรรมแก่ธรรมะชื่อ^{๕๘}.

อีกหมวดหนึ่ง ซึ่งจะมีบัญญัติคล้าย ๆ กัน แต่ไม่ เหมือนกันทีเดียว เพราะเขาให้ชื่อเป็นอย่างอื่น เช่น *อิทธิ-
บาททั้ง ๔ : ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา.* ที่เรียกว่า อิทธิบาท^{๕๙} ทั้ง ๔ ใช้ความสำเร็จในโลกก็ได้, เหนือโลก ก็ได้ : แต่โดยเหตุที่เขาไม่เรียกมันว่า ฆราวาสธรรม เขา เรียกว่า อิทธิบาท สิ่งที่ทำให้เกิดความสำเร็จ เลยเป็นกลาง ๆ สำเร็จที่ไหน ชั้นไหน ก็ได้ ก็เลยรอดตัวไป ไม่ถูกเข้าใจผิด

เหมือนกับคำว่า ขรवासธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่จะใช้ถอน
ตนออกจากกองทุกข์ในระดับใดก็ได้.

เอาละเป็นอันว่า นี่ก็เป็นคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งต้อง
อธิบายทำความเข้าใจกันเสียใหม่ ให้มีความถูกต้องสามคำ
แล้วนะ เผด็จการณั้คำหนึ่ง โลกุตตระคำหนึ่ง ขรवास
ธรรมคำหนึ่ง.

๔. ว่าด้วยคำว่า “ธรรม”.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า ธรรม นั้นเอง. ธรรม คำว่า
ธรรม นั้นเอง ตามธรรมตาในการพูดจาตามปรกติเราใช้กัน
แต่ในความหมายสูงและฝ่ายดี.

ที่จริงคำว่า *ธรรม* นี้เป็นคำกลางทั่วไปหมด ไม่ว่า
ฝ่ายชั่วฝ่ายดี ฝ่ายต่ำฝ่ายสูงอะไร, ก็เป็นสิ่งที่ทรงตัวอยู่
ตามธรรมชาติ. คำว่า *ธรรม* นั้น แปลว่า สิ่งที่มีมันทรงตัวมัน
เองอยู่ตามธรรมชาติ, จะเป็นรูปธรรม ก็ทรงตัวมันเองอยู่
ตามธรรมชาติของรูปธรรม, จะเป็นนามธรรม มันก็ทรงตัว
มันเองอยู่ได้ตามธรรมชาติของนามธรรม, จะเป็นสังขตธรรม
มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็ทรงตัวมันเองอยู่ได้ด้วยการปรุง-
แต่งของเหตุปัจจัย ถ้ามันเป็นอสังขตธรรม ไม่มีเหตุปัจจัย

ปรุ่่งแ่่ง ก็ทรงตัวอยู่ได้ด้วยอำนาจของการที่ปรุ่่งแ่่ง. ฉะนั้นทุกสิ่งเรียกว่า ธรรม ได้ทั้งนั้น เป็นวัตถุเป็นรูปธรรม ก็เรียกว่าธรรม, เป็นจิต เป็นวิญญาณ เป็นนามธรรม ดีก็ดีเป็นกุศลธรรม, ไม่ดีก็เป็นอกุศลธรรม กระทั่ง นิพพานก็เป็นธรรม, ก็มีการทรงตัวเองอยู่ตามธรรมชาติ, ฉะนั้นเราพูดกันภาษาธรรมดาง่ายๆว่า นับตั้งแต่ขุ่่นที่พัน ตั้งแต่ขุ่่นเม็ดหนึ่งขึ้นไปถึงพระนิพพาน ล้วนแต่เรียกว่า ธรรม, ธรรมในความหมายว่าเป็นธรรมชาติ เป็นปรากฏ-การณ์ของธรรมชาติ.

นี่ขอให้เห็นแจ่มแจ้งว่า คำว่า “ธรรม” นั้นหมายถึงอย่างนี้ หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; แต่โดยมากเรามาใช้แต่ฝ่ายดี ว่ามันเป็นธรรม มันถูกต้อง และมันสูงหรือมันไม่ต่ำ ก็ว่ามันจะพาไปในทางสูง นั่นเป็นการใช้เพียงบางส่วนเท่านั้น. ที่ผิดก็คือธรรมที่นำไปทางต่ำก็ธรรม; ความต่ำก็เป็นธรรม, ความสูงก็เป็นธรรม, ความชั่วก็เป็นธรรม ความดีก็เป็นธรรม.

ถ้ามองเห็นอย่างนี้แล้ว เรียกว่าเห็นอย่างถูกต้อง ก็จะไม่ยึดถือธรรมใด โดยความเป็นตัวตนหรือเป็น

ของของตน; อย่างหลักที่ว่า *ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา, คือสิ่งทุกสิ่งมันเป็นอนัตตา ไม่มีสิ่งใดที่ควรจะไปยึดถือเอา โดยความเป็นตัวตน.* ถ้าเราเข้าใจคำว่า ธรรม อย่างนี้แล้ว ก็จะไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด; ถ้าเราไปเข้าใจธรรมว่าดี ว่าสูง ว่าอะไรนี้ เราจะยึดมั่นธรรม นั้นเอง; พอยึดมั่นธรรมมั่นก็เกิดเรื่องแหละ มัน ก็มีความทุกข์เพราะยึดมั่นธรรม นั้นแหละ, แล้วมันจะไม่ดีไม่สูงไปไต่ดอก. ถ้าไปยึดมั่นเข้าแล้ว มันจะไม่ดีไม่สูงไปไต่ มันจะกลับตกต่ำลงมาเป็นไฟเผาผลาญ คนนั้น, จะเกิดตกลงมาเป็นสิ่งที่ร้ายกาจ กัดกินคนนั้น; เพราะว่าธรรมทั้งปวงยึดถือไม่ได้.

ธรรมทั้งปวงยึดถือไม่ได้; พอไปยึดถือเอามั่นก็กัดเอาคนนั้นแหละ แล้วมันจะไม่อยู่ในสภาพตามที่เข้าใจกันมาแต่ก่อน. *พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนไม่ให้ยึดมั่น โดยความเป็นสิ่งนั้นทุกสิ่งเลย* ตั้งแต่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม จิต วิญญาณ หรือที่เขารู้กันอยู่ก่อนพุทธกาลว่า เป็นเทวดา เป็นมาร เป็นพรหม เป็นอะไร เป็นนิพพานในที่สุด. อย่าได้ไปยึดมั่นให้เป็นตัวตนขึ้นมา มันเป็นเพียงธรรมชาติ, เป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติ.

คำว่า เป็นธาตุตามธรรมชาติ นั้นแหละ คือความหมายของคำว่า ธรรม. สังขตธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, อสังขตธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, รูปธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, นามธรรมก็ธาตุตามธรรมชาติ, มันจึงเป็นสักว่าธรรมทั้งปวง, แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นให้เป็นตัวตนไม่ได้. พอไปยึดมั่นถือมั่นจะให้เป็นอย่างไร มันก็กัดเอาทันที ก็มันไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ เรียกว่ามันกัดเอาทันที; แม้แต่เพียงหวังเท่านั้นก็ผิดหวังทันที, เพียงแต่ขึ้นความหวัง หวังจะให้เป็นอย่างไร, นี่มันก็กัดเอาทันที ก็มันไม่เป็นไปตามที่เราหวัง แล้วมันก็ผิดหวังทันทีที่เราหวัง. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วเราอยู่ใต้โลกแล้ว โลกมันกัดเอาแล้ว, ไปยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันจะกัดเอา.

นี่จึงมีชีวิตอยู่อย่างที่ไม่ได้ไปยึดมั่นในสิ่งใด คือไม่เข้าไปเป็นทาสของสิ่งใด, ให้ธรรมทั้งปวงเป็นธรรมไปตามธรรมชาติ; แม้แต่จิตก็ไม่ยึดมั่นว่าจิตของเรา ว่าตัวเรา, อะไร ๆ เข้ามาสู่จิต ก็ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของเรา. นี่เรียกว่า ไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวเรา ไม่ยึดมั่นว่าของเรา, *ยึดมั่นตัวเราเขาเรียกว่า อหังการ ยึดมั่นว่าของเราเขาเรียกว่า มมังการ,*

ที่นี้เราโง่มาตั้งแต่แรกคลอดมา พอคลอดมาก็เริ่มโง่, พอคลอดมาเริ่มโง่นี้เข้าใจไหม? คือพอคลอดจากท้องแม่แล้ว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ทำงาน เห็นนั่น ได้ยินนี้ คมนั้นคมนี่, แล้วก็เริ่มหลงรักในสิ่งที่น่ารัก, แล้วก็หลงเกลียดในสิ่งที่น่าเกลียด, นั่นแหละเราเริ่มโง่มาตั้งแต่เริ่มออกจากท้องแม่. หลงรักในสิ่งใดก็ยึดมั่นในสิ่งนั้น หลงเกลียดในสิ่งใดก็ยึดมั่นในสิ่งนั้น จึงได้รักได้ จึงเกลียดได้; ฉะนั้นเราจึงฝีกหัดยึดมั่นถือมั่นมาตั้งแต่ออกมาจากท้องแม่ เรื่อยมาจนบัดนี้ มันเหนียวแน่น ก็เรียกว่าอนุสัย, คือ *ความเคยชินในความรู้สึก* อย่างนั้น ก็เรียกว่าอนุสัย, เรียกเต็ม ๆ ก็ว่า *อหังการะ มมังการะ มานานุสัย* — *ความเคยชินที่จะทำความหมายมั่นว่าเรา ว่าของเรา.* นี่ตัวเลวร้ายที่สุด มีอยู่ในทุกคนหนาชั้น ๆ ตั้งแต่เริ่มออกมาจากท้องแม่จนบัดนี้.

ขอให้หยุดคิดสักหน่อยว่า ใครรู้จักสิ่งที่มีอยู่หนาแน่นในสันดานของเรา ซึ่งชื่อว่า *อหังการะ มมังการะ มานานุสัย* ทุกคนมีอยู่แน่นอนแต่อ้อยู่ในสันดาน ใครรู้จักบ้าง? ถ้าไม่รู้จักเสียเลย นั่นก็คือไม่รู้จักศัตรูอันเลวร้าย ที่กักกินอยู่ในภายใน, แล้วจะทำอะไรได้ เพราะไม่รู้จักแม้แต่ศัตรู, แล้ว

ก็จะไปปราบศัตรูได้อย่างไรกัน, มันก็ล้มเหลวแหละ; ฉะนั้น
ต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ศัตรู ทุกระดับ ทุกชั้นตอน ทุกชนิด
เพราะมันมีอยู่ในจิต. เมื่อใดเราเกิดความรู้สึกเป็นทุกข์
แล้วก็ให้รู้เถอะว่า เอาแล้ว เจ้านี่ตัวหนึ่งแล้วทำงานแล้ว,
ก็ดูให้ดีกว่ามันเป็นอย่างไร? มันเป็นเรื่องทางตา หรือทางหู
หรือทางจมูก เป็นเรื่องเข้าใจผิดอย่างไร? เป็นเรื่องของ
ความหลงรัก หรือเป็นเรื่องของความหลงโกรธหลงเกลียด?

ถ้าไม่สนใจเรื่องอย่างนี้ ไม่มีวันที่จะรู้จักธรรมะ หรือ
เข้าถึงพุทธศาสนา อาตมาขอท้าว่า ให้คุณไปสร้างโบสถ์สัก
หมื่นหลังแสนหลัง ก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร ที่จะพ้นจาก
ความทุกข์ในขั้นนี้; เพราะบุญชดช้อนมันช่วยไม่ได้. ต้อง
เป็นปัญญา จึงเป็นบุญที่แท้จริง คือ มีปัญญา มองเห็น
ข้าศึกศัตรูที่มีอยู่ในตนนั้นแหละ แล้วลากหัวมันออก
มาฆ่าเสียให้ตาย นั้นแหละจึงจะได้.

เดี๋ยวนี้เราก็คอยอย่างไร หวังอะไรจะทำอะไร แล้วก็
ดูว่า สิ่งที่เราคิดและหวังและทำอยู่นั้น มันกำจัดสิ่งเหล่านี้
หรือไม่? มันกำจัดความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู—ของกู
จนเคยชินเป็นนิสัยหรือไม่?

ความรู้สึกว่า **ตัวกู—ของกู** บาลีเขาใช้คำว่า **อหังการะมมังการะ**. เรามีเงินเกษจีนเป็นนิสัยหรือไม่? เรา รู้จักมันหรือไม่? ถ้าไม่รู้จักแล้วเราจะไปฆ่าใคร? จะไปฆ่าศัตรูที่ไหน? ศัตรูมันอยู่ในภายใน มันกัดกินเอาทุกวันนี้.

ทีนี้ก็ต้องรู้จัก อย่าโง่เมื่อมีผัสสะ แล้วมันก็จะไม่ให้โอกาสที่ศัตรูนั้นมันเกิดขึ้น หรือจะเจริญงอกงามใหญ่โตไป มีหน้าข้ามันยังจะตัดอาหารแห่ง **ตัวกู—ของกู** เสีย ไม่ให้ได้กินอาหาร **ตัวกู—ของกู** นั้นมันจะผอมลงๆ เรียกว่ามันบรรเทาอนุสัย ถ้าบาลีเขาเรียกว่า บรรเทาอนุสัย อนุสัยมันก็ลดลงๆ คือ **ตัวกู—ของกู** มันก็ผอมลงๆ สักวันหนึ่งมันก็หมดแหละ

นี่เรียกว่า ธรรมะที่ว่าจะต้องรู้ เพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด, แล้ว **ตัวกู—ของกู** มันก็ไม่เกิดจากสิ่งใด; ฉะนั้นเราก็จะ อยู่โดยว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวกู จิตนี้ก็ไม่มี ความทุกข์เลย, เป็นจิตที่เป็นอิสระ หยุคนิ่ง สงบเย็น, จะเรียกว่า จิตหลุดพ้น ก็ได้ จะเรียกว่า จิตอยู่ตามปกติที่สุด ก็ได้, จะเรียกว่า จิตว่าง ก็ได้; แต่พูดอย่างนี้ถูกคำ เพราะคนเขาไม่เข้าใจคำว่า “ว่าง” แล้วเขาก็คำ.

แต่ถ้าพูดว่า จิตสงบ จิตเย็น จิตหลุดพ้น จิตเป็นอิสระ นี่ไม่ถูกต้อง เพราะเขาเข้าใจความหมายนั้นได้ง่าย. นั่นคือคำที่เราจะต้องรู้ และอธิบายกันเสียใหม่.

ที่นี้มาถึงข้อเท็จจริงอันหนึ่งว่า ชื่อ หรือ คำที่ใช้เรียกธรรมชาติทุกชื่อนั้น ชื่อทุกชื่อนั้นไม่ใช่คำหรือภาษาวิเศษวิโสอะไร. ผู้ที่รู้จักคนแรก รู้ธรรมชาติชื่อนั้นคนแรก เขา ไปเยี่ยมเอาคำของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านเขาใช้อยู่ในบ้านเรือนตามธรรมดา มาใช้เป็นชื่อของธรรมชาติที่พบใหม่.

ยกตัวอย่าง เช่นคำว่า *เย็น* ชาวบ้านรู้จักดี, อะไรเย็นนั้นมันดีกว่าร้อน มันสบาย มันสงบสุข มันสงบเย็น. เขารู้จักคำว่าเย็นอยู่ก่อนแล้ว นับตั้งแต่ *ผ่านไฟเย็น* ผ่านไฟร้อน, แกรงกับมันร้อนกินไม่ได้ เย็นมันกินได้, หรือว่าถ้าอากาศเย็นมันก็สบายกว่าอากาศร้อน. ฉะนั้น *คำว่าเย็นนี้* เป็นคำที่มีความหมาย เป็นที่พอใจของมนุษย์เราอยู่แล้วตามธรรมดา, มนุษย์ตามธรรมดาก็ชอบเย็น ๆ.

ที่นี้ต่อมา มนุษย์ จะเรียกว่ามนุษย์ที่ไม่พอใจเพียงเท่านั้น ออกไปค้นหาความเย็นอื่นในป่าในดง เป็นฤๅษี มุนี โยคี อะไรก็ตาม ไปอยู่ตามด้าตามเขา เขาไปค้นหาจน

พบเย็นอื่นที่ดีกว่านั้น; ในขั้นแรกก็พบเย็นเมื่อจิตสงบ
เมื่อจิตเป็นสมาธิ. พอทำสมาธิได้ในขณะที่เป็นปฐมฌาน,
จิตได้สัมผัสความเย็นของปฐมฌานนั้น, ธรรมะที่พบใหม่นี้
เขาก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรให้เพื่อนกันฟังถูกเขาก็ต้อง เรียกว่า
ความเย็น อยู่นั่นเอง. “ฉันไปพบเย็นใหม่แล้ว จะมาบอก
แก่” ก็เป็น ความเย็นในอันดับแรก คือปฐมฌาน. คน
นั้นจึง เอาปฐมฌานเป็นความเย็นคือเป็นนิพพาน ก็
บอกให้คนทั้งหลายรู้ โอ, นี่ความเย็นใหม่ พบใหม่ เย็นจริง
เย็นจิตใจ เย็นจริง ก็ตื่นเต้นกันทั้งบ้านทั้งเมือง ก็เอาเย็น
เก่าเดิมนั้นแหละใช้ให้แก่สมาธิในขั้นปฐมฌาน.

ต่อมามีมุนีฤาษีอะไรก็ตาม ที่เขา คั้นต่อไปจน
พบสมาธิที่ยิ่งไปกว่านั้น คือทุติยฌาน เย็นกว่า, แล้ว
ก็ว่า โอ, เย็นอยู่ที่นั่นเว้ย, เย็นอยู่ที่นี่. ขอดอนพวกนั้นที่
แรก มาเย็นกันที่ทุติยฌานนี้ มันมาอย่างนี้, มาอย่างนี้ จน
กระทั่งถึงจตุตถฌาน ก็สิ้นสุดฝ่ายรูปฌาน, ไม่มีคำอะไร
เกิดขึ้นใหม่ หรือแปลก ก็คำว่า เย็น นั้นแหละคือ
นิพพาน.

ต่อมาเขาคัน ๆ ไปจนพบประเภทอรุปรมาณ ซึ่ง
ละเอียดกว่าประณีตกว่า กระทั่งถึง**อากิญจัญญายตนะ** เรียก
ชื่อว่า**นิพพานอยู่นาน** ที่เดียว. ถ้าคุณตามพระบาลีแล้ว
อากิญจัญญายตนะเป็นชื่อของนิพพานมานาน แล้วก็ในหลาย
ลัทธิหลายศาสนาในยุคนั้น **จนกว่าจะพบแนวสัจญาณาสัจญา-**
ยตนะ.

พระพุทธเจ้า พอออกบวชก็เข้าไปศึกษา ในลัทธิ
พวกนี้ ท่านก็พบว่า “โอ้, เย็นเท่านั้นไม่ใช่ที่สุด ฉันไม่เอา
ยังไม่เอา” จึงไม่ยอมหยุดอยู่เพียงเท่านั้น ไปค้นหาความเย็น
ตามแบบของพระองค์ ก็ได้พบความสันไปแห่งกิเลส,
ความสันไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ, โอ, เย็น ๆ. ที่นี้ไม่มี
ใครอาจจะหาพบให้เย็นกว่านั้นอีกแล้ว เรื่องมันก็จบ. ความ
เย็นหรือนิพพาน มันก็ไปสิ้นสุดอยู่ตรงที่ความสันไป
แห่งราคะ โทสะ โมหะ ก็ยังเรียกว่า เย็น อยู่นั่นเอง, คำ
เดียวกับคำว่า นิพพาน ๆ ที่เด็ก ๆ มันร้องตะโกนมาแต่ใน
ครรภ์ว่า พี่หรือแม่ก็ตามเถียนี่ข้าวนิพพานแล้ว ข้าวมั้
นิพพานแล้ว มากินได้แล้ว.

นี่มันน่าหัวใจไหม? คำว่า “นิพพาน” มันหมายถึง
 อย่างนั้น. ทำของที่มันร้อนอยู่ให้เย็น *บาลีใช้ปรากฏอยู่
 ในพระไตรปิฎก* ช่างทองเอาน้ำรดโลหะที่ร้อนๆ ให้เย็น ก็
 ใช้คำว่า ทำให้มันนิพพาน. เขาเผาทองจนลุกโชนแล้วก็บ
 ออกมารอโอกาสหนึ่งเอาน้ำรดลงไป นี่เรียกว่า ทำให้มัน
 นิพพาน *นิพพาเปยย* เรียกว่า ทำให้มันนิพพาน.

นี่ขอให้มองให้เห็นตรงที่ว่า คำธรรมะทั้งหลาย
 นั้น คือคำชาวบ้านธรรมดาสามัญ^๕ ถูกยืมไปใช้, ถูก
 ยืมคำว่า เย็น ไปใช้เรียกความสิ้นไปแห่งกิเลส เรียกว่า
 นิพพาน ตามเดิม. คำเดียวกับที่เด็กใช้อยู่, พุดอยู่ในครัว
 คำว่า นิพพานตามเดิม แต่เดี๋ยวนี้เป็นความเย็นของความสิ้น
 ไปแห่งกิเลส.

ที่^๕ในทางสิ่งที่ตรงกันข้าม เรา^๕รู้จักของสกปรก
 อุกุจจาระ บั๊สสาวะอะไรที่มันสกปรก เรียกกันว่า ของ
 สกปรก, ของสกปรก อยู่เป็นประจำ. ที่^๕นี้ถ้ามี^๕นี้ คนใดก็
 ตาม เขาไปรู้จักกิเลส คือความรู้สึกเลวร้ายที่เกิดขึ้นในใจ ที่
 เรามาเรียกที่หลังว่า *โลภะ โทสะ โมหะ* นี้ *เรียก มันว่ากิเลส
 ก็คือของสกปรก,* ของสกปรกที่ลึกลับ *โลภะ โทสะ โมหะ*

หรือชื่ออะไรก็ตามอีกมาก ที่ล้วนแต่เรียกว่า กิเลส, กิเลส คือของสกปรก.

ที่นี้ก็เรื่องที่ตั้งดับกิเลส ก็คำว่า มรรค *มคฺค* คือ *หนทาง*, ถนนหนทาง ที่เรียกว่ามรรคา มรรคา ถนนหนทาง ที่เดินไปไหนมาไหน ใคร ๆ รู้จักดี ก็เรียกว่ามรรค อยู่แล้ว. ที่นี้เมื่อเขากันพบเย็นสูงสุด คือนิพพาน, เขากันหาวิธีที่จะ ถึงนิพพาน, พอพบเข้าว่าทำอย่างนั้น ๆ จะถึงนิพพาน, เขาก็มีคำว่า ถนนมคฺคมาใช้อีกที่หนึ่ง เรียกว่า *มคฺค มິองค์แปด, อัญจํคิกมคฺค*—มักกะม็องค์แปด, มันคือ *ถนนสำหรับเดินนั่นเอง.*

นี่คอยสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ใจความสำคัญนั้น ต้องการให้รู้ว่า คำธรรมะนั้นไม่ใช่คำวิเศษ วิโสอย่างไรก็ไม่ใช่ คือคำธรรมดาที่ชาวบ้านใช้พูดอยู่ก่อนแล้ว, แต่เมื่อเขาไปพบเรื่องทางจิตทางวิญญาณ ไม่รู้จะเรียกชื่อมันว่าอย่างไร ก็ต้องยืมเอาคำเหล่านี้ไปใช้. ครั้นมาถึงยุคนี้ เราไม่ได้เข้าใจอย่างนั้น ไม่ได้รู้สึกอย่างนั้น ไม่ได้เห็นเหตุการณ์อันนั้น. เราได้รับการสอนมาในฐานะเป็นของศักดิ์สิทธิ์สูงสุด, สูงสุดจนไม่รู้ว่าจะสูงสุดกันอย่างไร เลยเป็นคำที่เข้าใจ

ยาก, เพราะเราให้ความสำคัญดีสิทธิ์หรือความสูงสุดมากเกินไป หรือว่าให้ความหมายไปในทางที่มันผิดธรรมดา เราจึงไม่รู้จักรักความหมายของคำว่า นิพพาน, ไม่รู้จักรักความหมายของคำว่ากิเลส ไม่รู้จักรักความหมายของคำว่า มรรค มคฺค.

ดังนั้นเราอย่าสะอึก หรืออย่ายึดถือให้มันมากมายเกินไปนัก มันจะเหลือวิสัย. ความโง่ของเรานี้มันจะทำให้ธรรมะเหลือวิสัย, เช่นคำว่า นิพพาน มันจะเหลือวิสัยของเรา. ถ้าเราไปให้ความหมายยึดมันถึมันสูงสุดไป มันจะเหลือวิสัย; ถ้าเอามาให้เห็นว่า ธรรมดาก็หมายถึงความเย็น ความสงบเย็น ในความหมายที่ลึกๆไปเท่านั้น ก็พอจะรู้สึกว่ามันไม่เหลือวิสัย, แล้วก็เข้าใจคำเหล่านั้นดีขึ้น ว่า นิพพาน คืออะไร, กิเลสคืออะไร, มรรคมืองค์แปดคืออะไร.

ทันทีที่ใกล้เข้ามาอีก ก็คือคำว่า พุทฺธะ ฐัมมะ สังฆะ เรารู้สึกสูงจนต้องยกมือไหว้ท่วมหัวทันที เมื่อได้ยินคำว่า พุทฺธะ. ในศาสนาไหนก็เหมือนกัน พอเขาออกชื่อสิ่งสูงสุดพระเจ้า เป็นต้น เขาจะต้องยกมือขึ้นเหนือหัว แล้วกล่าวคำใดคำหนึ่งออกมาทันที ให้มันเป็นสิ่งสูงสุดไปเลย. นี่

เป็นเรื่องปิดบังตัวเอง ให้เห็นยากให้เข้าใจยาก ไม่เห็นว่าที่แท้ มันก็คือความหมายอย่างนี้ ๆ แต่ให้มันจริงกว่าให้มันลึกกว่า.

ยกตัวอย่าง ด้วยคำว่า พุทธะ ธรรมะ สังฆะ ก็ได้ คำว่า *พุทธะ* นั้นแปลว่า *คนตื่นนอน*, *พุทธะ* แปลว่า *คนตื่นนอน*. คนที่หลับนั้นเห็นอยู่ว่ามันไม่ไหว ต่อเมื่อตื่นนอนแล้วจึงจะทำอะไรได้ หรือจะปลดอกภัย. ที่นี้ โยคี มุนี เขามาพบว่า *ยังมีความหลับอย่างอื่น คือหลับของกิเลส*; ถ้าเราตื่นจากหลับนั้น ก็คือ *คนตื่นนอน ก็เรียกว่าพุทธะ*, คือคนตื่นนอน. *พุทธะ* แปลว่า *คนตื่นนอน* แต่หมายถึงนอนชนิดที่นอนด้วย *กิเลส*, หลับด้วยกิเลส ตื่นมาเสียจากกิเลสก็ตื่นนอน. ถ้าเราถือเอาความหมายอย่างนี้เป็นมาตรฐานแล้ว เราก็จะเข้าใจคำว่า *พุทธะ* ที่ขึ้น, อย่าเป็นคนหลับ จงเป็นคนตื่นจากหลับ.

ธรรมะ ก็เหมือนกัน คือความหมายว่า *ทรงตัวอยู่ได้ ตามธรรมชาติ*, เป็นของที่ทนต่อการกระทบกระทั่ง, เป็นสิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้ เพราะไม่มีอะไรทำให้เปลี่ยนแปลง. คำว่า *ธาตุ* ตามธรรมชาติ, *ธาตุตามธรรมชาติมันทรงตัวอยู่ได้* อย่างที่ไม่มีใครจะไปเปลี่ยนแปลงมันได้. แม้ว่าคนเกี่ยววัน เขาจะเปลี่ยนแปลงปริมาณหนึ่ง ๆ ให้เป็นอย่างอื่นไปได้, มัน

ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงถึงที่สุดคอก มันยังมีส่วนที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ อยู่ในส่วนที่มันได้เปลี่ยนแปลงกระจัดกระจายออกไปแล้ว.

ฉะนั้น จึงถือเอาความหมายว่า มันเป็นสิ่งในตัวมันเอง, เข้มแข็ง เจียบขาด เปลี่ยนแปลงไม่ได้ นั่นแหละ เป็นความหมายของคำว่า ธรรม, ธรรมะมีค่าเหมือนกับพระเจ้าแหละ. ถ้าเรามองเห็นว่า โอ, สิ่งนี้มีอยู่ ในทางโลกมันก็มี ในทางภาษาชาวบ้านธรรมดาก็มีอยู่ แต่ไม่ลึกซึ้งเท่าทางจิตใจ. เรายืมคำธรรมดาที่ใช้อยู่ในภาษาชาวบ้านไปใช้เป็นภาษาธรรมะ คือเรื่องที่พบใหม่.

ทีนี้ก็มาถึงคำว่า *สังฆะ* หรือ *สังโฆ* วัวควายที่เดินอยู่เป็นฝูงๆ, *ความเป็นฝูงๆ นั้นเรียกว่า สังโฆ*. สังโฆ คือฝูงควาย, สังโฆ คือฝูงวัว ฝูงแพะ ฝูงแกะ อะไรก็ได้. ต่อมาเขาไปพบฝูงของพระอริยเจ้า ฝูงของบุคคลผู้หลุดออกมาจากโลก มาอยู่เหนือโลก เลยต้องแยกฝูงออกไปจากคนธรรมดา. ท่านไม่อยู่ในฝูงคนธรรมดาเสียแล้ว ก็ไปอยู่ในฝูงแบบของท่าน, ฝูงของพระอริยเจ้า เลย ยืมเอาคำว่า ฝูงๆ

นี้ เช่น ผุงว้าวผุงกายนี้ ไปใช้กับผุงของพระอริยเจ้า ขึ้น
มาอีก.

นี้ ไม่ใช่มุ่งหมายจะลบหลู่ สิ่งสูงสุดเหล่านั้น แต่
บอกให้รู้เกี่ยวกับชื่อ. ถ้าเราเข้าใจความหมายของชื่อ
นั้น ๆ ดีแล้ว เราจะเข้าใจความหมายของคำนั้น ที่เปลี่ยน
ไปอยู่ในระดับสูงได้ก็ ง่าย, และโดยง่าย. ขอให้ใช้วิธีนี้
เป็นเครื่องมือศึกษาให้เข้าใจธรรมะ.

ฉะนั้น อย่ารำคาญที่เขาจะต้องบอกท่านทั้งหลาย
ก่อนเสมอว่า คำคำนี้โดยพยัญชนะหมายความว่าอะไร, โดย
อรรถะหมายความว่าอะไร. โดยการปฏิบัติได้, ใช้ปฏิบัติได้
หมายความว่าอะไร. นักศึกษาสมัยนี้ โง่ โง่ที่สุดเลย พอ
ได้ยินอธิบายว่าโดยพยัญชนะอย่างไร, โดยอรรถะอย่างไร ๆ
ก็ว่าเสียเวลา ขว้างทิ้งเลย ไม่อ่านแล้ว ก็ไม่รู้ว่ามัน จะต้อง
ศึกษาจนถึงขนาดว่า โดยพยัญชนะนั้นเป็นอย่างไร,
โดยอรรถะนั้นเป็นอย่างไร.

คำว่า พุทฺธะ โดยพยัญชนะ ก็แปลว่า ผู้ตื่นนอน
เข้าใจได้ทันทีว่า ผู้ตื่นนอน, โดยอรรถะ มันก็ตื่นจากการ
นอนหลับของกิเลส. นี่ชัดขึ้นไป โดยประยุกต์ก็ว่า มัน

เป็นสิ่งที่เราจะต้องตื่นนอน, เราจะต้องตื่นนอน คือตื่น
จากหลับของกิเลสให้ตื่นได้.

ถ้าเข้าใจทั้งโดยอรรถะ โดยพยัญชนะ โดยประยุกต์
ประยุกต์ นี้ก็จะดี, จะเข้าใจในคำเหล่านั้นได้ดี. ฉะนั้น
อย่าเบื่อก่อนที่จะฟังคำเทศน์ คำอธิบาย โดยพยัญชนะ โดย
อรรถะ โดยประยุกต์ จะช่วยให้เข้าใจความหมายของธรรมะ
นั้นเร็วขึ้น.

นี่ข้อนี้คือบอกให้ทราบว่า ภาษาธรรมะทั้งหลาย
สูงสุด แม้คำว่านิพพาน สูงสุดเท่าไร, เหมือนคำเดียวกับ
คำว่า นิพพานของถ่านไฟ นิพพานของข้าวของแกง ของ
ที่มันร้อน ๆ กินไม่ได้ ต้องรอให้เย็นจึงกินได้นั้น ความหมาย
เดียวกัน ที่นี้เราก็นึกถึงเรื่องต่างๆ นี้ว่า ถ้าเย็นเหมือนกับ
อาบน้ำ มันก็ดี แต่มันยังเย็นไปกว่านั้นอีก เพราะมันอาบ
จิตใจ อาบน้ำธรรมะให้จิตใจมันเย็น มันก็เย็นกว่าอาบน้ำ
ธรรมดา; แต่มันเย็นในความหมายที่สูงกว่านั้น, ถ้าจะเย็น
อย่างน้ำแข็งก็คงไม่ไหวเหมือนกัน, คุ้มมันเย็นจนตายเสีย
อีก, มันเย็นชนิดที่ปลอดภัย เย็นของนิพพาน เมื่อใด
ไม่มีกิเลส เมื่อนั้นก็ไม่ร้อน, และก็ไม่น่าเย็นตามภาษา

คน; ไม่ร้อนไม่เย็น นั่นแหละคือ เย็น ตามภาษา นิพพาน, เย็นชนิดที่ไม่ร้อนไม่เย็น นั่นแหละคือ เย็นอย่าง ภาษาธรรมะสูงสุด.

ทีนี้ก็มาถึงคำอีกคำหนึ่ง เมื่อตะกัณยังลืมไปอีกคำ หนึ่ง คือคำว่า *มรรค* คือ *หนทาง*. ทีนี้คำว่า *ผล* ก็คือ *ลูกไม้*, ผลก็คือ *ลูกไม้*. *มรรค ผล นิพพาน* : มรรค คือหนทาง, ผล คือลูกไม้ที่กินได้, *เราจักผลไม้วากินได้ แล้วก็พอใจที่จะ ได้ผล และมีผล*. พอเรื่องทางจิตใจ คำว่า ผลก็คือลูกไม้ ลูกไม้ที่ได้มาจากการ ปฏิบัติคือมรรค. นี้รวมอยู่ในเรื่อง ที่ว่า ทุกคำนิยมมาจากคำชาวบ้านธรรมดา ซึ่งเด็ก ๆ ก็พูด กันอยู่.

๕. ว่าด้วยคำว่า “เวลา”.

ทีนี้มาถึงคำที่ต้องอธิบายกันเสียใหม่ คือคำว่า เวลา. คำว่าเวลา นี้ เรามักจะเข้าใจผิด จนพูดว่า เวลาหนึ่งเดือน หนึ่งปี หนึ่งนาที หนึ่งวินาที เวลาแก่นั้น นั้นไม่ใช่เวลา, นั้นมัน เป็น *เครื่องกำหนดเวลา* ว่ายาวเท่าไร นานเท่าไร *สมมติบัญญัติกันขึ้นมาเอง* ว่าหนึ่งขณะจิต หนึ่งวินาที

หนึ่งนาทึ หนึ่งชั่วโมง หนึ่งวัน หนึ่งเดือน หนึ่งปี นั้นไม่ใช่เวลา, มันเป็นเพียงคำบัญญัติสำหรับวัดเวลา หรือกำหนดเวลา; ทั่วเวลาที่แท้จริงไม่ใช่สิ่งนั้น.

ด้วเวลาที่แท้จริงร้ายกาจมาก, เป็นสิ่งที่ร้ายกาจที่สุดเลย. สิ่งทีเรียกว่า เวลา เป็นความหมายถึงสิ่งที่เป็นผลของกิเลสหรือความทุกข์. จะพุดนำเสียก่อนก็ได้ว่า เวลา คือสิ่งที่กักกั้นเราอยู่ตลอดกาล, สิ่งทีกักกั้นเราอยู่เป็นประจำคือเวลา. เวลาคือระยะอันหนึ่ง ตั้งต้นทีความอยาก แล้วจนกว่าจะสมอยาก. พอเราลงมืออยากก็เป็นที่จุดตั้งต้นของเวลา แล้วทำไป รอไปๆ จนกว่าอันนั้นมันจะเลิกอยาก เพราะสมอยาก หรือทำไม่ได้อะไรก็ตามใจ; มันเลิกอยากจากความอยากถึงความเลิกอยากนั้นคือเวลา, ตลอดระยะนั้นมันกักเราเจ็บปวด. พอเราอยากแล้วกว่าจะได้สมอยาก นั้นคือเวลาหนึ่งๆ, มันจะนานหนึ่งเดือน หนึ่งวัน หนึ่งชั่วโมง ก็ตามใจ สิ่งทีเรียกว่า เวลา นั้นคืออย่างนี้.

อย่าเข้าใจว่า เวลาไม่มี อย่าเข้าใจผิดๆ ว่า เวลาเป็นเรื่องมายา ลมๆ แล้งๆ ไม่มีตัวจริง มันจริงยิ่งกว่าจริง คือ

มันกัดเราอยู่จริงๆ. พอเริ่มต้นอยากมันก็เริ่มกัด, แล้วกัดๆ กัดๆ กัดอยู่ จนกว่าจะหยุดเลิกความอยากอันนั้น นั่นแหละคือเวลา, นั่นคือตัวปัญหา ที่เราจะต้องกำจัดเวลาเสีย อย่าให้มันกัดเรา. ถ้าเรากำจัดเวลานั้นเสียได้ ไม่มีความหมายและไม่กัดเรา เราเป็นพระอรหันต์.

พระอรหันต์เป็นผู้กักกินเวลา, เวลาเป็นสิ่งที่กักกินมนุษย์ปุถุชน. เวลาที่กักกินเรามนุษย์ปุถุชน แต่พระอรหันต์เป็นผู้กักกินเวลา ก็ยกเลิกเวลาเสียได้. ท่านอยู่เหนือการถูกกักกินโดยเวลา; ท่านไม่ถูกกักกินโดยเวลา เรียกว่าหลุดพ้น เป็นพระอรหันต์. ฉะนั้นเราทนทุกข-กรรมานอยู่ ด้วยความอยาก จนกว่าจะหยุดอยาก.

ข้อนี้ต้องเป็นสันทิฏฐิโกแก่ท่านทั้งหลายเสียก่อน เพียงแต่ได้ยินอาตมาว่านี่ไม่สำเร็จประโยชน์ดอก มันเป็นคำพูด. ต้องไปดูให้เห็นเป็นสันทิฏฐิโก ว่าเราเป็นอยู่จริง ทั้งวันทั้งคืน. เรามีเวลาที่กักกินเราอยู่จริง กัดแรงบ้าง กัดอ่อนบ้าง กัดเจ็บปวดบ้าง ไม่สู้เจ็บปวดบ้าง. ขอให้รู้และเห็นสิ่งที่เรียกว่าเวลา ซึ่งมีอยู่จริง กัดเราจริง อยู่เป็นประจำ.

นี่คือการศึกษารรณะอย่างแท้จริง จะพูดว่า ดีกว่า
ศึกษาพระไตรปิฎก ก็ใกล้เคียงกัน แต่เที่ยวจะหาว่าเหยียด-
หยามพระไตรปิฎกเสียอีก. ถ้าว่าท่านทั้งหลายจะย้อนนึกเข้าไป
ไปศึกษาในภายใน ว่าเวลามันกัดกินเราอย่างไร? พอเราอยาก
ก็คือเกิดกิเลสแห่งความอยาก กิเลสแห่งความอยากเกิด
เวลาก็ตัดต้น. แล้วมันกัดกินหัวใจเราอย่างไร? เราก็ก
ดูให้เห็น นั่นแหละก็เห็นธรรมะอย่างยิ่ง อย่างแท้จริง
ดีกว่าอ่านพระไตรปิฎก เสียอีก. หรือจะให้พูดก็ต้องขอพูด
ว่า อ่านพระไตรปิฎกเล่มข้างในกันบ้าง อย่ามัวอ่านแต่
พระไตรปิฎกเล่มข้างนอกในตู้.

ทุกคนแหละ ต้องไปทำให้เป็น สันติภูมิ โภ
เห็นชัดลงไปว่า รากะอย่างไร, โทสะอย่างไร, โมหะอย่างไร,
เกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร, โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวร้ายที่สุดคือ
ตัณหา. *ตัณหา* แปลว่า *ความอยาก*; แต่มันจำกัดความนะ
ต้อง *อยากด้วยความใจจึงจะเป็นตัณหา*, ต้องการด้วยความ
ใจจึงจะเรียกว่าความอยาก. ถ้าต้องการอย่างปรกติธรรมตา
สามัญ หรือต้องการด้วยสติปัญญา ท่านไม่เรียกว่า
ตัณหา, ที่พบท่าน *เรียกว่า* *สังกัปปา* โดยมาก, *สังกัปปา* คือ
ความต้องการตามปรกติ ไม่ด้วยกิเลสตัณหาแต่ด้วยสติปัญญา.

นี่เรามันโง่; เมื่อมีอะไรมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วมันก็เกิดความอยากด้วยความโง่ นี้เรียกว่า ตัณหา. ตัณหา นั่นคือความอยาก, ที่พอดังกันแล้วมันกัด. จุดตั้งต้นของตัณหา กว่าตัณหาจะสิ้นไป ตับไป ระยะเวลา นั้นเรียกว่า เวลา, กัดเท่าไร กัดอย่างเจ็บปวดทรมานอย่างไร หรือกัดเนือย ๆ อย่างทนทรมานอย่างไร. ไปศึกษาข้อนี้เถอะ จะวิเศษที่สุด ตามพระพุทธประสงค์.

ท่านทั้งหลายจงศึกษาลงไปที่ตัวความทุกข์, ทั่วความทุกข์ ทุกขอริยสัจจ์อย่างแท้จริงแล้ว, เห็นชัดแจ้งแล้ว, แล้วค่อยศึกษาเหตุให้เกิดทุกข์ คือโง่เมื่อผัสสะ, แล้วศึกษาให้เห็นความดับแห่งความทุกข์ คือไม่โง่เมื่อมีผัสสะ, แล้ววิธีที่จะไม่โง่เมื่อมีผัสสะ ก็คือเป็นอยู่ให้ถูกต้อง อยู่ระงอริยมรรคมีองค์แปดประการ. เห็นจากข้างในล้วน นี่ไม่เท่าไรก็ จะบรรลุ สิ่งที่เราเรียกกันว่า มรรค ผล นิพพาน. เกี้ยวพุดสั้นเกินไปก็หาว่าพุดเอาเองหลอกชาวบ้านอีกแหละ, มันเป็นอยู่อย่างนี้แหละ.

นี่เวลา ๆ นั้นแหละสำคัญ ถ้าเราเป็นปุถุชน เวลา มันกัดเรา; พอเรามาเวลาเสียได้ ก็กลายเป็นพระอรหันต์.

พระอรหันต์คือผู้ที่ทำลายเวลา ใช้ภาษาตลกๆ ก็ว่า กัดกินเวลา, เวลากัดกินเรา พระอรหันต์กัดกินเวลา, กลับกันอยู่อย่างนี้.

ถ้าว่า ความอยากมัน ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความโง่เวลาก็ไม่ได้ตั้งต้น. เวลาไม่ได้ตั้งต้นที่ดวงอาทิตย์ขึ้นหรือดวงอาทิตย์ตก. เวลามันตั้งต้นที่ว่าค้นหาเกิดขึ้น เพราะความโง่ในขณะแห่งผัสสะ ก็มีอะไรมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในขณะแห่งผัสสะ เรามีความโง่ ก็เกิดค้นหาในสิ่งนั้น; นั่นแหละคือเวลามันตั้งต้น, แล้วมันก็กัดๆ กัดๆ จนกว่าจะสิ้นสุดเรื่องของความโง่ หรือความอยากหรือความโง่.

เวลาระยะหนึ่งคืออย่างนี้ จะนาน ๒-๓ นาทีก็ได้, หลายชั่วโมงก็ได้, วันหนึ่ง เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง ก็ได้, ความอยากอาจจะยึดเยื่อเป็นหลายปีก็ได้. รู้จักเวลาอย่างนี้ คือรู้ธรรมชาติสูงสุด ไม่ใช่เรื่องของนาฬิกา ที่สอนเด็กๆ ให้นาฬิกา แล้วก็รู้จักเวลา นั้นมันภาษาคน ภาษาโลก สอนเด็กๆ ให้นาฬิกาเป็น แล้วก็พูดว่าเด็กๆ รู้จักเวลา นั้นมัน

นำหัว. ถ้าเอามาเปรียบเทียบกับรู้จักเวลาชนิดน้ำมันไกลกัน
ลิบ เฒ่าหัวงอกก็ยังไม่รู้จักเวลา อย่าว่าเด็ก ๆ เลย.

ดูให้เห็นเสียว่า เมื่อความอยากหรือตัณหาตั้ง
ต้น นั้นแหละคือเวลาตั้งต้น; แล้วมันกัก ๆ กัก ๆ แล้วก็
หยุดค้นหาเสียได้, นั่นก็เวลาหนึ่งสิ้นไป แล้วก็ตั้งต้นเวลา
ใหม่อีก เกิดค้นหาทางอื่นอีก, เพราะมันมีเกิดได้ทั้ง ๖ ทาง
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ ทาง. เทียบเกิดทางนั้น เทียบ
เกิดทางนี้, เทียบเกิดเรื่องนั้น เทียบเกิดเรื่องนี้, เทียบเกิด
ได้ด้วยเรื่องในอดีต, เทียบเกิดด้วยเรื่องในอนาคต มันมากที่
จะเป็นจุดตั้งต้นของเวลา.

เคยได้ยินคำอธิบายอย่างนี้ไหม? ถ้าไม่เคยได้ยิน
อาตมาก็ต้องถือสิทธิพูดว่า นี่คือคำที่เราต้องอธิบายกันเสีย
ใหม่. นี่คือคำที่เราจะต้องมาทำความเข้าใจกันเสียใหม่
อธิบายกันเสียใหม่ คือคำว่า เวลา; เช่นเดียวกับคำว่า
เผด็จการณ์, คำว่า โลกุตตระ, คำว่าฆราวาสธรรม, คำว่า
อิทธิบาท, คำว่า ธรรมะ นิพพาน พุทธ ธรรม สงฆ์ กิเลส
มรรค ผล, มาถึงคำว่า เวลา.

เครื่องวัดเวลาไม่ใช่เวลา, เวลาไม่ได้เกิดเพราะ
เครื่องวัดเวลา, เวลาไม่ได้เกิดเพราะนาฬิกาบอก. เต็ก ๆ
กิดอย่างนั้น เวลาเกิดเพราะนาฬิกาบอก หรือดวงอาทิตย์
ขึ้น; นั้นเต็ก ๆ. แต่ถ้าเป็นผู้รู้ธรรมะแล้ว ก็รู้ว่า โอ,
เวลามันเกิดหรือมันตั้งต้น เมื่ออวิชชามันได้เกิดขึ้นมาใน
ขณะแห่งผัสสะ แล้วก็เกิดค้นหา จุดนั้นจุดเกิดของเวลา
จุดเกิดของค้นหาคือจุดเกิดของเวลา จุดเกิดของค้นหาคือจุด
เกิดของความทุกข์. ทั้งนั้น การเกิดขึ้นแห่งเวลา ก็เป็น
อันเดียวกันกับการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์. ทำเล่นกับ
เวลาสิ เที่ยวมันก็เอาตายเลย ถ้าไม่รู้จักมัน.

จะหมดเวลาอีกแล้ว พุทไม่ได้ก็เรื่องจะหมดเวลา
อีกแล้ว ถ้ายังอยากจะพุทอยู่ เวลามันก็กักกินเอา; ถ้ายัง
อยากจะฟังอยู่ เวลามันกักกินเอา; ถ้าเราไม่ต้องอยาก เวลา
มันก็หยุด เวลามันก็หยุดสำหรับผู้ที่ไม่มีความต้องการ.

๖. ว่าด้วยคำว่า “เศรษฐี”.

เฮ้, มาถึงคำที่ทุกคนอย่างซ้าซากจนจะเบื่อแล้วก็
ได้ คือคำว่าเศรษฐี. เศรษฐี กำหนัดขอโอกาสอธิบายใหม่

เพราะมันไม่มีความหมายเหมือนกับที่พูดกันอยู่ก่อนว่า เศรษฐี
คืออะไร ?

เดี๋ยวนี้เขาถือว่า เศรษฐี คือคนมีเงินมาก เป็น
พวกนายทุน แล้วสุบเลือกคนจน เรียกว่า เศรษฐี. ถ้าอย่าง
นั้นมันก็ กลายเป็นว่าพวกเศรษฐีนี้ต้องกำจัดเสียให้หมด เพราะ
เป็นคนมีเงินมาก แล้วสุบเลือกคนจน, ต้องฆ่าให้ตายให้
หมด.

เศรษฐี ที่แท้จริงไม่ใช่อย่างนั้น เป็นบุคคลที่พึง
ปรารถนา; เสฏฐ นั้นแปลว่า ประเสริฐที่สุด. เสฏฐี แปล
ว่า มีความประเสริฐที่สุด นั้นแหละเศรษฐี ไม่ใช่ นายทุน
ชู้ตริค. อย่าเอาไปปนกัน จะเลอะหมด จะเข้าใจอะไรไม่ได้.
เศรษฐี ประเสริฐที่สุด ก็คือว่าเขามีธรรมะ มีธรรมะที่
ควรจะมี, มีความรักใคร่เมตตาอารีนี้ เขาก็เลี้ยงคน, เลี้ยง
เพื่อนมนุษย์ ไว้เป็นเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็จะเรียกว่าลูก
จ้างแหละ. แต่ที่ว่า เศรษฐีแล้วละก็ ไม่ใช่มีลูกจ้าง,
เศรษฐีมีเพื่อนร่วมงาน มีเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ผู้มี
ความสามารถน้อย; ครั้นได้มาอาศัยเศรษฐีแล้ว คนที่มี
ความสามารถน้อยก็รวมกำลังกันทำงาน มีความสามารถ

มาก. เศรษฐีมีธรรมะ รวบรวมกันได้ แล้วก็ทำงานกัน
สนุก เพราะมีธรรมะ ทำงานกันสนุก, เป็นสุขเมื่อทำงาน,
เป็นผู้มีธรรมะต้องทำงานสนุก และเป็นสุขเมื่อทำงานมัน
ก็ทำได้มาก; ทำได้มากมันก็เหลือกินเหลือใช้ เหลือเก็บ
เขาก็ช่วยผู้อื่น เหลือกินและเหลือเก็บ เอาส่วนนั้นแหละไป
ช่วยผู้อื่น.

ดังนั้น เศรษฐีที่แท้จริงตามหลักธรรมะใน
พุทธศาสนา หรือเศรษฐีที่เป็นพุทธบริษัทนั้น มีโรงงาน
ทุกคนเลย; ถ้าไม่มีโรงงานไม่เรียกว่า เศรษฐี ถ้าคนมีเงิน
มากก็ไม่เรียกว่าเศรษฐี เพราะเขาเป็นนายทุนสุบเลือก ไม่
ใช่เศรษฐี. แต่ถ้าเขาเป็นเศรษฐีเขาจะทำงานนี้ เหลือกิน
เหลือเก็บแล้วก็ช่วยผู้อื่น. เขาก็ตั้งโรงงาน เก็บทรัพย์สิน
สมบัติซ่อนไว้ เพราะเมื่อก่อนไม่มีธนาคาร ไกรมีทรัพย์สิน
สมบัติเงินทองก็รับผิดชอบเอง เอาไปซ่อนเอง ไปฝัง
เอง ไม่มีธนาคารเหมือนเดี๋ยวนี้. เขาจึงเอาไปฝังซ่อนไม่ให้
ไกรรู้; ถ้าขโมยรู้มันก็ซุกเอาไปเสีย หรือว่าฝังตรงที่นั่นแล้ว
มันไถลตกลงไถลล้าธาร ล้าธารน้ำเซาะพังเข้ามา เอาทรัพย์สิน
สมบัติละลายน้ำไปเสียอย่างนี้.

เขาช้อนทรัพย์ไว้ ผั่งทรัพย์ไว้ เพื่อหล่อเลี้ยง
 โรงทาน นั่นแหละคือเศรษฐกิจ ไม่มีเอาเข้ามาเป็นของกู,
 ไม่เก็บไว้เป็นของกู ที่เหลือกินและเหลือเก็บแล้วช่วยผู้
 อื่น ดังนั้นจึง ตั้งโรงทาน เพราะมีน้ำใจเมตตากรุณา
 ปรานี เหมือนที่แรก มีน้ำใจเมตตากรุณาปรานี ไปเก็บ
 คนมาเป็นพรรคเป็นพวกเป็นบริวาร แต่ไม่ใช่ข้าทาส.
 อย่าไปใช้คำว่า ข้าทาส กับคนของเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์ มันไม่
 ใช่เป็นทาสชนิดที่หมกคิสรภาพ; แม้เป็นทาส ก็เป็นทาส
 แห่งความรักความเมตตา. อาตมาคิดว่าทาสชนิดนี้บวชได้
 ไม่ใช่ทาสชนิดที่เขาซื้อหามาด้วยความผูกพัน มันมาอยู่กัน
 ด้วยความรักความเมตตากรุณาปรานี.

เศรษฐกิจ คือผู้ที่ทำงานสนุก เพราะมีธรรมชาติ เป็น
 สุขในการทำงาน ก็ทำได้มาก ก็เหลือกินและเหลือเก็บ
 แล้วเขาก็เอาไปช่วยผู้อื่น. ทุกคนนี้เป็นเศรษฐกิจได้ ถ้าทำ
 อย่างนี้ ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้เป็นเศรษฐกิจได้ ขอให้ทำอย่างนี้
 เดอะ แล้วอยากจะพูดให้มันมากไปกว่านั้นว่า ขอทานกลาง
 ถนนก็เป็นเศรษฐกิจได้ ถ้าขอทานคนนั้นปฏิบัติหน้าที่ขอทาน
 อย่างถูกต้อง : ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำการงาน ก็ขอ

ทานได้มาก ก็เหลือกินเหลือเก็บ ขอทานนั้นก็ไปบริจาค
เงินที่ขอทานมาได้เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ขอทานคนนั้น
ก็เป็นเศรษฐีด้วยเหมือนกัน.

นี่เศรษฐีในความหมายนี้ต้องอธิบายใหม่ใช่ไหม?
เพราะก่อนนี้ไม่เคยได้ยินอย่างนี้ใช่ไหม? จึงเรียกว่าคำที่ต้อง
อธิบายกันเสียใหม่ ก็คำว่า เศรษฐี เมื่อขอทานก็ยังเป็น
เศรษฐีได้. แล้วทำไมเราที่นั่งอยู่ที่นี้จะเป็นเศรษฐีไม่ได้.
แต่นี้เราเก็บจนไม่มีจะทำบุญใช่ไหม? หรือว่าเราเก็บจนไม่มี
จะช่วยเหลือผู้อื่นใช่ไหม? ถ้าอย่างนั้นแล้วก็ยังเป็นเศรษฐีไม่ได้
มันก็ต้อง กิน และ เก็บแต่พอดี มีส่วน เหลือที่จะทำ
ประโยชน์แก่ผู้อื่น.

ทีนี้จะต้องพูดกันต่อไปอีกนิตหนึ่งว่า การที่ให้ผู้อื่น
ช่วยผู้อื่นนั้น มันเป็นเรื่องที่สูญหายไป หรือว่ามันเป็นสิ่งที่กลับ
มามากกว่าเดิม? คนโบราณเขามองเห็นในข้อนี้ว่า ที่เก็บ
ไว้นั้นแหละฉิบหายหมด ที่ให้ไปนั้นจะกลับมามากกว่า
เดิม. ที่คุณเก็บไว้นั้นแหละมันจะฉิบหายหมด, หรือ
บางทีมันจะกัดกินหัวใจของคุณ เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่ง
ตัณหา. ที่ให้ไปนั้นจะไม่ทรمانใจ จะไม่กัดกินหัวใจ แล้ว

มันนำเอาความดี ความงาม ความสันนิบาตมาให้. ส่วนที่ให้ไป มันจะนำเอาความหมดกิเลสมาให้เรา; เพราะส่วนที่ให้ไปมันกลับได้มากกว่าเดิม, ส่วนที่เก็บไว้ที่สูญหายไปหมด, แล้วจะ กัดเจ้าของตัว. ลองกิดดู.

เพราะฉะนั้น การให้ทานนั้นไม่ใช่เป็นการสูญหายไป; แต่จะเป็นการกลับมาหรือเก็บไว้ที่ดีที่สุด ที่มีค่าที่สุด. นี้ก็เรียกว่าเป็นคุณสมบัติของเศรษฐี ที่เขาเหลือกินเหลือเก็บ แล้วก็ช่วยผู้อื่น แล้วสิ่งนั้นแหละมันจะเป็นของเขาโดยแท้จริง. สิ่งที่เขากินและเก็บเองนั้น จะไม่เป็นของเขาโดยแท้จริง; แต่ที่ให้ไปแล้วนั้นแหละจะเป็นของเขาโดยแท้จริงเพราะว่ามันช่วยทำลายกิเลสของเขานี้, ทำให้เขาได้รับประโยชน์จากการหมดกิเลสมันเป็นกำไรมหาศาล. ถ้าคิดอย่างนักการกำ ถ้าได้ความสันนิบาตนั้นมันเป็นกำไรมหาศาล ฉะนั้นที่ให้ไปนั้นเป็นของเรา ที่เก็บไว้กินเองนั้นจะละลายสูญหายไป ไม่อยู่เป็นของเรา. แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นเงินมาทำบุญที่วัดนะ. **ที่พูดนี้ไม่ได้บอกให้เอาเงินมาทำบุญที่วัด, หมายความว่า ที่เหลือจากกินและเก็บนั้นจงช่วยผู้อื่น.**

ที่นี้ก็เรื่อง ทำบุญทำทาน แล้วละ จะช่วยผู้อื่น โดยวิธีใด? ก็ระวังให้ดี: จะเอาไปสร้างวัดสร้างโบสถ์ หรือว่าทำอะไรก็ตามใจ, คุณให้ตี ให้มันเหมาะสม. ถ้าสร้างโบสถ์ไว้ปิดกั้นจะไม่ได้ประโยชน์อะไร, ถ้าว่าสร้างโบสถ์ไว้ทำคนให้รู้ธรรมะให้เป็นพระได้ สร้างโบสถ์นี้ยังมีอันสิงส. แต่ว่า ทำเองเสียดีกว่า กรรมัง ไม่ต้องโยกโย้ไปสร้างโบสถ์สร้างอะไร, ทำเสียเที่ยวนี้ ทำเองด้วยการทำให้คนลืมหูลืมตา มีศีลธรรม ประพฤติตามอย่าง, อย่างนี้กันต่อไป. นี้วิเศษที่สุด; เพราะว่ามันทำให้เกิดพระอรหันต์เข้ามากขึ้นมาในโลกนี้โดยเร็ว. สร้างโบสถ์ไว้ปิดกั้นไม่แน่ บางทีจะเป็นเรื่องกักขังเสียก็ได้, ไปยึดมั่นมหากุศลอะไรกันกับเรื่องนั้นก็เกิดทัศนหาชนันต์ เกิดกิเลสชนันต์ มันก็กักอย่างตี, กักอย่างไม่รู้สีก้าว, กักจนเหลือแต่กระดูกก็ไม่รู้สีก้าว นี้กักชนันต์.

ฉะนั้น ใช้เวลาตามที่จะมี ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ บ้าง, ออกส่าห์แข็งแรง เขาไม่เชื่อก็อย่าโกรธ, ออกส่าห์ทำไปเรื่อย ๆ จนกว่าเขาจะเชื่อ มันก็คงจะสำเร็จ. คนก็จะค่อยลืมหูลืมตา ตายจากปฏิกุศลมาเป็นพระอรหันต์กันมากขึ้น ๆ นี้ก็เรียกว่า สร้างคน, แล้วสร้างคนชนันต์, ก็สร้างพระอรหันต์นี้สร้างพระที่แท้จริงยิ่งกว่าสร้างพระพุทธรูป.

เศรษฐี อย่างนี้เคยได้ยินไหม ? อธิบายคำว่า เศรษฐี
 อย่างนี้เคยได้ยินไหม ? แล้วโดยเฉพาะที่เขาพูดกันอยู่เวลานี้
 เศรษฐีคือนายทุนชูตริคทั้งนั้นแหละ, มีเงินมากก็ชูตริค ทำ
 นานหลังคนจนทั้งนั้น. เศรษฐีอย่างนั้นไม่ใช่เศรษฐีใน
 พุทธศาสนา ที่เรากำลังพูดนี้ คือเศรษฐีในพระพุทธร-
 ศาสนา.

รักผู้อื่น, รักผู้อื่นก่อน, ตั้งต้นว่ารักผู้อื่นก่อน
 แล้วก็รวบรวมกันมาเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นหมู่เป็น
 คณะ อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก แล้วก็ทำงานสนุก; ทำ
 งานสนุกเพราะมีธรรมะ. คนไม่มีธรรมะนั้นทำงานไม่สนุก
 คอก มันเห็นแก่ตัว ทำงานไม่สนุก, ความอยากมันรบกวน
 แผลงเอาอยู่ตลอดเวลา: เมื่อไรจะรวย, เมื่อไรจะกำไร, ทำ
 งานไม่สนุกทรมานใจ. ถ้ามีธรรมะรู้ว่าหน้าที่ ก็ทำไปๆ
 ได้ปฏิบัติหน้าที่ คือมีธรรมะมากขึ้นก็พอใจ แล้วก็เป็นที่
 สุข, ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน มันก็เว้นอบายมุข
 เองแหละ; เพราะเป็นสุขในการทำงานเสียแล้ว มันไม่ไป
 เอาอบายมุข ซึ่งเป็นความหลอกลวง ไม่ใช่ความสุข. ผลก็
 ได้มาก แล้วมันก็ไม่กินไม่หมด เก็บไว้แต่พอดี เจียดให้มีส่วน

ออกมาช่วยผู้อื่น ช่วยจำไว้เถอะ แล้วลองทำดู เป็นเศรษฐี
ได้จริงทันที.

ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน รักผู้อื่น แล้ว
ก็รวบรวมพวก, แล้วก็ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน
ทำงานได้มาก กินเก็บแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น. ที่ว่า
ช่วยผู้อื่นนั้นแหละกลับมาเป็นของเรา, ที่เก็บไว้กินเองไม่เท่า
ไรถ่ายออกเป็นอุจจาระหมด ที่ช่วยผู้อื่นนั้นมันจะอยู่ตลอด
กาล เป็นความดีเป็นบุญเป็นกุศลอยู่ตลอดกาล เป็นของ
เรา. พุทฺธโดยสมมตินะ **ที่จริงมันไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวเรา
เป็นของเรา.** แต่เดี๋ยวนี้เราพูดอย่างภาษาธรรมดาๆ ว่า
มันจะอยู่กับบุคคลนั้น มันจะอยู่กับจิตดวงนั้นแม้แฝงอยู่ในจิต
ดวงนั้น ไม่ถ่ายออกมาเป็นอุจจาระบัสสาวะออกไปได้. ถ้า
เรากินเองเดี๋ยวมันก็ถ่ายอุจจาระบัสสาวะออกไปหมด, ไม่มี
เหลือตก. ที่ให้ผู้อื่นไปกลับยังอยู่ แล้วก็อยู่ที่พอกพูนมาก
ขึ้น สูงขึ้น ๆ, ทำไปๆ ก็ลดความเห็นแก่ตัวลง ลดความ
เห็นแก่ตัวลง จนเป็นพระอริยเจ้า เป็นพระอรหันต์ในที่สุด
เมื่อหมดความเห็นแก่ตัว; ฉะนั้น ความเป็เศรษฐีนั้น
แหละจะทำให้เป็นพระอริยเจ้า.

นี่เขาสอนว่า มันตรงกันข้ามคนละทิศคนละทาง เป็นเศรษฐกิจก็ไปทิศหนึ่งเป็นพระอริยเจ้าก็ไปอีกทิศหนึ่ง เอา มาเกี่ยวข้องกับไม่ได้. พออาตมาพูดว่า มันต้องทำคู่ๆ กัน ไปก็ถูกค่า ถูกเขียนค่าในหนังสือพิมพ์อยู่หลายวัน อย่าต้อง ออกชื่อว่าหนังสือพิมพ์ไหน หรือใครเขียนเลย เพราะพูดว่า โลกุตระโลกิยะนี่เอามาสัมพันธ์กันได้ก็เลยถูกค่า.

๗. ว่าด้วย คำว่า นิพพานธาตุ.

ที่นี้มาถึงคำที่พูดไปบ้างแล้ว ก็คือคำว่านิพพานธาตุ. นิพพานธาตุ นี้มันจะเป็นเรื่องในโรงเรียนมากไป, ขออภัย อาจจะไม่ภาวนาก็ได้ คนที่ไม่เคยเข้าโรงเรียนอาจจะฟังไม่ถูก ถ้าพยายามจะฟังคงจะฟังถูก.

นิพพานธาตุ ธาตุแห่งนิพพาน : ธา—ตุ นิพพาน ธาตุ มีอยู่ ๒ อย่างคือ สอุปาทิเสส และ อนุปาทิเสส นิพพาน ธาตุ. เขาสอนกันว่า นิพพานอุปาทิเสส นั้น คือพระอรหันต์ สันกิเลสก็ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่าท่านบรรลุ สอุปาทิเสสนิพพาน ธาตุ. ครั้น พระอรหันต์ องค์นั้น ตายลง ตับลง ก็เรียกว่า ท่าน บรรลุ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ.

คำแรก แปลว่า การดับที่มีอุปาทิเหลือเชื่อ, คำ
 หลัง แปลว่า การดับที่ไม่มีอุปาทิเหลือเชื่อ, ทั่วหนังสือว่า
 อย่างนี้. เขาไปแปลไปเสียว่า ดับแล้วยังเป็น ๆ อยู่ สันนิเสส
 แล้วยังเป็น ๆ อยู่ เรียกว่า นิพพานอย่างที่แรกที่มีเชื่อเหลือ
 อยู่, สันนิเสสแล้วตายลง เรียกว่า ดับสิ้นเชื่อ.

นี่สอนกันอยู่อย่างนี้ ในอรรถกถาก็สอนกันอยู่อย่าง
 นี้ ในคัมภีร์ชั้นหลัง เช่น วิสุทธิมรรค ก็สอนอยู่อย่างนี้
 แบบเรียนนักธรรมก็เอามาจากคัมภีร์เหล่านี้ ดังนั้นจึงเอามา
 สอนอยู่อย่างนี้. ภิกษุสามเณรก็สอนต่อ ๆ กันไปอย่างนี้ ว่า
 นิพพานชนิดมีเชื่อเหลือ คือคนยังเป็น ๆ อยู่ พระอรหันต์
 ยังเป็น ๆ อยู่ นิพพานไม่มีเชื่อเหลือคือพระอรหันต์ตายแล้ว
 นิพพานได้ต่อตายแล้ว.

นี่เรามีตั้งข้อสังเกตว่า มันไม่มีประโยชน์อะไร
 นิพพานต่อตายแล้ว. ไปดูบาลีกันใหม่ ไปดูบาลีต้นตอเดิม
 ในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์อิติวุตตกะ หมวด ๒ กันเสีย
 ใหม่ก็พบคำอธิบายเป็นอย่างอื่นว่า ไม่ได้ตาย, ไม่ได้
 เกี่ยวกับตาย อย่างที่บอกท่านทั้งหลายแล้วว่า นิพพานไม่
 ใช่ว่าตาย, นิพพานไม่เกี่ยวกับตาย, นิพพานได้โดยไม่ต้องตาย.

แต่จะทำอย่างไรได้ ในโรงเรียนสอนมาผิดๆ เสียแล้ว; สอนเด็กๆ เรียนภาษาไทย ทายของคนเรียกว่าอย่างนั้น, ทายของพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่าอย่างนั้น, ทายของเจ้านายเรียกว่าอย่างนั้น, ทายของพระเรียกว่าอย่างนั้น, ทายของช่างเรียกว่าอย่างนั้น, จนทายของพระอรหันต์เรียกว่านิพพาน. เด็กๆ ก็ได้รับความรู้ที่ผิด มาตั้งแต่เด็ก ว่า ทาย คือนิพพาน, นิพพาน คือทาย ทายของพระอรหันต์. แต่ในพระบาลีแท้ๆ นิพพานไม่ได้เกี่ยวกับทาย; นิพพานคือดับไปแห่งของร้อนคือกิเลส. ถ้ากิเลสมันดับ ก็คือความร้อนมันดับ ก็เรียกว่าเย็น, ความร้อนมันดับก็เรียกว่าเย็น. การที่กิเลสซึ่งเป็นของร้อนดับ เรียกว่านิพพาน คือเย็น.

ทีนี้ *ดับอย่างไรไม่มีเชื้อเหลือ?* ดับอย่างไรไม่มีเชื้อเหลือ พระบาลีแท้ๆ มีข้อความว่า สิ้นราคะ โทสะ โมหะ มีประโยชน์คนถึงที่สุดแล้ว คือหมดกิเลสแล้ว แต่ว่าอินทรีย์ยังไม่ถูกกำจัด ยังรู้สึกเจ็บปวดได้เหมือนคนธรรมดาอยู่ เวทนาทั้งหลายของเขายังไม่เย็น ก็ว่าเครื่องรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังไม่ถูกกำจัดถึงที่

สุด, มันยังรู้สึกกระวนกระวายด้วยสิ่งที่มากระทบบ้างตามสมควร, เวทนาทั้งหลายของบุคคลนั้นจึงยังไม่เย็นสนิทใ้คือนิพพานที่มีเชื้อเหลือ.

ส่วน นิพพานที่ไม่มีเชื้อเหลือนั้น เขาก็สันนิษฐานหมดแล้ว, เวทนาเย็นสนิท อินทรีย์ถูกกำจัด, เวทนาเย็นสนิท. เวทนาอย่างไร จะเกิดขึ้นมาแก่เขา มันเย็นเท่านั้น, จะมาโดยเวทนาอย่างไร เมื่อจะเจ็บไข้ได้ป่วย จะถูกร่าถูกตัดถูกฟันอะไรก็ตาม, เวทนานั้น จะเป็นของเย็น ไม่ร้อนได้ คือไม่เป็นทุกข์ได้ นี่คือนิพพานถึงที่สุด คือไม่มีเชื้อเหลือ. คนนั้นก็ไม่ได้ตาย พระอรหันต์เห็นไม่ได้ดับไม่ได้ตาย จะเหลือชีวิตอยู่ เป็นอยู่ต่อไป, ชนิกที่อินทรีย์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเขา ได้รับการควบคุมถึงที่สุด จนเวทนาทั้งปวงเป็นของเย็น เย็นสนิท.

พระอรหันต์ที่แรก นั้นคล้าย ๆ กับพระอรหันต์ใหม่ ๆ เวทนายังไม่เย็นสนิท. อตมาเรียกอย่างนี้ มีคนกักกัน ว่าพระอรหันต์ใหม่ พระอรหันต์เก่า เขาไม่ชอบฟัง; แต่ที่จริงมันคล้าย ๆ กันอย่างนั้น. พระอรหันต์

ที่ยังใหม่ ๆ อยู่ อะไร ๆ มันยังไม่ลงถึงที่สุด เวทนายังเป็น
ของร้อนอยู่บ้าง ; แต่ไม่มีกิลเลส ตอก คือไม่เกิดเวทนา
ชนิดที่ทำให้เกิดกิลเลส แต่มันก็ยังไม่เย็น เพราะมันรู้สึกเจ็บ
ปวดอยู่บ้าง.

ในพระบาลีมีเล่าเรื่องนี้ พอที่จะเป็นอุปมาได้ว่า
ข้างเผาหม้อเขาเผาหม้อในเตา ไฟลุกโชนแดงจนหม้อสุก,
หม้อกระเบื้องสุก ; แล้วเขาก็เห็นว่า ควรจะเอาออก เขา
เขี่ย เขาปิดเตา เขาเขี่ยหม้อแดง ๆ นั้น ไฟลุกแดงนั้นออก
มาจากเตา. พอมันออกมาจากเตา มันก็เริ่มเปลี่ยนเป็น
สีดำ, ดำสนิทแหละ, แต่ไปจับเข้ามือน้อยหง ; แม้มัน
จะดำอย่างนั้นแล้วมือน้อยหง. เขาต้องรอไว้อีกระยะหนึ่ง
ทั้งไว้นานต่อไปอีกระยะหนึ่ง จนกว่าไปจับเข้ามือน้อยหง
ไม่มีความร้อนเหลือ. ใ้อุปมาของสอุปาทิเสสนิพพาน
และอนุปาทิเสสนิพพาน ที่แรกมันเพียง สักว่าดับ ;
แต่ความร้อนยังเหลืออยู่ในนั้น. ต่อมาความร้อนมัน
ระเหยไปหมด, ไม่ร้อนเหลืออยู่เลย, นั่นคืออนุปาทิเสส-
นิพพาน ดับไม่มีเชื้อเหลือ.

พอจะเรียกได้ใหม่ว่า *พระอรหันต์ใหม่* *พระอรหันต์เก่า* กับจีนใหม่จีนเก่า เพิ่งมาจากเมืองจีน ยังเป็นจีนอยู่มาก ยังไม่หมดจีน, แต่อยู่ไปนาน ๆ หมดความเป็นจีน เป็นไทย ลุกจีนเก่า.

นี่พระอรหันต์ใหม่ พระอรหันต์เก่าก็คล้าย ๆ กัน โดยอุปมานะ *เพิ่งสันนิษฐานที่อินทรียังไม่เย็น ก็มี, สันนิษฐานที่ อินทรีเย็นทันที ก็มีเหมือนกัน.* ไม่ใช่ว่าจะต้องรอนานนัก; เพราะว่าที่อินทรียังไม่ถูกกำจัด เวทนา ยังไม่เย็น อาจจะระยะยาวก็ได้, พระอรหันต์พวกนี้ยังรู้สึกเจ็บปวดมาก.

เมื่อมีกล่าวถึงเรื่องพระอรหันต์ทำลายชีวิตตนเอง เพราะทนต่อความเจ็บปวด ทุกขเวทนาของโรคไม่ไหวฆ่าตัวตาย. ถ้าว่ามันจริงอย่างนั้น ว่าพระอรหันต์มีการฆ่าตัวตายแล้ว ก็คือพระอรหันต์ใหม่นั้นเอง, พระอรหันต์ที่อินทรียังไม่ถูกกำจัด, เวทนายังไม่เป็นของเย็น; เพราะจิตใจของท่านไม่ได้เปลี่ยนถึงที่สุด; อย่างนี้ก็มิพุดถึงเหมือนกัน แต่เอาตามไม่ค่อยเชื่อออก *พระอรหันต์ฆ่าตัวตาย ยังต้องสอบสวนดูกันอีก* แต่ในบาติมันมี ฆ่าตัวตายเพราะความ

เจ็บปวดด้วยทุกข์ด้วยโรคเกิดทรมาณ ก็เลยทำลายชีวิต
ตนเอง.

เรื่องนี้มีน้อธิบายยาก ถ้าสำหรับพระอรหันต์ก็ไม่มี
ความหมายดอก แต่ถ้าคนธรรมดาฆ่าตัวเองแล้วมันมีความ
หมายมาก, ฆ่าตัวเอง เพราะว่าไม่อยากจะทนทุกข์เวทนาอัน
เจ็บปวด.

เอาละนี่คือคำว่า “นิพพาน” ที่จะต้องอธิบายกัน
เสียใหม่ เพื่อเอาใจความนึกเดียวเท่านั้นแหละว่า นิพพาน ๆ
นี่แปลว่าเย็น, และไม่เกี่ยวกับความตาย. ความตายไม่เย็น,
ความตายไม่ช่วยให้เย็น และ นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย.
นิพพานถึงที่สุดเป็นอนุปาติเสสนิพพาน แล้วก็ไม่ต้อง
ตาย ยังอยู่ไปจนกว่าสังขารร่างกาย ร่างกายนั้นมันจะดับลง
ก็ดับลงโดยอำนาจแห่งนิพพานชนิดนั้น. พระอรหันต์บาง
องค์อาจจะนิพพานลงด้วยสอุปาทิเสสนิพพานก็ได้, ไม่น่าดู,
พระอรหันต์บางองค์หรือส่วนมาก จะนิพพานด้วยอนุปาติ-
เสสนิพพานธาตุ. พระอรหันต์ไม่ได้นิพพาน, ร่างกาย
ของพระอรหันต์ดับลง ด้วยอำนาจของนิพพานชนิดใด
ชนิดหนึ่งใน ๒ ชนิดนั้น.

ถ้าเข้าใจอย่างนั้นแล้ว ก็เรียกว่าเข้าใจเรื่องนิพพาน ถูกต้อง ถูกต้องอย่างอาตมาว่า แต่ก็ไม่มีใครรับรองว่าจะไม่ถูกค่า โดยคนบางพวก คณาจารย์บางพวก เขาจะไม่อธิบายอย่างนี้.

นี่คือคำว่า นิพพาน, นิพพาน แปลว่า *เย็น*; ถ้า *แปลว่าดับ* ต้องหมายความว่าดับแห่งความร้อน. คำว่า นิพพาน โดยพยัญชนะ ชั้นแรก ชั้นที่ ๑ นั้นแปลว่า *เย็น*, แล้วความหมาย ชั้นที่ ๒ เลื่อนออกมาเป็น ความดับ เพราะว่าความร้อนมันดับ ความหมาย ชั้นที่ ๓ นั้นเลื่อน ออกมาว่า *ไม่เสียบแทง ไม่ร้อยรัด*, เพราะไม่มีกิเลส *เครื่องร้อยรัด*, เพราะไม่มีความร้อน. ความหมายมัน เลื่อน ๆ เลื่อน ๆ ออกไป ห่างออกไป ๆ แต่ความหมายต้น *ความหมายแรกที่สุด*. คำว่า *นิพพาน* แปลว่า *เย็น* เมื่อถ่าน ไฟแดง ๆ เย็นลง ก็เรียกว่าถ่านไฟนิพพาน ข้าวร้อนกินไม่ ได้ ก็ต้องรอนกว่าจะนิพพานจึงจะกินได้; โดยเฉพาะ ข้าวต้ม ต้องรอนกว่ามันจะนิพพานพอสมควรแล้วจึงจะกิน ได้. นี่จำตัวอย่างนี้ไว้สักอันสิม เพราะมันเข้าใจดี แม้แต่ ข้าวต้มก็ต้องรอนกว่ามันจะนิพพานก่อนจึงจะกินได้.

เอาละ, เป็นอันที่เราได้พูดกันถึงคำสำคัญ ๆ ที่จะต้องอธิบายกันใหม่ให้ถูกต้อง เพื่อจะได้รับประโยชน์จากธรรมะ; ถ้ามันไม่ถูกต้องแล้ว ไม่มีทางคอกที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมะ

สรุป คำที่ทั้งอธิบายกันเสียใหม่คำแรก ก็คำว่า เผด็จการณฺ์ ขอให้ทุกคนใช้วิธีเผด็จการณฺ์กับกิเลสของตน.

คำต่อไปว่า โลกุตตระ อย่างองข้าม ว่าจิตใจอยู่เหนืออารมณ์เมื่อไรเรียกว่า โลกุตตระ เมื่อนั้น เรามีโลกุตตระสลັบกันอยู่กับโลกิยะ ไ้ชีวิตแต่ละวัน ๆ.

คำต่อไปเรียกว่า ขรรวาสธรรม อย่างมุ่งหมายเป็นเรื่องขรรวาสล้วน ๆ ถ้าจะให้เป็นเรื่องของขรรวาส ก็ให้ขรรวาสใช้เพื่อถอนตนขึ้นจากความเป็นขรรวาส ไปสู่โลกุตตระ.

คำว่า ธรรม ธรรม ธรรมะ นี้ หมายถึงทุกสิ่ง ไม่ยกเว้นอะไร.

คำว่า ภาษาธรรม ภาษาพระศาสนานี้ ล้วนแต่ยืมเอาภาษาชาวบ้านธรรมดา ๆ มาใช้ทุกคำเลย ไม่ยกเว้นสักคำเดียว. ยาทมากล้าทำอย่างนี้ คำว่า นิพพาน แปลว่า เย็น

คำว่า พุทฺธะ แปลว่า ตื่นนอน. คำว่า ฐัมมะ สิ่งที่ทรงตัว
อยู่ได้. คำว่า สังขะ คือ หมูหรือฝูง. คำว่า กิเลส คือ
ของสกปรก. คำว่า มรรค คือ หนทาง คำว่า ผล คือ
ลูกไม้.

ที่นี้ก็ เวลา สำคัญมาก เวลาที่กักกินเราอยู่ตลอด
เวลา ที่มีความอยาก พอมีความอยากก็เกิดเวลา กว่าจะหยุด
อยาก. ถ้าใครระงับเวลาเสียได้ ไม่มีเวลา คือไม่มีความอยาก
แล้วคนนั้นเป็นพระอรหันต์. เวลาที่กักกินปุถุชน, แต่พระ-
อรหันต์กักกินเวลา. เราพยายามกักกินเวลา คือควบคุมเวลา
ทำให้เวลาไร้ความหมายไร้คุณค่า นั้นแหละคือปฏิบัติเพื่อเป็น
พระอรหันต์.

คำว่า เศรษฐี แปลว่าผู้ที่ประเสริฐที่สุด ไม่ใช่ นาย
ทุนชู้ตริต นายทุนชู้ตริตเป็นเศรษฐีไม่ได้ ถ้าเป็นเศรษฐี
ได้ก็เป็นเศรษฐีอีกแบบหนึ่ง ในความหมายหนึ่ง อย่างชาว
บ้านธรรมดา. เศรษฐีคือผู้ทำงานสนุก เป็นสุขในการ
งาน มีบริวารมาก ทำได้มาก เหลือกิน เหลือเก็บ แล้ว
ใช้ช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งสำนักงานใหญ่ ๆ ช่วยเหลือผู้อื่น.

นี่คำว่า นิพพานธาตุ ไม่เกี่ยวกับความตาย นิพพาน ไม่เกี่ยวกับความตายโปรดทราบไว้ว่า นิพพานไม่ได้เกี่ยวกับความตาย ถึงจะอยู่มาจนถึงกับร่างกายแตกดับ ก็ไม่ใช่บุคคลนั้น หรือพระอรหันต์นั้นตาย. พระอรหันต์จะต้องอยู่ตลอดกาล, คุณธรรมที่เรียกว่าพระอรหันต์นั้นจะต้องอยู่ตลอดกาล; เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าไม่มีนิพพาน ท่านจะอยู่ตลอดกาล. เราได้อาศัยเป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง หรือทำให้ปรากฏแก่ใจได้เมื่อไรก็ได้. นี่พระอรหันต์ไม่ได้นิพพาน พระพุทธเจ้าไม่ได้นิพพาน กิเลสที่มันนิพพาน กระทั่งว่าร่างกาย เปลือกของท่านก็นิพพานได้ คือตายได้เหมือนกัน นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย ไม่ใช่ความตาย นี่คือความหมายที่จะต้องเข้าใจกันเสียใหม่.

เอ้า, เวลากินเราแล้ว เวลาหมดแล้ว ขอให้กำหนดความหมายของคำเหล่านี้ไว้ให้ดีๆเอาไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ในการที่เข้าใจธรรมะถูกต้อง ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นทุกที. รู้ธรรมะอย่างถูกต้อง อย่างเพียงพอยิ่งขึ้นทุกที, แล้วก็จะเจริญงอก

งาม ในพระศาสนาของสมเด็จพระศาสนา ไม่เสียที่ที่เกิดมา
เป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

คำบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย
ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบท
บาลีคณะสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย ในการ
ประพฤติปฏิบัติธรรมะให้ยิ่งๆขึ้นไป ในบัดนี้.

ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์.

[การประดิษฐ์วิธีการเผยแพร่.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิชาบุพชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ก็ยังคงกล่าวเรื่อง ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์ต่อไปตามเดิม.

ขอข้อมความเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไปอีกครั้งหนึ่งว่า เรามุ่งหมายจะพูดกันถึงความเปลี่ยนแปลงที่ได้เกิดขึ้น เนื่องจากการมีสวนโมกข์มาครบ ๕๐ ปี อะไรได้เกิดขึ้นใหม่ เพื่อประโยชน์อันยิ่งขึ้นไป อันนั้นเราเรียกว่า ฟ้าสว่าง, ปราบกฎว่า

บรรยายวันเสาร์ที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๖

ณ ดานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไซยา

มีฟ้าสว่างในทิศทางต่าง ๆ ถ้าจะแยกแยกกันโดยรายละเอียดแล้ว ก็มีตั้งหลายสิบอย่าง ที่พอจะหยิบขึ้นมาพูดได้ และจะหยิบส่วนที่เป็นเรื่องสำคัญ ๆ ขึ้นมาพูดก่อน อย่างที่ได้พูดมาแล้ว ๑๐ ครั้ง. วันนี้เป็นครั้งที่ ๑๑ ก็จะได้พูดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ธรรมโฆษณ ต่อไป.

ข้อนี้หมายความว่า ๒ อย่าง ก็คือว่า การโฆษณาธรรมของเรา ได้ทำให้อะไรเกิดขึ้นใหม่ ก็เป็นฟ้าสว่างแก่สังคมทั่วไป, หรือว่าในวิธีการของธรรมโฆษณานั้น เราได้ใช้วิธีการอะไรเพิ่มขึ้นมาใหม่ ๆ, หรือแม้เปลี่ยนของเก่า แต่ก็ให้ดีกว่าเดิมหรือให้แปลกออกไป. นี้ก็เรียกว่า ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ ที่เป็นส่วนภายใน คือของผู้กระทำกิจกรรมธรรมโฆษณนั้น.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนสังเกตดูให้ดี ๆ ว่ามัน ได้มีอะไรเกิดขึ้นใหม่ ๆ แก่ตัวท่านเอง หรือแก่สังคมของเราก็คงจะเรียกได้ว่า ฟ้าสว่างได้ด้วยกันทั้งนั้น. ทางธรรมโฆษณ ก็หมายความว่า มีวิธีการโฆษณธรรมะให้แปลกออกไป, และให้เกิดการกระทำที่แปลกออกไป แก่ท่านทั้งหลาย.

ในครั้งนี้จะได้กล่าวถึง การประดิษฐ์วิธีการเผยแพร่ นั้น บางอย่างบางประการ ที่จะพูดก่อนก็คือ การใช้ กวีนิพนธ์เป็นอุปกรณ์แห่งการเผยแพร่ ก็ได้จัดให้มีขึ้น :—

การใช้กวีนิพนธ์เป็นอุปกรณ์.

คำว่า กวี ไม่ใช่มีความหมายแต่ทางกาพย์กลอน, มีความหมายไปถึงการระบายความคิดนึกอันลึกซึ้งออกมา, จะเป็นกาพย์กลอน หรือจะไม่เป็นกาพย์กลอนก็เรียกว่า กวีได้ทั้งนั้น. ความยากลำบากอยู่ที่ การระบายความรู้สึกนึกที่ลึกซึ้งออกมาให้เข้าใจง่าย ให้แจ่มแจ้งแก่ผู้ฟัง; ส่วนที่เป็น กาพย์กลอนนั้น มันเป็นอีกชั้นตอนต่างหาก คือมีประโยชน์ในทางจำง่าย, กาพย์กลอนช่วยให้จำได้ง่าย จำได้เร็ว และจำได้มั่นคงแน่นอน.

ขอให้สังเกตดูตรงว่า มันเป็นกาพย์กลอนบังคับบออยู่ พอจำไปผิด มันก็ผิดมาตรา หรือกฎเกณฑ์ของกาพย์กลอน มันก็รู้ว่าผิด มันก็ต้องว่าใหม่ ให้มันถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของกาพย์กลอน; ดังนั้นกาพย์กลอน จึงเป็นสิ่งที่ช่วยประคับประคองความถูกต้องของเรื่องนั้นๆ ไว้ ในความจำได้เป็น

อย่างดี, มันไม่เพียงแต่ช่วยให้จำง่ายอย่างเดียว มันยังช่วย
 ประกันความผิดพลาดด้วย; ประโยชน์อันนี้มีอยู่ ผู้มีปัญญา
 ในกาลก่อนจึงได้ใช้กาพย์กลอน เป็นเครื่องรับรอง
 รักษาข้อความสำคัญๆ, คัมภีร์สำคัญๆ แต่โบราณ จึง
 ได้มีการรจนาไว้ในรูปแห่งกาพย์กลอน. ในพระพุทธศาสนา
 ก็เช่นคัมภีร์สุตตนิบาต เป็นต้น, คัมภีร์นี้มีใจความลึกซึ้ง
 ๕๕ นั้น แล้วก็เป็นที่ท่านรจนาไว้ในกาพย์กลอน ท่องจำ
 ได้สะดวก ประกันความผิดพลาด อย่างที่กล่าวมาแล้ว,
 เราจึงพยายามใช้ประโยชน์อันนี้. ดังที่ท่านทั้งหลายก็จะเห็น
 ได้ว่า กาพย์กลอนได้เกิดขึ้นแล้วในสวนโมกข์นี้หลายสิบบท,
 ถ้านับทั้งที่ยังไม่ได้โฆษณา ก็ร้อยกว่าบท หรือสองร้อยบท
 ที่เดียว นี้เรียกว่าเป็นการทำให้เกิดขึ้นมาใหม่ เพื่อประโยชน์
 อันยิ่งขึ้นไป.

ที่ยังจะขอให้สนใจ ก็เช่นกาพย์กลอนเรื่อง อุปมา-
 ธรรมคำกลอน ได้ยกเอา เรื่องสำคัญๆของพระธรรม
 ทั้งหมด มาจัดให้เป็นบทกลอน แล้วก็ครบถ้วน. บางคน
 ถึงกับจำได้ก็มี, บางคนยังไม่เคยฟังก็มี, แต่ที่อาตมานำ
 มากล่าวนี้ ก็เพื่อพินความจำ ว่าบทกลอนนั้นมีความสำคัญ

มาก; ถ้าจำไว้ได้ หรือจำไว้เล่น ๆ ก็ได้, ขอให้จำได้ก็
 แล้วกัน มันจะช่วยให้ระลึกนึกอะไรได้มากทีเดียว, บางทีก็
 เรียกว่า **ปาฏิโมกข์คำกลอน.**

คำว่า **ปาฏิโมกข์** ก็แปลว่า **หัวข้อที่เป็นประธาน,**
เป็นหลักเป็นประธาน, คำว่า **ปาฏิโมกข์** แปลว่า **เป็นหลัก**
เป็นประธาน. คำกลอนที่เป็นหลักเป็นประธานของพระ-
 ธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาก็มีได้ เมื่อเราตั้งใจจะทำมัน
 ก็ทำได้ แล้วมันก็มีประโยชน์ตามความมุ่งหมาย. ที่ได้ทำ
 มาแล้ว ก็มีเพียง ๑๖ ข้อ, เอาแต่หัวข้อสั้น ๆ ก็ว่า :—

ไม้อึงสามขา ศาสดราสามอัน โจรฉกรรจ์สามก๊ก
 บ้ารกสามดง เวียนวงสามวน ทุกข์ทนทั้งสามโลก เขาโคก
 สามเนิน ทางห้ามเดินสองแพร่ง ตัวแมลงห้าตัว มารน่ากลัว
 ห้าตน บ่วงคล้องคนหกบ่วง เหตุแห่งสิ่งทั้งปวงหกตำแหน่ง
 แหล่งอบายสี่ขุม ที่ต้องคุมสามจุด ทางแห่งวิมุตติมีแปดองค์
 วัตถุที่พึงประสงค์สองชั้นตอน, มี ๑๖ ข้อ หรือ ๑๖ คำ แต่
 ได้รวบรวมเอาหลักทั้งหมดในพระพุทธศาสนา มาไว้ได้
 ในคำเหล่านี้. คำเหล่านี้ถ้าขยายออกไปโดยครบถ้วนแล้ว

มันจะไม่มีอะไรเหลืออยู่ สำหรับที่จะไม่ได้ศึกษา, คือ ธรรมะ จะถูกนำมาศึกษาโดยครบถ้วน.

ไม้อิงกันสามขา คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. นี่ก็ลองอธิบายกันดู ว่าสามอย่างไร แล้วอิงกัน อย่างไม่.

ศาสตร์สามอัน ก็คือ ศิล สมาธิ ปัญญา มีอยู่ อย่างไม่, เป็นศาสตร์อย่างไร, จะใช้มันได้อย่างไร.

โจรฉกรรจ์สามก๊ก คือ หมวก โลหะ โทสะ โมหะ กิเลสทั้งหลายสรุปรวมลงได้ในคำ ๓ คำนี้, ท่าน กล่าวไว้ดีที่สุดใน สบหลักธรรมชาติ เป็นวิทยาศาสตร์. กิเลส พวกที่จะเอาเข้ามาหาตัว, กิเลสพวกที่จะผลักออกไป จากตัว, กิเลสที่ทำให้วิ่งวนอยู่รอบๆ คือ โลหะ โทสะ โมหะ.

ป่ารกสามดง คือ มิจฉาทิฏฐิทั้งหมดนั้น มัน สรุปรวมอยู่ในทิฏฐิที่ว่าเที่ยง ว่าสิ้นสุด และว่าไม่มีอะไร. ความโง่ของสัตว์ทั้งหลาย มีอยู่ในดงป่ารก ๓ ดงนี้ : บางคนว่าเที่ยง, บางคนว่าสิ้นสุด, บางคนว่าไม่มีอะไร; เช่นพวกที่ถือว่าตายแล้วเกิด นั้นมันคือพวกที่ว่าเที่ยง, พวก

ที่ตอกันว่าตายแล้วไม่เกิด คือพวกสันสุต, และพวกที่ว่าไม่มีอะไร ไม่มีอะไรที่จะต้องยึดถือเป็นหลัก หรือว่าเป็นสิ่งที่ต้องสนใจ มีอำนาจมีความหมายอะไร นี้เรียกว่าไม่มีอะไร ; เรียกเป็นบาลีว่า สัสสตทิฏฐิ อจฺเจตทิฏฐิ นัตถิททิฏฐิ. ความโง่ทั้งหมดรวมอยู่ในคำ ๓ คำนี้ จึงเรียกว่า ป่ารกที่บมีอยู่สามดง.

เวียนวงสามวน คือ เวียนอยู่ในกองกิเลส เวียนอยู่ในกองกรรม เวียนอยู่ในผลของกรรม ซึ่งอธิบายกันมาอย่างซ้ำๆ ซากๆ หลายสิบครั้งแล้วกระมังว่ามัน มีกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม — ครั้นทำกรรมแล้วได้รับผลของกรรม — มันกลับส่งเสริมกิเลส ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง, มันก็ทำกรรมอีก ก็ได้รับผลอีกก็เกิดกิเลสอีก เวียนวงอยู่สามวน สามวนนี้เอง.

ถ้าฟังดู มันก็เป็นเรื่องเหมือนกับพูดเล่น ๆ พูดไม่รับผิดชอบ พูดส่งเดชก็ได้, แล้วไปคุยตัวเอง ก็ จะเห็นว่ามันเวียนวนอยู่ในสามวงนี่จริงๆ ด้วย ตั้งแต่เกิดมา จนตายนั่นแหละ ถ้ายังเป็นบุรุษชนอยู่เพียงไร มันก็เวียนวนอยู่ในสามวงนี้ ตั้งแต่เกิดจนตาย, ไม่ใช่ว่าตายแล้วไปเกิดใหม่ เกิดใหม่แล้วเกิดอีก เวียนวนอย่างนั้นไม่เลิกซึ่งอะไร.

อยู่ในชาตินี้ก็เวียนเป็นวงกลมเป็นวงๆ อยู่ ไม่รู้ว่่าก็ร้อยวง พันวง หมื่นวง แสนวง ก็ได้; เพราะว่ามีความอยากความต้องการแล้วก็ทำ, ครั้น ได้ผล ได้อันนิสงส์อะไรมาแล้ว ก็อยากจะทำต่อไปอีก, ก็เรียกว่ามันเวียนวนอยู่ที่นั่นอย่างที่เราเรียกว่าเวียนหัว, แต่มันก็รู้สึก จึงเรียกว่า เวียนวงสามวน, มีวน ๓ วน.

ทุกข์ทนทั้งสามโลก นี้บอกให้รู้ว่า จะไปเกิดในกามโลก ก็ทุกข์ทนจะไปเกิดในรูปโลก ก็ทุกข์ทน จะไปเกิด ในอรุปลโลกก็ทุกข์ทน. ในกามโลกก็ทุกข์ทนด้วยสิ่งสนุกสนานเอร์คอร้อย, ในรูปโลก หรืออรุปลโลก ก็ยังมีความรู้สึกว่่าตัวกู ว่่าของกู. ทุกข์ทนด้วยความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน หรือของตน, ยังแบกภาระหนัก ก็คือตัวตนหรือของตน จึงได้พูดว่่า มันทุกข์ทนทั้งสามโลก.

เขาโคกมีสามเนิน ขอให้ระลึกนึกถึงเนินเขา ที่ลุ่มๆ ตอนๆ ข้ามไปด้วยความเหน็ดเหนื่อย. เขาโคกมีสามเนิน คือความหมายมั่นสำคัญในสถานะของตน : ว่่าดีกว่าเขา บ้าง, เลวกว่่าเขา บ้าง, เสมอกัน กับเขา บ้าง อย่าอวดคิไป ชีวิตของใครมันก็จะรู้สึกได้เอง ในความรู้สึก

อย่างนี้ : ในบางกรณีสำคัญกันว่าดีกว่า, ในบางกรณีสำคัญว่าสู้เขาไม่ได้, ในบางกรณีว่าเท่ากัน, มันละเอียด ในการเปรียบเทียบนี้. มันไม่มีอะไรนอกไปจาก ๓ ความหมายนี้ จึงเปรียบเสมือนกับว่า เขาโคกมีสามเนิน.

แล้วก็ ทางห้ามเดินสองแพร่ง นี้ก็คือหย่อนไป ไปในทางฝ่ายซ้าย หย่อนไป เรียกว่า จมติดอยู่ในกาม, ทางฝ่ายขวา ดิ่งไป ก็เป็นการทรมานตนให้ลำบากเสียเปล่า, ๒ แพร่งคือ ทั้งซ้ายและทั้งขวานี้ ห้ามเดิน, ให้เดินอยู่ในตรงกลาง คือความถูกต้องและพอดี. ที่ว่าพอดี นี้ก็คือถูกต้อง; ถ้าไม่ถูกต้องมันไม่อาจจะพอดี. *อย่างไร เรียกว่าถูกต้อง?* ก็คือไม่ทำความทุกข์ความเสียหายให้เกิดแก่บุคคลใด, คือไม่ให้เกิดความทุกข์แก่ตนเอง และผู้อื่น ก็เรียกว่าเป็นความถูกต้อง. มีซ้ายมีขวาสำหรับแหวะเวียน ออกไปเป็นความผิด, เดินอยู่ตรงกลางเป็นความถูกต้อง จึงพูดว่า ทางห้ามเดินสองแพร่ง.

ที่นี้ ตัวแมลงห้าตัว ก็คือ นิวรณ์ทั้ง ๕, นิวรณ์ทั้ง ๕ นี้มีความหมายมาก มีความสำคัญมาก แล้วก็เป็นที่น่าหัวมากที่สุด คือคนเป็นอันมาก หรือจะเรียกว่าทั้งหมด

ก็ไ้ มาทำสมาธิ มาขอฝึกสมาธิ โดยไม่รู้จักแมลงห้าตัว, มาขอทำสมาธิโดยที่ไม่รู้จักนิวรรณ์ทั้ง ๕. นั้นมันยิ่งกว่าหลับตาไปเสียอีก เพราะว่าการทำงานสมาธิ นั้น ก็เพื่อจะขจัดแมลง ๕ ตัว, คือนิวรรณ์ทั้ง ๕ ที่มันรบกวนอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย.

ใช้คำว่า “รบกวน” เท่านั้นแหละ ฟังให้ดี, มันรบกวนเท่านั้นแหละ, มันไม่ได้กัดให้ตาย แต่มันรบกวน. มันรบกวนจิตให้หงุดหงิด รำคาญ ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นจิตปรกติ ไม่เป็นจิตแจ่มใส ไม่สะอาด ไม่สว่าง.

แมลง ๕ ตัว : บางเวลาความรู้สึกในทางกามารมณ์ หรือทางเพศรบกวน, แล้วบางเวลาความรู้สึกทางอึดอัดขัดใจเคียดแค้น ไม่ชอบใจใคร ไม่ชอบหน้าใคร ก็มารบกวน, บางเวลามันหดหู่ แฝบผ้อ ละเหี่ยละห้อย ง่วงเหงา อ่อนเพลีย มันรบกวน, แล้วบางเวลามันฟุ้ง มันฟุ้งซ่าน เหมือนกับจะเป็นบ้า มันก็รบกวน, แล้วบางเวลาก็ตึงเล หรือโลเล ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรกันแน่, แล้วมันก็รบกวน.

ถ้าไม่รู้จักนิวรรณ์ ๕ ว่ามันเป็นสิ่งรบกวนอยู่
 อย่างไร ก็หมายความว่า ยังสังเกตุหยาบมาก, แล้วก็ไป
 ทำสมาธิ ขอบไปทำสมาธิ โดยที่ไม่เห็นหรือไม่รู้จักสิ่งที่เป็
 ันเหตุ ให้เราต้องไปทำสมาธิ คือนิวรรณ์นั้นเอง. ขอบไป
 ทำสมาธิ โดยที่ไม่รู้จักว่าเหตุปัจจัยอันแท้จริงนั้นคืออะไร,
 ไม่ต้องพูดถึงจะบรรลุมรรค ผล นิพพาน ดอก, พูดถึงว่าจะ
 อยู่ในโลก นี้แหละ จะเจริญอยู่ในโลกนี้ ถ้าว่าความรู้สึ
 ๕ ประการนี้ยังรบกวน มันก็ทำอะไรได้ไม่ได้. ๕ อย่างนี้
 ถ้ามันอยู่ในรูปนิวรรณ์นี้ มันเป็เชิงการรบกวน; ถ้า
 มันรุนแรงเกินฐานะของนิวรรณ์ เป็นกิเลสโดยสมบูรณ์แล้ว
 มันจะกัศตายเลย มันทำให้เกิดความวินาศ พลาตพลั้งจนวินาศ
 ฉิบหายเลย.

เรื่องกามนี้ ถ้ามันเพียงแต่รบกวน ก็เรียกว่า
 นิวรรณ์; แต่ถ้ามัน บันดาลโทสะ มันไปฆ่าเขาตาย หรือ
 มันไปทำอะไรจนเขาฆ่าตัวเองตาย อย่างนี้เรียกว่า เกินความ
 เป็นิวรรณ์แล้ว.

พยาบาท คือหงุดหงิด ไม่ชอบใจอยู่คนเดียว นี้ก็
 เป็นิวรรณ์, แต่ถ้ามันรุนแรง ไปฆ่าเขาตาย มันก็เกิน

นิวรรณ์, เกินฐานะของนิวรรณ์, เป็นกิเลส ทำความฉิบหาย
ให้แก่บุคคลนั้น.

ความอ่อนเพลียแห่งจิต ถิ่นมีโทษ ถ้ามั่นมีอยู่
เนือย ๆ เนือย ๆ ตามธรรมชาติ ก็เป็นนิวรรณ์; แต่ถ้ามั่น
เป็นไปมาก เป็นไปถึงที่สุด มัน ก็คือความล้มเหลวแห่ง
การงาน.

ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ที่เรียกว่า อูทธัจจะกุกกุจจะ
นั้น มันฟุ้งซ่านอยู่เนือย ๆ ก็เรียกว่า นิวรรณ์ ถ้ามั่นฟุ้งซ่าน
เป็นเกินกำหนดนั้น ก็เป็นบ้า มันก็คือคนบ้า.

วิกิจฉา คือ ลังเล ธรรมตามันก็ไม่รู้ มันไม่รู้ว่าจะ
จะทำอย่างไรดี ได้รับคำสั่งสอนแนะนำ มันก็เชื่อบ้าง; แต่
แล้วมันก็ไม่พ้นจากการลังเล. ฉะนั้นขอให้ทบทวนดูให้ดี
ว่า ตั้งแต่เราเกิดมานั้น เราได้รับคำสั่งสอนอะไร แล้วเราก็ก
ยังลังเลอยู่นั้นแหละ, แม้ลังเลโดยไม่เจตนา คือความไม่เชื่อ
ไม่ยอมเชื่อ รู้สึกคัดค้าน อะไรมันก็เกิดขึ้นมาตัวเอง. เมื่อ
ลังเลอย่างนี้ มัน ก็ทำอะไรจริงจ้งไม่ได้ เพราะมันมัวแต่
สงสัย : เคยว่าว่าทำนั้นดี เคยว่าทำนั้นดี มันก็เปลี่ยนอาชีพ
เรื่อย, อยู่ในโลกนี้เปลี่ยนอาชีพเรื่อย, แล้วจะเป็นอย่างไร.

ฉะนั้นขอให้รู้ว่า แม่นักชาวบ้านอยู่ในโลก ทำงาน
 อย่างโลกๆ นี้ ไม่ควรจะมีนิวรรณ์; ถ้ามีนิวรรณ์ ก็คือ
 เครื่องถ่วงความเจริญอย่างยิ่ง, ในแง่โลกๆ ที่อยู่ในโลก
 จิตไม่เกลี้ยงเกลา จิตไม่เข้มแข็ง จิตไม่สะอาด จิตไม่ว่องไว
 จิตไม่เหมาะสม ที่จะทำการงานใดๆ ถ้ามันมีนิวรรณ์. ฉะนั้น
 ชาวบ้านนี้แหละทำสมาธิ ไปทำสมาธิ เพื่อกำจัดนิวรรณ์ทั้ง ๕
 เสีย มันก็ตีแหละ ก็ตีเหลือประมาณอยู่แล้ว.

ฉะนั้นขอให้รู้จักว่า แมลง ๕ ตัว นี้ เป็นเครื่อง
 รบกวนเท่านั้นแหละ เหมือนกับแมลงหวี่ ถ้ามันมารบกวน
 ตอมอยู่ที่ตา ที่จมูกนี้ มันก็ทำอะไรไม่ได้, มันไม่เหมือนกับ
 แทนกับต่อ ถ้ามันไปตอมเข้าแล้วมันเกือบตาย, หรือว่าแมลง
 บางชนิดกัดแล้วก็ตาย, แต่แมลงหวี่ไม่ได้กัดให้ตาย มาตอม
 ให้รำคาญ, เราก็ทำอะไรไม่ได้ เราก็ทะเลาะกับแมลงหวี่อยู่
 นั่นเอง, นี้เรียกว่าตัวแมลง ๕ ตัว.

ที่นี้ **มารนำกล้วห้าตน** สิ่งนี้เรียกว่า เป็นมาร
 ๕ ตัว คือ :—

กิเลสมาเป็นมารตัวหนึ่ง เกิดขึ้นแล้วก็ทำลาย
 หมก.

ขันธมาร คือขันธ ๕ : รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้มีภาระต้องบริหาร, มันทำให้เกิดการยึดถือติดอยู่ ที่นั่น, มันก็มีอาการเหมือนกับว่ามาร ชักขวางความก้าวหน้า หรือบางทีถ้าทำผิดมากไป ก็ทำให้คนนั้นถึงกับตาย คือสูญ เสียหมด, เสียชีวิต เสียความดี เสียอะไรหมด เพราะทำผิด ต่อสิ่งที่เรียกว่าขันธ ๕.

ที่นี้ มัจจุมาร คือ ความตาย มาถึงเมื่อไร มันก็ คือตัก, ตักรอนหมดเรียกว่าเป็นมารเหมือนกัน.

ที่นี้ อภิสังขารมาร การปรุงแต่งนี้เป็นมาร, เพราะ การปรุงแต่งทำให้ไม่หยุด. บางคนจะอธิบายคำนี้ว่า กรรม ก็ได้ แต่กรรมก็คือการปรุงแต่งหรือการไม่ยอมให้หยุด เหมือนกัน, แปลตามตัวดีกว่าว่า สัง—ชา—ระ แปลว่า การปรุงแต่ง, การปรุงแต่งมันเป็นมาร มันทำให้ไปเรื่อย ไป ไปเรื่อยไป, ไม่รู้จักจบ. ถ้าหยุดสังขารเสียได้นั้นแหละ ก็จะเป็นสุข. *เตสํ วูปสโม สุขิ,* พระบังสุกุลว่า *เตสํ วูป-สโม สุขิ—สงบรังับสังขารนั้นเสียได้ก็เป็นสุข.*

มารสุดท้ายเทวปุตตมาร เทวดาเป็นมาร เขา ชอบอธิบายกันว่าเทวดาบนสวรรค์ บางคราวลงมาชักคอ

มนุษย์, พวกเทวดาเทวบุตรเหล่านั้นมาเป็นมาร. เราว่าอธิบายอย่างนั้นมันน่าหัวเราะ; ความอยากเป็นเทวดานั้นแหละ ความอยากสำรวยสำออง นั้นแหละมันเป็นมาร : หลงใหลในความเป็นอยู่ทางกามารมณ์นั้นแหละมันเป็นมาร, เพราะว่าคำว่า เทวดาในที่นี้ หมายถึงความสุขทางกามารมณ์มันเป็นมาร. นี้เรียกว่ามารนำกลัว ๕ คน.

บ่วงคล้องคนหกบ่วง บ่วงคล้องจิตใจคนมีอยู่ ๖ บ่วง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ ที่เป็นที่ยึดแห่งอารมณ์ ให้เกิดความรู้สึกในทางรักหรือในทางเกลียด ตรงกันข้ามนี้; ถ้านำรักมันก็ผูกไว้อย่างน่ารัก, ถ้านำเกลียดน่าโกรธ มันก็ผูกไว้อย่างโกรธ, เพราะจะต้องไปติดอยู่ที่นั่นทั้งนั้นแหละ; คือคนโง่แล้ว มันก็ไปติดอยู่ที่นั่นด้วยความรักก็มี, ไปติดอยู่ที่นั่นด้วยความเกลียดความโกรธก็มี, ขึ้นชื่อว่าอารมณ์แล้ว จะเป็นอิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ก็ตาม มันเป็นบ่วงผูกให้ติดอยู่ที่นั่นทั้งนั้น จึงเรียกว่าบ่วงคล้องคนมีอยู่ ๖ บ่วง.

เหตุแห่งสิ่งทั้งปวงมีหกตำแหน่ง ต้นเหตุที่ทำให้เกิดเรื่องเกิดปัญหาเกิดอะไรก็ตาม ของสิ่งทั้งปวงมีอยู่

๖ ตำแหน่ง คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งมันคู่กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์. จุดตั้งต้น หรือมูลเหตุ หรือที่กำเนิด หรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก เรียกสั้น ๆ ก็ว่า เหตุ. เหตุแห่งสิ่งทั้งปวงมีอยู่ ๖ ตำแหน่ง คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ไม่ไฉนเกินไปคงจะมองเห็น ว่า ๖ ตำแหน่งนี้มันเป็นมูลเหตุแห่งสิ่งทั้งปวงได้อย่างไร. แต่ถ้ามันชินเกินไป จนมองไม่เห็นก็ตามใจ ก็แปลว่า เขาไม่รู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเขาเองนั่นแหละ ว่ามันเป็นอะไร ในที่นี้ สรุปความว่าเหตุแห่งสิ่งทั้งปวงมีอยู่ ๖ ตำแหน่ง.

ที่นี้ **แหล่งอธิบายสัจมุม** อย่างที่ทราบกันทั่วไปแล้ว นรก เสร็จฉาน เปรต อสุรกาย, เรียงลำดับอย่างนี้ตรงตามคัมภีร์ที่เป็นหลักฐานว่า นรก เสร็จฉาน เปรต อสุรกาย. ในที่บางแห่งเขาเรียงอย่างอื่น, แต่คัมภีร์ที่เป็นหลักฐานจะเรียงอย่างนี้ว่า นรก เสร็จฉาน เปรต อสุรกาย. เขาเอานรกไว้ใต้ดิน, เอาเสร็จฉานไว้กลางทุ่งนา, เอาเปรตไว้ในโลกเปรต อยู่ที่ไหนก็มองไม่เห็น, อสุรกายแล้วก็ยังไม่มีร่างกายให้มองเห็นก็เลยไม่ต้องรู้จักกัน. เราจะบอกกันให้รู้จักว่า มันอยู่ที่ในตัวคนนั่นแหละ ในตัวคนนั่นแหละ :-

เมื่อโรมันมีความทุกข์ร้อนเหมือนกับไฟเผา เมื่อ
นั้นรอมันอยู่ในตัวคนแล้ว.

เมื่อโรมันโง่เหลือประมาณ เมื่อนั้นเตรัจจานมัน
อยู่ในตัวคนแล้ว.

เมื่อโรมันหิว หิวอย่างไม่มีเหตุผล อย่างไม่มีสติ
ปัญญา ก็เรียกว่าเปรตมันอยู่ในตัวคนนั้นแล้ว.

เมื่อโรมันขี้ขลาด ขี้ขลาด คอยแต่จะหลบหลีก ไม่
กล้าเผชิญหน้า เพราะมันเป็นคนทำผิด หรืออะไรก็ตาม มัน
ขี้ขลาด แม้แต่มันขี้ขลาดไม่มีเหตุผล กลัวใส่เคื่อน กิ่งก็
จึงจาก ตึกแก มันก็กลัวจนไม่มีที่อยู่ เมื่อนั้นแหละอรุกาย
มันอยู่ในคนคนนั้นแล้ว.

นี่เรียกว่าอบาย ๔ ขุมคู่ให้ตี มันอยู่ในตัวคนเมื่อ
คนมันโง่ พอคนโง่ทำผิดเท่านั้น อบายทั้ง ๔ มันก็มีอยู่ใน
คนนั้น, พูดว่า แหล่งอบาย ๔ ขุม.

ที่ตั้งของกุมสามจุด ที่ต้องควบคุมดูแลอย่าผลอมี
อยู่ ๓ จุด คือกาย วาจาใจ ควบคุมให้มันถูกต้อง ควบคุม
โดยวิธีใด ก็ไปศึกษา เขามีอยู่แล้ว เขากล่าวไว้ครบถ้วน

แล้ว สำหรับการควบคุม แต่บอกให้รู้ว่า อย่าให้มันเกิด
ความผิดพลาดขึ้นมา ทางกาย ทางวาจา และทางใจ มันจะ
ทำให้เกิดความทุกข์แก่บุคคลนั้นเอง เอาเพียง ๓ ตำแหน่ง
นี้ก็พอเรียกว่า ที่ต้องควบคุม ๓ จุด.

แล้วก็ ทางแห่งวิมุตติมีแปดองค์ คืออริยมรรค
มีองค์ ๘ ไม่อธิบายแล้ว เพราะพูดกันมาไม่รู้กี่ร้อยครั้งแล้ว
ว่า ๘ องค์นั้นคืออะไร ทางแห่งวิมุตติมี ๘ องค์.

วัตถุประสงค์สองสถาน วัตถุประสงค์
เอากันแต่เพียง ๒ สถาน เมื่อกล่าวโดยย่อ คือ ประโยชน์
ตน ก็ให้สำเร็จ, ประโยชน์ผู้อื่นก็ให้สำเร็จ, เพราะว่า
เราจะอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ จึงต้องนึกถึงผู้อื่น.

ประโยชน์ตน ก็ตั้งแต่ต้นจนปลาย ตั้งแต่เกิดมา
จนกว่าจะนิพพาน ให้มีแต่ความเจริญ ความถูกต้อง :
เกิดมาไม่มีกิเลสจากท้องแม่ แล้วก็มาโง่ก็มีกิเลส โง่มากเข้า
มีกิเลสมากเข้า โง่มากเข้า ๆ จนโง่เต็มขนาด คือเต็มไปด้วย
กิเลส. ที่นี้เริ่มรู้สึกตัว เอ้า, ความทุกข์ทั้งนั้น ก็เริ่มลด
กิเลส ๆ จนกว่าจะลดหมด คือนิพพาน; ถ้าทำได้อย่างนี้
ก็เรียกว่า ประโยชน์ตนนั้นถึงที่สุดแล้ว.

ที่^๕ ประโยชน์ผู้อื่น เพื่อนมนุษย์ ก็ช่วยให้เขา เป็นอย่างนั้นบ้าง มันก็ดีที่สุด; ถ้าว่า ตัวเองก็รอด ผู้อื่นก็รอด เพื่อนมนุษย์ของเราก็รอด มันก็ดีที่สุด, เรียกว่าทำถึงที่สุด ทำหน้าที่ของตนถึงที่สุด ที่^๕ โดยมากนั้น มันไม่ทำนี่ ยิ่งประโยชน์ผู้อื่นแล้วก็ยังไม่ทำ เพราะเห็นแก่ตัว.

ที่^๕ประโยชน์ของตัว ก็ทำไม่ถูก มีแต่ทำผิดๆ ทำให้มันผิด, มันไม่เกิดประโยชน์ตัว ไม่เกิดประโยชน์แก่ตัว, ตัวก็กลับมีความทุกข์, โดยมากมันเป็นเสียอย่างนี้; ตัวเองก็เอาตัวรอดไม่ได้ แล้วจะไปช่วยผู้อื่นได้อย่างไร.

นี้เรียกว่า ไขกวีให้เป็นประโยชน์ในการโฆษณาธรรม. ในความหมายแรก คือ แสดงให้เป็นความหมายอันลึกซึ้งของจิต อยู่ในทางจิต, แสดงความหมายอันลึกซึ้งส่วนลึกออกมาให้ปรากฏ. แล้วที่^๕ความหมายที่ ๒ ก็ว่า ทำให้มันเป็นภาพยกลอน เอาความคิดส่วนลึกออกมาระบายนี้ความหมายหนึ่ง, เพียงเท่านั้นมันก็เป็นกวีแล้ว, ที่^๕นี้เอามาทำให้เป็นภาพยกลอนได้อีก มันก็ยังเป็นกวีที่สมบูรณ์.

ข้อความที่ได้พูดมาแล้วนั้น มันเป็นการแสดงความหมายที่ลึกซึ้ง ที่นักจะบรรยายเป็นภาพยกตอนที่เคยทำมาแล้ว :—

ไม้สามขา อาศัยกัน ชั้นเอกอุตม์
คือพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์
ศาสตรามิ สามอัน บันบาปลง
ดั่งประสงคฺ์ คือศีลสมา—ธิปัญญา

โจรฉกรรจ์ สามก๊ก ฉกปล้นตะ
ก๊กโลภะ โทสะ และโมหา
บ้ำรก สามดวง หลงหลับตา
ว่าเที่ยงแท้ ว่าสิ้นสุด ว่าไม่มีอะไร

เวียนวง สามวน ทนทุเรศ
วนกิเลส กรรม วิบาก ยากแก้ไข
ทุกข์ทนทั้ง สามโลก วิโยคใจ
กามวิสัย รูป อรูป เผ้าลูบคลำ

เขาโคกมี สามเนิน มานะรัน
ดึกว่ากัน เลวกว่ากัน เสมอสม่า
ทางห้ามเดิน สองแพรง หลังระกำ
หย่อนด้วยกาม ดึงด้วยเกียรติ ไม่เฉียดญาณ.

แมลง ห้าตัว ตอมหัวหู
 นีรวรณห้า กวนอยู่ ไม่สุขสานต์
 มารน้ำกล้ว ห้าตน ตามรังควาน
 กิเลส—ขันธ มัจจุ—สังขาร มารเทวดา

บ่วงกล้องคน หกบ่วง ห่วงแห่งกาม
 ที่สวยงาม ไพเราะรส จดจ้อหา
 เหตุทั้งปวง หกตำแหน่ง แห่งหุตา
 ขิวหานาสา ผิวกาย และผ้ายใจ

แหล่งอบาย สุ่ม : หลุมนรก
 เตรีจฉาน เปรตอสร—กายใหญ่
 ต้องควบคุม สามจุด หยุดให้ได้
 กาย วจิ ใจ ทั้งสามคลอง ต้องสังวร

ทางแห่ง วิมุติ มีแปดองค์
 ต้องเดินให้ ถูกตรง ตั้งตรัสสอน
 วัตถุที่ พึงประสงค์ สองขั้นตอน
 ไม่ทุกข์ร้อน ทั้งสองฝ่าย ในสังคม.

อุปมาธรรม คำกลอน ไว้อสอนใจ
 สิบหกข้อ รู้ไว้ อย่างเหมาะสม
 ประพฤติไว้ ตลอดไป ไม่ลุ่มจม
 มีชีวิต รื่นรมย์ สมใจเออ ๆ

นี่คืองานที่เราทำว่าขยับขยายออกไป จนถึงการใช้
 กวีนิพนธ์ให้เป็นประโยชน์ กำลังจะรวบรวมพิมพ์ขึ้นมาให้
 ทชมค.

ที่นี้แม่ที่สุดแต่ว่า เรื่องที่มันลึกอยู่กับตัว แม่มัน
 อยู่กับตัวนี้ มันก็จับไม่ได้ มองไม่เห็น. อาตมาจะขอ
 ยกตัวอย่างคำกลอนที่ได้แจกจ่ายไปแล้วเรื่อง ยาระงับสรรพ
 ทุกข์, ใครเคยได้ยินมาแต่ก่อนที่โหนดบ้างยาระงับดับทุกข์
 ในชั้นนี้และกล่าวไว้ในลักษณะนี้ ใครเคยได้ยินมาแต่ก่อนที่
 โหนดบ้าง; ถ้าไม่เคยได้ยินมาแต่ก่อน ก็ต้องยกให้ว่ามัน
 เป็นเรื่องฟ้าสาบระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ เป็นผลเกิด
 มาจากธรรมโฆษณ์ ที่ได้พยายามทำกันอย่างสุดเหวี่ยง จึง
 เกิดบทกลอน เรื่องยาระงับสรรพทุกข์ขึ้นมา.

ดัน ไม้รู้ไม้ซี้ น้เอาเปลือก
 ดัน ช่างห้วมนัน นั้นเลือก เอาแก่นแข็ง
 อย่างนั้นเอง เอาแต่ราก ฤทธิมันแรง
 ไม้มีกู—ของกู แสง เอาแต่ใบ

ไม้หน้าเอา—หน้าเป็น เพื่อนเอาดอก
 ตายก่อนตาย เลือกออก ลูกใหญ่ ๆ
 หกอย่างนี้ อย่างละข้ง ตั้งเกณฑ์ไว้
 ดับไม้เหลือ สิ่งสุดท้าย ไข้เมล็ดมัน

หนักหกข้ง เท่ากับ ยาทั้งหลาย
 เคล้ากันไป เสกคาถา ที่อาถรรพ์
 สพุเพ ฐมา นาลิ อภินิเวสยา อัน
 เป็นธรรมชั้น หฤทัย ในพุทฺธนาม

จัดลงหม้อ ใส่น้ำ พอท่วมยา
 เดี่ยวไฟกล้า เหลือได้ หนึ่งในสาม
 หนึ่งช้อนชา สามเวลา พยายาม
 กินเพื่อความ หมดสรรพโรค เป็นโลกอุดร.

ความประสงค์ มันก็คือจะเอาของลึกลับมาทำให้ตื่น,
 ของลำบากมาทำให้ง่าย, ของที่ไม่เคยคิดเอามาให้คิด แล้ว
 พร้อมทั้งบอกว่า ทั้งหมดนั้นมันอยู่ที่ตัวของบุคคลแต่ละคน ๆ,
 แต่ แต่ละคน ๆ ก็ไม่เคยคิด แล้วมันก็ไม่มี มันก็ไม่ปรากฏ
 เพราะไม่เคยคิดมากเกินไปนั่นเอง มันจึงฟังไม่ถูก, ฟังคำพูด
 เหล่านี้ไม่ถูก, บางคนก็มาถามโดยเข้าใจว่า มันเป็นตัวไม้
 ตัวใดที่มีอยู่ตามป่าตามเขา มาถามเอาตามใจไม่ว่าจะน้อยกว่า ๓ คน
 ว่าตัวไม้รู้ ไม่ช้อยู่ที่ตรงไหน, ตัวไม้รู้ ไม่ช้อยู่ที่ตรงไหน : เรา
 ก็ไม่อยากจะพูดให้เขาเสียใจ. บอกรวม ๆ กันไปว่า มันต้อง
 หาเอาในตัวเรา คือความโง่ความคิดในตัวเรานั้นแหละ มัน
 เกิดอยู่เป็นชนิด ๆ หลาย ๆ ชนิดมากมาย แล้วเราก็ไม่รู้ เรา
 ก็ทำไม่ถูก.

อย่างแรกนี่คือไปคอยรู้คอยชี้เสียหมด, เรื่องนิค-
 หน้อยก็ไปคอยรู้คอยชี้ ไม่มีเรื่องก็ไปรู้ไปชี้ให้มันมีเรื่อง,
 เรื่องเล็ก ๆ ก็ไปคอยรู้คอยชี้ให้เป็นเรื่องใหญ่ แล้วก็ค่ากัน
 โขมงโง่งงไปเลย. มันไม่รู้จักปิดตา ปิดหู ปิดจมูก
 ปิดอะไรกันเสียบ้าง, มันไปรู้ไปชี้มากเกินไป. ต้องเอาความ
 ไม่เกี่ยวไปรู้ไม่เกี่ยวไปชี้ อะไรกับอะไรให้มันมากนัก ไม่รู้
 ไม่ชี้เสียได้เป็นการดี แล้วอย่าไปรู้ไปชี้เลย.

ช่างหัวมัน นึกคล้าย ๆ กันแหละ ว่าถ้าไปรู้ไปชู้กับมัน มันก็มีเรื่อง; ถ้าไม่รู้ไม่ชู้กับมัน คือช่างหัวมันเสียบ้าง มันก็ไม่มีเรื่อง มันมีเท่านั้น.

อย่างนั้นเอง, อย่างนั้นเอง ตถาตา คือเช่นนั้นเอง; รู้จักใช้วิชาความรู้ว่ามันเช่นนั้นเอง, อย่าไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว ไปอาลัยอาวรณ์อะไรกับมัน, เพียงแต่อันนี้ข้อเดียวก็ดูเหมือนจะพอเสียแล้ว ท้ายข้อนี้ตัวเดียวก็จะพอแล้ว. แต่ที่เราเอามาตั้ง ๖ ตัว ๗ ตัว อย่างนั้นเอง มัน เป็นที่สรุปประโยชน์ คุณค่าของยาอยู่มาก. ที่ว่าเอาแต่ราก เพราะถือว่ามันเป็นราก มันเป็นส่วนราก คือส่วนที่สำคัญ แล้วฤทธิ์มันแรง.

ที่นี้ความรู้ว่า ไม่มีตัวกู — ไม่มีของกูนี้ เอาแต่ไปไม่นำเอาไม่นำเป็น นั้นเอาดอก ดายก่อนตาย นั้นเอาลูก ๖ อย่างเหล่านี้เอาส่วนละซั้ง ๆ. ที่นี้ความสมัคร ดับไม่เหลือ, สมัครดับไม่เหลือนี้ เอาเท่ายาทั้งหลายคือ ๖ ซั้ง ยาทั้งหมดมันจึงเป็น ๑๒ ซั้ง ก็ใส่น้ำ, ต้มเคี้ยวเหลือหนึ่งในสาม ช้นมาก. เมื่อจะใส่หม้อนั้น เสกคาถา สัพพะ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสาย, ข้อนี้ลืมไม่ได้ ว่าสิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่

ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นตัวตน ว่าเป็นของตน นี่เข้ามา
เสกยา เป็นชั้นหัวใจของพระพุทธศาสนา กาดานี้.

กินวันละ ๓ เวลา นี่หมายความว่า อย่างน้อย
วันละ ๓ หน ต้องนึกถึงสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด นึกถึงความผิด
พลาดของตัวตน ที่เคยผิดพลาดเกี่ยวกับเรื่องทั้งหมดนี้
อย่างน้อยวันละ ๓ เวลา คือทบทวนซักซ้อมอย่างน้อยวันละ
๓ เวลา.

ทำไมชอบไปรู้ไปซึกันนั้, ไม่ช่างหวั่นเสียบ้าง
เลย, ไม่เห็นอย่างนั้นเอง เอาเสียเลย, มีแต่ตัวกู—ของกู
ยกหูชูหางอยู่; ไม่เห็นว่าทุกอย่างนั้นยึดถือไม่ได้ ไปยึด
ถือเข้าไม่ได้ มันจะกัดเอา. ตายก่อนตาย สบายเหลือนี้
แล้วสมัครกับไม่เหลือสมัครที่จะไม่ให้มีการปรุงแต่งอะไรอีกต่อ
ไป ไม่ให้จิตใจไปหลงโง่หลงเข้าใจผิด แล้วปรุงแต่งอะไรอีก
ต่อไป.

นี่กินวันละ ๓ เวลา หมายความว่า ซักซ้อมทบท
วนสิ่งเหล่านี้้อยู่เป็นประจำ วันละ ๓ เวลา, แล้วก็จะ
หมดโรคเป็นโลกอุดร. บอกอานิสงส์ของยานี้ว่า กินเพื่อ
ความหมดสรรพโรค เป็นโลกอุดร, โลกอุดรแปลว่าอยู่

เหนือโลก กินยานแล้วอยู่เหนือโลก ซึ่งพูดเรื่องนี้มาเมื่อครั้งที่แล้วมานี้ เรื่องเหนือโลก ซึ่งเข้าใจผิดกันอยู่มาก. ที่ว่าเมื่อไรจะเหนือโลก เขาเอาไปไว้กันหมื่นปีแสนปี ต่อเมื่อบรรลุนิพพานจึงจะอยู่เหนือโลก.

ขอให้เหนือโลกไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่บัดนี้ คือมีสติสัมปชัญญะพอ : อย่าไปโง่เมื่อมีอารมณ์มากกระทบ, เมื่อมีอารมณ์เข้ามากกระทบ อย่าไปโง่ เข้าไปอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์, ยกจิตใจขึ้นไว้ให้อยู่เหนืออารมณ์ให้ได้, เหนืออารมณ์นั้นแหละคือเหนือโลก เพราะว่าโลกนี่คืออารมณ์นั่นเอง.

คนที่ไม่มีสติคนก็จะพูดว่า เถ. นี่ท่านว่าเอาเอง, ท่านว่าเอาเอง ว่าอารมณ์คือโลก หรืออายตนะคือโลก. ขอให้ไปเปิดดูได้ในพระบาลี พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เองว่า อายตนะทั้ง ๖ คือโลก เรียกว่าโลก, อายตนะทั้ง ๖ นั่นคือมหาสมุทร ที่ตกที่จม.

ฉะนั้นเราจะต้องอยู่เหนือโลกเหนืออารมณ์, อย่าไปตกจมอยู่ใต้โลกใต้อารมณ์ มีสติสัมปชัญญะ อะไรมากกระทบ ก็อย่าหลงรักหลงเกลียด, มีอะไรมากกระทบ ก็อย่า

หลงรักหลงเกลียด, มีอะไรมากระทบจุม ก็อย่าหลงรักหลงเกลียด, มีอะไรมากระทบลิ้น ก็อย่าหลงรักหลงเกลียด, มีอะไรมากระทบผิวหนัง ก็อย่าหลงรักหลงเกลียด, มีอะไรมากระทบจิตเอง ก็อย่าหลงรักหลงเกลียด. นี่ก็ คือ ไม่อยู่ใต้อารมณ์ก็คือไม่อยู่ใต้โลก เรียกว่าโลกุตตระ; เมื่อใดใจจิตจรดพอ ไม่จุ่มอยู่ใต้อารมณ์ เมื่อนั้นก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก เป็นโลกุตตระ.

นี่กินยาเหล่านี้แล้ว เป็นโลกอุครเต็ชชาติหนึ่งมันเต็ชชาติ เป็นโดยเต็ชชาติไม่กลับไปอยู่ใต้โลกอีก, เมื่อยังเป็นคนธรรมดาสามัญอยู่อย่างนี้ มันก็เป็นธรรมดาแหละ เต็ชวอยู่ใต้โลก เต็ชวอยู่เหนือโลก, เต็ชวอยู่ใต้โลก เต็ชวอยู่เหนือโลก; แต่ก็ยังดีกว่าที่ไม่รู้จักอยู่เหนือโลกเสียเลย แล้วก็พยายามให้ระยะที่อยู่เหนือโลกมันมากขึ้น ๆ ในวันหนึ่ง ๆ ระยะเวลาที่อยู่เหนือโลกให้มันมีมากขึ้น ๆ ระยะเวลาที่จุ่มโลก ๆ นั้น ให้มันน้อยลง. นี่อาศัยกินยานานนี้แล้วก็หมดสรรพโรคเป็นโลกอุคร.

อาตมาไม่ใช่ว่าจะอวดตัว หรือว่าจะทวงบุญคุณ ;
แต่จะต้องขอพูดว่า ได้พยายามอย่างยิ่งที่สุดแล้ว จนเกิด
เรื่องเหล่านี้ ปรากฏออกมาในหมู่พวกเรา, มีเรื่องเหล่านี้,
มีคำพูดชนิดนี้ มีคำสอนชนิดนี้ ปรากฏขึ้นมาในหมู่
พวกเรา, ซึ่งเมื่อก่อนมันไม่มีนี่ หรือว่ามีที่ ไหน ก็จะทำให้
ว่ามันไม่มี. ไปหาสิที่ ไหนมันมี ที่พูดให้มันชัด ให้มัน
ง่าย ให้มันสะดวกอย่างนี้ มันไม่มี, แล้วยังจะพูดให้เป็นกลอน
เพื่อให้จำง่ายเสียด้วย. นี่ไม่ใช่อวดตัว และไม่ใช่ทวงบุญ
คุณ, แต่บอกให้รู้ว่า เราได้ทำให้มันเกิดความก้าวหน้า หรือ
พัฒนา ทาง^{๕๕}ขนมา หลายอย่างหลายประการด้วยกัน.

นี่เรียกว่า ทางกวีโดยตรง คือครบถ้วนทั้งว่ามี
ความคิดลึกๆ แล้วยังออกมาอยู่ในบทกลอน. แต่ขอให้จำ
ไว้ว่า แม้จะไม่อยู่ในรูปของบทกลอน แต่ถ้ามันอยู่ใน
ความคิดลึกๆ ก็เรียกว่า เป็นเรื่องกวีได้ทั้งนั้น คือเป็น
เรื่องของสติปัญญา.

คำย่อ ที่คิดขึ้นใหม่.

เอ้า, ที่นี้ก็อยากจะพูดต่อไปถึงที่ว่าเราได้ทำให้มัน
มีขึ้น แม้จะเป็นเพียงคำพูด แต่มันก็มีหลักปฏิบัติรวมอยู่ใน
นั้นด้วย เรื่อง ๓ ส. เรื่อง ๓ ก. เรื่อง ๑๓ ฟ^{๕๖} นี้เป็นต้น.

เรื่อง ๓ ส. คือ สะอาด สว่าง สงบ ก่อน^๕
 ไม่มีใครพูด เราพูดขึ้นมาเพื่อให้สะดวกให้ง่ายในการพูด ใน
 การจำ ในการอะไร. เต็ม^๕บ่อนติดแล้ว คำพูด ๓ คำ^๕
 ไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ไปอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ ไปอยู่ในการ
 พูดจา ทางวิทยุก็ได้ยินบ่อย ๆ. มีคนพูดใช้คำพูดว่า สะอาด
 สว่าง สงบ นิม^๕บ่อย. แต่บางคนอาจจะคิดว่าจะเสียเกียรติ
 ใช้คำของพุทธทาสไปเสียหมด, มันจะเสียเกียรติ เลยไปกลับ
 หน้ากลับหลังกันเสียบ้าง เพื่อจะให้^๕เป็นคำพูดของตัวเอง. ที่
 เราพูด สะอาด สว่าง สงบ^๕ เขากลับเอา สงบ .ไปไว้
 ก่อน เป็น สะอาด สงบ สว่าง ^๕ก็มี, แต่เห็นได้ชัดว่า มันมี
 มูลเหตุมาจากคำพูดที่เราพูดอยู่ก่อน^๕. ไปคอยฟังให้ดี ใน
 หน้าหนังสือพิมพ์ก็มี ในวิทยุก็มี หน้าหนังสือพิมพ์ก็มี ที่พูด
 คำ^๕คำ ๓ ส. น.

แล้ว ๓ ก : กิน กาม เกียรติ ^๕นี้เมื่อเขานึกได้
 ยินวิทย์เขาใช้คำ^๕นี้ มันง่ายดี เมื่อจะสรุปรวมเรื่องที่คนมันโง่
 มันหลงกันนัก. เขาใช้คำว่า กิน กาม เกียรติ ๓ พยางค์
 เท่านั้นพอ พอหมดเลย ว่า อย่าหลงในเรื่องกิน กาม
 เกียรติ กันนักเลย. เรื่องกิน มันก็หลงกันมาก โดยเฉพาะ

เดียนมันยั้งกินอร่อย จะกินให้อร่อย, เรื่องกามารมณ
ก็สนับสนุนกันสุดเหวี่ยง, เรื่องเกียรติยศชื่อเสียง ก็เกิดทวน
กันมาก. กิน กาม เกียรติ ๓ คำนี้ก็^{๕๕๗}เป็นปัญหาขึ้นมา,
เพราะว่าไม่รู้จักเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้ง ๓ นี้ให้ถูกวิธีนั่นเอง.

เราไม่ได้บอกว่า อย่าเกี่ยวข้องกับ กับสิ่งเหล่านี้ ;
มันต้องเกี่ยวข้องกับ เรื่องกินอาหารมันก็ต้องเกี่ยวข้องกับ,
เรื่องกามคุณ เรื่องเพศ เรื่องอะไร มันก็ต้องเกี่ยวข้องกับตาม
สมควรแก่ความเป็นปुरुชน^{๕๕}, เรื่องเกียรติยศชื่อเสียงก็เหมือน
กัน แม้เราไม่ยาก แต่ถ้าว่าทำดี มีประโยชน์ คนเขาก็ให้
เกียรติเอง, มันหลักไม่พ้น อย่างนี้. เรื่องกิน กาม เกียรติ
มันจึงเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง. อย่าเข้า
ไปเกี่ยวข้องกับด้วยความโง่ความหลง มันจะกัดเอาอีก
แหละ.

ที่^{๕๕}เรื่อง ๑๓ ฟ. ๑๓ ฟ, นานแล้ว มีคนเอา
ไปพูดบ้างเหมือนกัน แต่พูดในทางเยาะเย้ย ๑๓ ฟ. ที่เรา
พูด^{๕๕} ฟ. แพบ ฟ. เพ็ค ฟ. เพ้อ ฟ. ฟุ้ง ฟ. เพื่อน ฟ. ฟุบ
ฟ. เฟะ ฟ. ฟ้าม ฟ. ฟั้น ฟ. เฟี้ยว ฟ. ฟอน ฟ. ฟาง
ฟ. เพื่อย^{๕๕} นี้ ๑๓ ฟ.

ฟ. แฟบ คือ ศิลธรรมันแฟบ ในโลกปัจจุบัน
นี้ ศิลธรรมกำลังลดลงๆ เหลือริบหรี่เต็มที เรียกว่า ศิลธรรม
มันแฟบ.

น ฟ. เฟ็ด ก็คือการศึกษา การศึกษาในโลก
กำลังเดินเฟ็ด ออกนอกลู่ นอกทาง ทำให้คนหลงไหลแต่
เรื่องปากเรื่องท้อง, ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือธรรมะอะไร
เลย. การศึกษาเอาแต่ให้คนมันฉลาด สามารถในการทำมา
หากิน ในการหาประโยชน์เป็นวัตถุ เป็นเนื้อเป็นหนังของตนๆ
แต่ละคนๆ. นี่การศึกษาอย่างนี้เราเรียกว่ามันเฟ็ด คือมัน
เฉไปนอกทาง.

น ฟ. เฟื่อ, เมื่อการศึกษาเฟ็ด ประชาธิปไตย
มันก็เฟื่อ, ประชาธิปไตยกำลังเฟื่อ จนจับจุดอันแน่นอน
อันยั่งยืนไม่ได้, มันเฟื่อเกินไป จนเป็นพูดได้ตามใจคือไทย
แท้, ที่เฟื่อมากๆ ที่ได้ยินบ่อยๆ ก็ว่า ฝ่ายค้านนั้นแหละ
ฝ่ายค้านจะค้านให้พังให้ตาย ฝ่ายค้านนั้นมันไม่ใช่ค้านเพื่อ
ให้ดี ให้ถูก ให้ตั้งอยู่อย่างถูกต้อง จะค้านให้พัง. ประชา
ธิปไตยมันเฟื่อ ในที่ประชุมสถานั้น ฝ่ายค้าน จะค้านให้พัง
ไม่ใช่ค้านให้พอถูกต้อง ให้พอเหมาะสมพอดี งดงาม ให้

อยู่ได้. นี่เราเรียกว่าประชาธิปไตยมันเพื่อ แล้วมันยังเพื่อ
อีกมากมาย : การเลือกผู้แทนที่ดี การอะไรก็ตามมันเลยขอบ
เขตทางนั้น.

ที่นี้ ฟ. ฟุ้ง, เด็กๆ ทั้งหลายก็ฟุ้ง เพราะว่า
ระเบียบแบบแผนมันไม่อยู่ในร่องในรอย. ประชาธิป-
ไตยก็ยังเพื่อ ยุวชนก็ฟุ้ง, เด็กๆ มันก็ฟุ้ง. เตียนพันผูกกับเด็กๆ
รู้เรื่องเมื่อไรเล่า, เด็กๆ เขาจะเป็นพ่อแม่เสียเอง เขาจะกลับ
กัน นี่เรียกว่ายุวชนมันฟุ้ง มันผูกกันไม่รู้เรื่อง.

ที่นี้ ฟ. เพื่อน, การปกครองมันก็เพื่อน ถึง
ขนาดนั้นแล้ว การปกครองบ้านเมืองมันก็เพื่อน คือมันพิน
เพื่อน.

ที่นี้มันก็ ฟ. ฟุบ, คือการเมือง การเมืองทั้งหลาย
มันก็ฟุบ คือลตกลง ไม่เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า.

แล้วมันก็ เฟะ, ฟ. เฟะ คือสังคมมันเฟะ, สังคม
กำลังสปรก.

แล้วมัน ฟ. ฟ้าม คือเศรษฐกิจทั้งหลายมันฟ้าม
เรียกว่ามันมาก มันยังไปหมด, แต่มันหาสาระอะไรไม่ได้.

แล้ว รัฐธรรมนูญก็ ฟ. ฟาง ก็จะเป็นกระดาษ ฟาง.

แล้ว ความเป็นไทยก็ ฟ. เฟื้อย ความเป็นคนไทยของเรา ก็เพื่อเจ้าเฟื้อยไป.

นี้อาตมาเรียกว่า ๑๓ ฟ. ไม่มีใครเคยได้ยิน พอพูดออกไปเขาไม่สนใจจะพิจารณา เขาว่าบ้า ๆ บอ ๆ อะไร. แต่อาตมาก็ยังยืนยันว่า ทั้งหมดนี้ยังยืนยันอยู่ว่าจริง ยังจะต้องรับรู้ ยังจะต้องแก้ไข.

อ่านอีกทีก็ได้ว่า ศีลธรรมมันแพบ การศึกษามันเฟ็ด ประชาธิปไตยมันเฟื้อย ยุชนมันพุ่ง การปกครองมันเฟื้อน การเมืองมันฟูบ สังคมมันเฟะ เศรษฐกิจมันฟ้าม ศาสนามันผัน วัฒนธรรมมันเฟี้ยว ประเทศชาติมันฟอน รัฐธรรมนูญมันฟาง ความเป็นไทยมันเฟื้อย. คำว่า เฟื้อยนี้หมายถึงมันไปอย่างอ่อนแอ, หลลไปอย่างอ่อนแอ, เราจึงไม่ได้รับประโยชน์และความสุขที่เราควรจะได้รับ.

นี่ขอให้พยายามให้เห็นว่า อาตมาได้พยายามทำอะไร, ได้พยายามทำอะไรในการหาวิธีต่าง ๆ นานา ๆ หลายชนิดหลายแบบ เพื่อมาใช้ในการเผยแผ่พระศาสนา และ ยัง

จะฝากไว้กับภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายทุกคน ว่าเรายังจะต้องช่วยกันอย่างนี้ สืบต่อไปอีก. ใครมีความคิดความนึกสติปัญญาอะไร ช่วยค้นหาวิธีการ หลักการ คำพูด วิธีสั่งสอนอะไรก็ตาม ให้สำเร็จประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ก็เพื่อว่าธรรมะมีอยู่ ศาสนามีอยู่ สันติภาพและสันติสุขจะมีอยู่.

ถ้อยคำเกี่ยวกับการอบรมเด็ก.

ที่นี้ยังอยากจะแสดงของเบ็ดเตล็ด เรื่องเกี่ยวกับเด็ก ๆ พยายามที่จะทำให้เด็ก ๆ เขาเกิดความคิดความนึก แล้วจดจำไว้อย่างแม่นยำง่าย ๆ เช่นว่า ลูก นี้สำหรับเด็ก ๆ นะ, เรื่องเกี่ยวกับเด็ก ๆ พ่าสาธิตทางเด็ก ๆ, ให้เด็ก ๆ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมะ.

คำว่า ลูก นั้นมันไม่ใช่เพียงแต่ลูกที่ออกมาจากท้องแม่ เหมือนผลไม้, ว่า ลูกนั้นมันคือผู้ที่เกิดมาเพื่อให้พ่อแม่สบายใจ. ถ้าว่ใครเกิดมาทำให้พ่อแม่ร้อนใจคนนั้น ไม่ใช่ลูก ไม่ใช่บุตร ไม่ใช่บุตรหรือลูก คนนั้นเป็นอะไรก็ไม่รู้ พูตไปมันจะหยาบกาย, มันจะเป็นก้อนอะไรก็ไม่รู้, ถ้

มันเกิดมาทำให้พ่อแม่ร้อนใจ ไม่สบายใจ. ถ้าเป็นบุตร หรือเป็นลูก ต้องทำให้พ่อแม่สบายใจ พอใจในการที่ได้ มีลูกนั่นเอง ก็ชื่นชมในการที่ได้มีลูก.

นี้ **บิฑามารดา** ไม่ใช่เพียงแค่ผู้ที่เกิดมา, บิฑามารดา คือผู้ที่ต้องรับผิดชอบ, รับผิดชอบต่อความใช้ได้ หรือความใช้ไม่ได้ของลูก. ถ้าลูกมันใช้ไม่ได้ ก็ต้องโทษบิฑามารดา, บิฑามารดาต้องรับผิดชอบต่อตลอดเวลา ถ้าลูกเป็นอะไรไป. *เดี๋ยวเขาพูดกันน่ากลัว*, เมื่อเขานี้ก็ยังได้ ยินวิทย์พูดอยู่ทุกวัน *ที่ว่า แม่ต้องออกไปนอกบ้านไปหางาน หาเงินช่วยครอบครัว*, บางคนยังพูดว่า ออกไปหาอีกคนหนึ่ง แม่ออกไปหาอีกคนหนึ่ง ก็ยังไม่ค่อยพอกินเลย เขาว่าอย่างนั้น.

อาตมาคิดว่า แม่^{นี้}ถ้าอย่างไรก็ช่วยดูแลลูก อย่านำให้มันเป็นอย่างอื่นไปเสีย, ให้เป็นบุตรที่ดี เป็นมนุษย์ที่ดี. ถ้าฝ่ายแม่จะต้องหาเงินช่วยพ่ออีกแรงหนึ่งก็หาชนิดที่ว่าดูแลลูกได้ด้วย คือว่าหางานมาทำที่บ้าน แล้วดูแลลูกไปพลาง แล้วก็ทำงานเป็นรายได้ไปพลาง ช่วยพ่อ. ก่อน^{นี้}เขาไปทำงานที่นาที่ไหน เขาก็เอาลูกแขวนหลังไปด้วย . คือเขาไม่อยากจะห่างลูก ไม่อยากจะทิ้งลูกให้เป็นถึงเป็นค่าง เมืองจีนก็มี

เมืองไทยก็มี สะพายลูกแขวนหลังไปด้วย ไปทำนา ทำไร่ ทำอะไร ก็เพราะไม่อยากจะห่างลูก.

เดี๋ยวนี้ความเป็นแม่เป็นลูกมันน้อยไป, ลูกไม่รู้สึกความเป็นแม่ เช่น ไปเกิดที่โรงพยาบาล เขาก็ให้กินน้ำอะไรไม่รู้ ไม่ใช่นมของแม่, ไม่ใช่อยู่ในอกของแม่ ไม่ใช่อบอุ่นอยู่ในอกของแม่ แล้วเกิดความรู้สึกว่าแม่, เต็กๆ ไม่มีโอกาส; เพราะคนอื่นเลี้ยง แล้วกินน้ำนมวัวนมควายน้ำขวด น้ำผักอะไรก็ตาม ซึ่งไม่ใช่นมของแม่, แล้วมันผิดทั้งทางร่างกาย คือไม่ได้รับของที่ถูกต้องตามธรรมชาติ, แล้วมันผิดทั้งทางจิตใจ. ความรู้สึกรักแม่อย่างดุคดีมันก็ไม่มี; ฉะนั้นเต็กๆ นั้นโตขึ้นมาโดยไม่รู้ความหมายของแม่ด้วยจิตใจ, นานๆ แม่จะมาอุ้มสักทีหนึ่ง เลยไม่มีความหมายอันแท้จริงของแม่ ผั่งอยู่ในใจของลูก. นี่ความเป็นพ่อเป็นแม่มันจึงสูญความหมายไป.

ถ้าลูกกอดอยู่ในอก คุณนอนอยู่ตลอดเวลา อย่างนั้นมันมีความรู้สึกผั่งแน่นชนิดหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนยาก จะรักพ่อรักแม่, แม่รักลูก ลูกรักแม่ อย่างที่เปลี่ยนไม่ได้คือดุคดีที่สุด. ฉะนั้นการผั่งใจพ่อแม่มันก็ไม่มี เพราะมันรักพ่อแม่

อย่างว่าตายก็ได้, ไม่ฝืนความต้องการของพ่อแม่. ฉะนั้น พ่อแม่คือผู้ที่ต้องรับผิดชอบลูกที่เกิดมา, แล้ว ลูกเกิดมาก็เพื่อทำให้พ่อแม่สบายใจ.

ถ้าจะดู บุญคุณของพ่อแม่ ก็เหมือนกับว่า พ่อแม่เป็นธนาคาร ที่ลูกเบิกเงินได้โดยไม่ต้องฝาก; ลูกไม่ต้องฝาก แต่เบิกเงินได้เรื่อย นั่นคือพ่อแม่. ถ้าว่าเด็ก ๆ เขามองเห็นพ่อแม่ในลักษณะอย่างนี้ เขาก็รักพ่อแม่สุดชีวิต จิตใจ ไม่มีอะไรที่จะฝืนใจพ่อแม่อย่างนี้.

เรื่องสำหรับเด็ก ๆ นั้น อาตมามองเห็นว่า ยังมีอีกมาก ที่จะต้องช่วยให้เด็ก ๆ เข้าใจถูกต้อง เข้าใจธรรมะ ถูกต้อง หรือเข้าใจความจริงของธรรมชาติอย่างถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เดี๋ยวนี้ชนบทรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรมมันเปลี่ยน เป็นไปในทางที่ให้ห่างเหินให้ไม่เข้าใจ; ถ้าเป็นไปอย่าง สมัยก่อนโน้นไม่ต้องสอน มันมีอยู่แล้วในวัฒนธรรม ในประเพณีมันถูกต้องอยู่แล้ว : เลี้ยงลูกอย่างไร อะไอย่างไร, แม้แต่การสมรสอย่างไร อะไรมันก็ถูกต้องไปหมด ไปในทางที่ธรรมชาติต้องการ, เกิดความยึดเหนี่ยวใน

ครอบครัวย่างสูงสุด มันเป็นครอบครัวที่ทำลายไม่ได้ เพราะ
มีธรรมะเหล่านี้นะ.

ที่นี้ยังมีสอนเด็ก ๆ เรื่อง ๕ คี; ช่วยจำกันไปด้วย
ให้เด็ก ๆ เขาสนใจอยู่เสมอว่า เราจะเป็นบุตรที่ดี เป็น
ศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี เป็นสาวกที่ดี.
ให้เด็ก ๆ ท่องด้วยปาก ให้คิดด้วยใจ, แล้วก็จำไว้ปฏิบัติด้วย
ว่าเราจะดีเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา, เป็นศิษย์ที่ดีของครูบา-
อาจารย์, เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, เป็นพลเมืองที่ดีของ
ประเทศชาติ, เป็นสาวกที่ดีของพระพุทธเจ้า. ให้เด็ก ๆ
เขาจำ ๕ คี, คีมีอยู่ ๕ คี นี้ไว้ให้มันคง ถือเป็นหลักสูง
สุดของผู้ที่เป็นบุตร, แล้วก็จะได้เกิดมาเป็นบุตรที่ดีที่สุด ที่
มันจะดีได้, เป็นบุตรที่ดีที่สุดกว่าบุตรทุกชนิด.

นี้ต้องการจะโฆษณา หรือว่าจะอวดอ้างว่า เป็นผล
ของการที่เราโฆษณา; เมื่อเราโฆษณาก็ทำให้เกิดผลอย่างนี้
แล้วก็ยังประสงค์ที่จะให้ช่วยกันโฆษณากันต่อไป, ช่วยกัน
เผยแผ่ธรรมะในลักษณะนี้อีกต่อไป, ที่ลึกให้มันตัน ที่
มันจำยากให้มันกลายเป็นจำง่าย โดยอาศัยกาพย์กลอน
หรือกวีนิพนธ์, และให้มันเป็นคำที่ฟังแล้วน่าอัศจรรย์ แล้ว

ก็จับอกจับใจ เชื่อว่ามนุษย์นั้นมันจะกระตือรือร้น มันจะดิ้น
มันจะไม่ทรุดต่ำลงไป คือความไม่มีศีลธรรม.

นี่เรียกว่า การใช้กวีเป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมะ
เป็นสิ่งประติษฐที่เราได้ทำให้เกิดขึ้น มีขึ้นมา นี่เป็นข้อหนึ่ง
การใช้กวีให้เป็นประโยชน์ กวี คือระบายความคิดที่ลึกๆ ให้
ตื่นได้. นี่เป็นกวี แล้วใช้เป็นกาพย์กลอนได้ด้วยก็ยังเป็นกวี.

อธิบายคำธรรมะ ให้เต็มตามความหมาย.

ทีนี้ข้อต่อไป เรื่องที่ว่า เราจะใช้คำสำหรับพูด คำ
ธรรมะสำหรับพูดให้มันเต็มทุกความหมาย ให้มีความหมาย
เต็มที่ว่า โดยพยัญชนะก็ให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้ง, โดยอรรถะ
คือเนื้อความ ก็ให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้ง. พูดเป็นคำสั้นๆ ก็ให้
ชัดเจนเพื่อจำง่าย และรายละเอียดของมันก็ให้มีอยู่ครบถ้วน
ให้รู้จักคิดนึก และที่เคยใช้กันแคบๆ ก็ขอให้ใช้ให้กว้าง.
นี่เราประสงค์อย่างยิ่ง ที่จะทำให้เกิดความก้าวหน้าในทาง
เผยแผ่ธรรมะ.

ยกตัวอย่าง สักคำหนึ่ง เช่นคำว่า ทุกซ์, ทุกซ์หรือ ความทุกซ์. ความทุกซ์เรารู้จักกันเพียงความหมายเดียว ว่ามันเจ็บปวดหรือทรมาน ว่ามันทนไม่ค่อยได้ ทนยาก ทนลำบาก, นี่คือการทุกซ์; ถ้าเพียงเท่านั้น มันธรรมดาเกินไป. ต้องเอาความหมายที่เหลือนำมาใช้ด้วย แล้วมันยังจะไปขัดกับพระบาลีที่ว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกซ์, สังขารทั้งปวงที่ไม่มีจิตไม่มีวิญญาณมันจะทุกซ์ได้อย่างไร เพราะมันรู้สึกไม่ได้. ความรู้สึกว่าเป็นทุกซ์นั้น มันรู้สึกได้แต่สังขารที่มีจิตมีวิญญาณ, เช่นมนุษย์และสัตว์เป็นต้น. แต่ท่าน *ตรัสว่า* สังขารไม่เที่ยง สังขารเป็นทุกซ์ สังขารเป็นอนัตตา ก็เลยฟังไม่ออกเองว่า สิ่งที่ไม่มียัตติวิญญาณนั้น มันจะเป็นทุกซ์ได้อย่างไร.

นี่ขอบอกให้ทราบว่า คำว่า ความทุกซ์ คำเดียวนี้มีความหมายอย่างน้อยก็ ๓ ความหมาย : ความหมายที่ ๑ ว่า ทรมาน นี่ไม่ต้องอธิบาย. ความหมายที่ ๒ คือ น่าเกลียด น่าระอาใจ, น่าเกลียดน่าระอาใจ หมายความว่ามัน ไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลง, มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยนั่นเอง มันจึงมีอาการที่เรียกว่าน่าเกลียด, คำว่า น่าเกลียด ก็คือคำ

ว่าทุกข์ นั้นแหละ *ทุ* แปลว่า *เกลียด* หรือน่าเกลียด, *อิกฺข* แปลว่า *เห็น* หรือ*ดู*, *ทฺกฺข* แปลว่า *ดูแล้วน่าเกลียด*. เช่น ก้อนหินนี้ มีความทุกข์ มีอาการแห่งความทุกข์ เพราะดูแล้วมัน *น่าเกลียด* คือมันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย, ไม่เป็นก้อนหินชนิดนั้นอยู่ได้.

ถ้าใครมองเห็นอย่างนี้แล้ว ก็จะเห็นความหมายของคำว่า ความทุกข์ที่มัน มีอาการที่น่าเกลียด เพราะมันไม่เที่ยง เพราะมันเปลี่ยนแปลง, เพราะมัน อยู่ได้ อำนาจเหตุปัจจัย แล้วก็*น่าเกลียด*. จะเห็นว่า แม้แต่ก้อนหินดินทรายนี้ มันก็มีอาการแห่งความทุกข์ มีลักษณะแห่งความทุกข์คือดูแล้ว*น่าเกลียด*ที่มันเปลี่ยนแปลงมันเป็นภาพลวงตา มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย; พอเราเห็นข้อนี้เข้าแล้วเราก็จะไม่ไปยึดถือว่าเป็นของเที่ยง เป็นของ*น่ายึดถือ*.

ถ้ามีความรู้อย่างนี้ แล้วก็ไปดูเพชรชิลี เพชรที่แพงนัก ที่ผู้หญิงโดยเฉพาะเขาชอบซื้อกันนัก ก็จะเห็นว่าเพชรชิลีก็มีอาการอย่างนี้ คือเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย หลอก ลวง มายา พรางตา. เพชรก็มีลักษณะแห่งความทุกข์

เพราะดูแล้วมันก็น่าเกลียด เพราะมันไม่เที่ยงและหลอกลวง; ถ้าเขาเห็นอย่างนี้เขาคงไม่ซื้อเพชรคอก, เขาคงไม่หลงซื้อเพชรกันนักคอก เพชรมันคงจะขายยากขึ้นบ้าง, แต่เดี๋ยวน้เขาไม่มองในแง่อย่างนั้น, เขาเห็นสวยงาม เห็นน่าได้น่ามี น่าหลงใหลกันไปหมด ใต้แล้วก็ดีใจ, แล้วก็ยังไปวอดคนอื่นด้วย. นี่หมายความว่าจิตฟุ้งซ่าน จะเป็นคนบ้าอยู่แล้ว.

จะนั้นขอให้ดูว่า สังขารทั้งปวง ที่ว่ามีลักษณะแห่งความทุกข์ ก็มันมีลักษณะที่น่าเกลียด เพราะมันไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย, เหตุปัจจัยย้ายมันอยู่เสมอ. นี่ ความหมายที่ ๒ ว่า ดูแล้วน่าเกลียด เห็นแล้วน่าเกลียด.

ที่นี้ ความหมายที่ ๓ เขาว่า ว่างอย่างน่าเกลียด. ว่างจากสาระที่ควรยึดถืออย่างน่าเกลียด : ทุว่าน่าเกลียด, ขี้ ว่าว้าง, คำว่า ขี้ น้หมายถึงอากาศซึ่งเป็นที่ว่าง ก็ได้ ก็เรียกว่า ขี้ เหมือนกัน; ขี้ หรือ เข แปลว่า ว่าง, ว่างอย่างน่าเกลียด. สังขารทั้งหลายทั้งปวง มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต

รู้สึกหรือไม่รู้สึก, สังขารทุกชนิดนี้เป็นสิ่งที่ว่างอย่างน่า
เกลียด.

ว่างจากอะไร? ก็ว่างจากคำ, ว่างจากความหมาย
ที่ควรจะยึดถือ, ไม่มีความหมายแห่งตัวตน ที่ควรจะเข้าไป
ยึดถือ. เช่นเดียวกับ ร่างกายนี้ ไม่มีความหมายแห่ง
ตัวตนอันแท้จริง, ไม่ควรจะไปยึดถือ; แต่ก็เป็น
ที่ตั้งแห่งความยึดถือของคนโง่ ของคนหลง. . ภาษิตอย่างนี้มี
ในพระบาลีมากมาย : ถ้าเห็นว่ามันว่างจากสาระที่ควรยึด
ถือ, ไม่มีตัวตนที่จะไปยึดถือได้, ไปยึดถือเข้าก็เป็นคนโง่
เพราะไปยึดถือของว่าง จะให้เป็นตัวตนขึ้นมา. นี้ถ้าเห็น
ว่ามันว่างจากตัวตน อย่างนี้แล้วมันก็ไม่ยึดถือ.

ฉะนั้นคำว่า ทุกข์ไม่ได้แปลว่าเจ็บปวดทรมาน
อย่างเดียว, มันมีความหมายถึงอีก ๒ ความหมายว่า ดูแล้ว
น่าเกลียด คือ หลอกหลวง เป็น มายา แล้วอีกความหมาย
หนึ่งว่า มัน ว่างจากสาระแห่งตัวตน อย่างน่าเกลียดอีก
เหมือนกัน เราคิดว่ามันจะมีสาระ มีตัวตนบ้าง แต่เอาเข้า
จริง มันไม่มีสาระหรือตัวตนเลย นี้เรียกว่าว่างอย่างน่าเกลียด.

นี่ขอให้ศึกษาให้รู้ ให้ใช้พู่ตจา หรืออะไรก็ตามให้
 ถูกต้องว่า ความทุกข์, ทุกข์ นี้มัน มีอยู่ถึง ๓ ความหมาย :
 ว่าเจ็บปวดทรมาน, ว่าดูแล้วน่าเกลียด, แล้วก็ว่า ว่างอย่าง
 น่าเกลียด. ดังนั้น เมื่อไม่ได้เจ็บปวด ไม่ได้ทรมานอยู่
 ก็ขอให้ดูให้เห็นว่า มันเป็นทุกข์ด้วยเหมือนกัน, ถ้าเจ็บปวด
 ทรมานอยู่ มันก็เห็นง่าย เต็มๆมันก็รู้สึกได้. เดียวนี้
 ไม่เจ็บปวด ไม่ทรมาน บางทีก็สนุกสนานเพลิดเพลินอยู่ ก็
 ให้ดูให้รู้ว่า ความสนุกสนานนั้นแหละมันก็เป็นความ
 ทุกข์ คือดูแล้วน่าเกลียด ความสุขสนุกสนานไปดูเข้าแล้วก็
 น่าเกลียด, ความสุขสนุกสนานที่หลงใหลกันนัก มันว่างอย่าง
 น่าเกลียด ว่างจากสภาวะอย่างน่าเกลียด.

แต่ถึงอย่างไร ข้อนี้มันมีมูลมาจากอนิจจัง ความ
 ไม่เที่ยง; ต้องเห็นความไม่เที่ยงอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง
 เต็มที่เพียงพอเสียก่อน เป็นรากฐานเสียก่อน, แล้วก็
 จะเห็นความดูแล้วน่าเกลียด, หรือว่างอย่างน่าเกลียดได้
 โดยง่าย, ถ้าไม่มองเห็นอนิจจังของสังขารเหล่านี้แล้ว มันก็
 เห็นทุกข์ในความหมายนี้ยาก.

ส่วนความหมายเจ็บปวดนั้นมันเป็นไปได้ง่าย รู้สึก
 ใต้อองตามธรรมชาติ, พอเจ็บปวดแล้วก็รู้สึกว่าเป็นทุกข์
 เพราะว่าคนธรรมดาที่ย่อมยึดถือตัวตน เมื่อตัวตนเจ็บปวดมัน
 ก็เป็นทุกข์. ผู้ที่ไม่ยึดถือตัวตนเท่านั้น ที่จะเห็นว่า
 ความเจ็บปวดเป็นสักแต่ว่าความเจ็บปวดเท่านั้น, หาใช่
 เป็นความทุกข์ไม่ คือหมคอุปาทาน หมคความยึดถือแล้ว.
 เมื่อเจ็บปวดขึ้นมา ท่านก็ไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์ รู้สึกว่ามันเป็น
 เพียงความรู้สึกเจ็บปวดเท่านั้น ไม่มีความหมายแห่งความ
 ทุกข์. ดังนั้นมันก็เป็นทุกข์น้อยแหละ คือว่าทรมาณน้อย ;
 ถ้าเห็นเป็นเจ็บปวดด้วย เป็นความทุกข์ในความหมายว่า กู
 จะตายด้วย, แล้วมันก็เป็นทุกข์ใหญ่ เป็นทุกข์มาก. นั้น
 มันเป็นส่วนที่เป็นอุปาทาน : ยึดมันถือมันว่ามีตัวกู กูจะ
 ตายเพราะความเจ็บอันนี้, อย่างนั้นมันทุกข์มาก.

อยากจะกำหนดว่า สัตว์เดรัจฉาน เช่นสุนัข
 เป็นต้น มันเจ็บ มันก็เจ็บ รู้สึกเจ็บ เป็นไปตามความเจ็บ
 เท่านั้น, ความคิดที่จะเลยไกลไปถึงว่า กูจะตายนั้น คงคิดไม่
 เป็น. สัตว์เช่นสุนัขและแมว เป็นต้น เพราะฉะนั้นมันต้อง
 ทุกข์น้อยกว่ามนุษย์แหละ, ในกรณีที่ถูกทำให้เจ็บปวด

นั่นแหละ มันจะมีความทุกข์น้อยกว่ามนุษย์ เพราะมัน
คิดไม่เป็น, มันยึดถือไม่เป็น.

นี่เราจะต้องศึกษาให้ดีๆ ว่า ความทุกข์อันแท้จริง
มันหมายถึงยึดมั่นถือมั่น จนเกิดความทุกข์ทรมานทาง
จิตใจด้วย ไม่ใช่เพียงแต่ทางกาย, ความเจ็บปวดทางกายนั้น
มันก็เป็นทุกข์ก็จริงแหละ อย่างหนึ่งเท่านั้น. แต่ ถ้ายึดมั่น
ถือมั่นแล้ว มันจะเจ็บปวดทรมานในทางจิตใจเต็มทีอีก
ด้วย, อันนี้ใหญ่กว่า มากกว่า หนักกว่า มันเป็นความทุกข์
ที่สมบูรณ์.

ขอให้อ่านจักษุสังเกตว่า มันมีอยู่ ๒ ชั้นอย่างนี้ ถ้า
อย่างไรแล้วชั้นหลังอย่าให้มีเลย, ให้มีแต่ว่าเจ็บปวดอย่างนี้
รู้สึกอย่างนี้ เจ็บปวดอยู่ที่ประสาทตรงนี้ เป็นอย่างนี้ เจ็บ
ปวดเท่านั้น; อย่าให้ความคิดมันเลยไปถึงว่า กูจะตาย,
นั้นมันจะเจ็บปวดถึงใจ มันก็เจ็บปวดมากขึ้น, แล้วบางทีก็
จะตายไปจริงๆ ด้วย, ถ้ามันยึดมั่นอย่างนั้น มันจะตายเพราะ
ความกลัวนั่นแหละ กลัวจนตาย. สัตว์เครื่องจางที่มันมี
ความกลัวมาก กลัวจนตาย ก็มีอยู่ ทั้งที่ไม่มีอะไรกัด ไม่ได้

ถูกกัมมันต์ตายก็มี สัตว์เช่นหนูอย่างนี้ พอแมวตะครุบบางที
ไม่ถูกมันก็ตายก็มี เพราะมันตายด้วยความกลัว.

ความทุกข์มีความหมายถึง ๓ ความหมาย เรา รู้จัก
มันให้ครบทุกความหมายเรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกันอีก ทุกเรื่อง
ทุกคำมันจะมีความหมายหลายความหมาย ถ้าเรารู้จักความ
หมายของคำ ของสิ่งเหล่านั้นทุกความหมายแล้ว ง่ายที่สุดที่
จะเข้าใจธรรมะ.

คำที่สำคัญเช่นคำว่า อนัตตา, อนัตตา นี้มีความ
หมายหลายความหมาย ล้วนแต่ละเอียด ก็ต้องศึกษากัน
ต่อไป, เรียกว่าค่อย ๆ ศึกษา ให้รู้ความหมาย คืออรรถะให้
มากขึ้น พญฺชนะนี้รู้แล้ว ยึดถือไว้แล้ว จำได้แล้ว ว่า
ทุกข์ แต่ความหมายหรืออรรถะนี้มีหลายความหมาย.

นี่เห็นจะพอเข้าใจได้แล้วว่า ที่แล้วมาเรารู้ความ
หมายของแต่ละคำไม่ครบถ้วน ต่อไปขอให้สนใจ ให้รู้ความ
หมายของแต่ละคำให้ครบถ้วน.

ปัญหาเรื่องไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์.

เอ้า, ที่นี้มีเบ็ดเตล็ดอีกเรื่องหนึ่งขอฝากไว้ เพราะ
ว่าหมวกนั้นมันจะจบแล้ว หมวกฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์ อีก

เรื่องเกี่ยวกับ ปัญหาที่ยาก คือไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์
ปัญหาที่ยาก เดียวนี้ คือปัญหาที่มีอยู่ระหว่าง ไสยศาสตร์
กับพุทธศาสตร์.

ความยุ่งยากมีอยู่ ๒ ชั้น คือว่าตามธรรมดาเกิดเกิด
มา คนเกิดมา ต้องไปยึดถือไสยศาสตร์ก่อน โดยที่ช่วย
ไม่ได้, ยึดถือไสยศาสตร์จนเป็นเจ้าเรือน แล้วจะให้มา
เปลี่ยนหรือเลิกมันเลิกยาก. แล้วอีกความหมายหนึ่ง
อีกชั้นหนึ่งก็คือว่า เดียวนี้เขานิยมส่งเสริมไสยศาสตร์กัน
ตั้งแต่เบื้องต่ำสุดจนถึงเบื้องสูงสุด ในบ้านในเมืองนี้เขานิยม
เรื่องไสยศาสตร์กันจนเต็มที่ ตั้งแต่ต่ำสุดจนถึงสูงสุด.

จะพูดในเรื่องที่ ๑ ก่อนว่า พอเราเกิดมา เราก็
ถูกรอบรม ให้เข้าไปอยู่ในกรอบของไสยศาสตร์โดยไม่
รู้สึกตัว, พอเราเกิดมา เราก็ได้รับการอบรม ชนิดที่
ให้หวังพึ่งผู้อื่น. เราได้รับการอบรม ชนิดที่ทำให้เราเชื่อ
ว่า เราต้องพึ่งผู้อื่น, ต้องพึ่งพ่อแม่พี่เลี้ยงนางนมหรืออะไร
ก็ตาม เราต้องพึ่งผู้อื่น เพราะผู้อื่นเขาช่วยเราอยู่ตลอดเวลา
มันก็เกิดนิสัยที่จะพึ่งผู้อื่น. ไม่รู้เรื่องพึ่งตน พึ่งตัว พึ่ง
ตัวเอง ไม่รู้ นั่นแหละคือความหมายของไสยศาสตร์.

นี่พอต่อมาโตขึ้น มันก็จะฟังผีฟังนาง ฟังเทวดา ฟังพระเจ้า ฟังอะไรก็ตาม ซึ่งไม่ใช่ตนเอง มันก็ยากลำบาก แก่การที่จะสอนเขาให้มาฟังตนเอง เป็นหลักธรรมะในพุทธศาสนา หรือว่าเราถูกสอนให้กลัวโดยไม่จริง คือเขา หลอกให้กลัว หลอกให้กลัวอะไรก็ไม่รู้ : กลัวตุ๊กแก กลัวอะไรก็ตาม เพื่อให้เด็กมันไม่ค้อ เพื่อให้เด็กมันนอนเสีย, ถูกหลอกให้กลัวสิ่งที่ไม่ต้องกลัว ซึ่งไม่ใช่ความจริง, ทารก นั้นมันก็ กลัวสิ่งที่ไม่ควรกลัวไม่ต้องกลัว จนติดเป็นนิสัย. นี่ก็คือความหมายแห่งไสยศาสตร์ ก็องมงายมันจึง ไปกลัวสิ่งที่ไม่ต้องกลัว; แล้วสิ่งที่ไม่เห็นตัว เป็นสิ่งที่ไม่เห็นตัว มันเข้าใจไม่ได้ มันก็กลัว.

ฉะนั้นเราจึงกลัวผี กลัวโชคชะตาราศี กลัวเทวดา ให้โทษ กลัวอะไรให้โทษ จนต้องทำพิธีต่างๆ นานาๆ คุ้มครองป้องกัน มันก็เป็นไสยศาสตร์, เพราะเราถูกอบรม มาตั้งแต่อ่อนแต่ออก ว่าฟังผู้อื่น, ฟังผู้อื่น ก็เลยความคิดที่จะฟังตนเอง หรือฟังกรรมมันไม่มี. นี่มันจึงยาก ที่ว่าเดี๋ยวนี้เราจะถือพุทธศาสนาให้สมบูรณ์ ด้วยการฟัง

ตัวเอง มันก็ยาก, เพราะมันฝืนกับความรู้สึก ที่ไปแน่นอัด อยู่ในสันดาน.

ทีนี้ เรื่องที่ ๒ ที่ว่า พอเราเกิดมาแล้ว อยู่ในโลก เวลานี้แล้ว ทุกคนเขาถือไสยศาสตร์นี้ จะทำอะไรเล่า. บางทีพ่อแม่เราก็ถือไสยศาสตร์, คนอยู่รอบตัวเราถือไสยศาสตร์ พอเกิดออกมาก็ให้ไหว้ศาลพระภูมิแล้ว หรือว่าให้ทำอะไรต่าง ๆ นานาๆ สารพัดอย่าง ตามที่คนสมัยนี้เขาทำกัน : ต้องไปรดน้ำมนต์ ต้องไปทำพิธีสะเดาะเคราะห์หรือว่าทุกอย่างที่เป็นเรื่องของไสยศาสตร์. เมื่อทุกคนเขาทำ เราก็สู้เขาไม่ได้ เราก็กลายเป็นทุนมาแต่เดิมแล้วว่า กลัวสิ่งที่ไม่เห็นเหตุผลมาแต่เดิมอยู่แล้วด้วย เราก็เลยกลัว, แล้วก็ไปร่วมทำไสยศาสตร์กับเขาด้วย, ไสยศาสตร์ก็เจริญเติบโต.

อันนี้เป็นโมหะ, อันนี้เป็นอวิชชา, อันนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ จะเป็นพุทธบริษัทไม่ได้; พุทธบริษัทต้องอิสระจากสิ่งเหล่านี้ จากสิ่งเหล่านี้ คือมีความรู้ที่ถูกต้อง ไม่งมงาย ไม่กลัวอย่างงมงาย แล้วตามกฎหมายของธรรมชาติ มันต้องฟังตัวเอง. ที่จะฟังผู้อื่นนั้นก็ไม่ใช่หมดอก แต่ว่าหลัก

ใหญ่ นั่นต้องพึ่งตัวเอง จะมานอนให้ผู้อื่นมาช่วยอย่างนั้นก็ไม่ได้, หรือจะให้ผู้อื่นมาช่วย เพียงแต่อ่อนวอน บวงสรวง อ่อนวอน นี้นั้นก็ไม่ได้, จะต้องทำลงไปจริง ๆ ให้ถูกต้องตามเรื่องของมัน ว่าทำอะไรจริงจะแก้ปัญหานี้ได้.

นี่คือปัญหาใหญ่ของเรา ใหญ่ถึงขนาดว่า พุทธศาสนาจะสูญไป จะเหลืออยู่แต่ไสยศาสตร์, พุทธศาสนาที่ถูกต้องจะหายสูญไป แล้วจะเหลืออยู่แต่ไสยศาสตร์แล้วก็คิดดูสิ; ถ้าสมมติว่าพระพุทธเจ้าท่านเกิดกลับมาเห็นเข้าในสภาพอย่างนี้ ท่านจะนึกอย่างไร เกี่ยวกับพวกเราที่เป็นพุทธบริษัท ที่ทำ ๆ ทำไปจนพุทธศาสนาไม่เห็นวิเวกเหลืออยู่แต่ไสยศาสตร์.

อาตมาอยากจะระบุให้ชัดเจนไปเลยว่า แม้เข้าไปในโบสถ์ กราบพระพุทธรูป อยู่หน้าพระพุทธรูป แต่ในใจเขาคิดว่า ให้พระพุทธรูปช่วย อย่างนี้ก็ เป็นไสยศาสตร์ หลีกไม่พ้น, กราบพระพุทธรูปด้วยคิดว่าพระพุทธรูปจะช่วย อย่างนี้ก็ เป็นไสยศาสตร์.

เราจะต้องกราบพระพุทธรูป เพราะพอใจในการตรัสรู้ของพระองค์, สอนให้เราช่วยตัวเองได้, สิ่ง

ทั้งปวงเป็นไปตามกรรม, เราได้รับคำสั่งสอนที่ถูกต้อง ช่วยตัวเองได้ เราจึงกราบ. อย่าไปกราบด้วยต่อรองว่าให้พระองค์ช่วย; ถ้าอย่างนั้นมันเป็นไสยศาสตร์ไปเสีย ทั้งกองการช่วยตัวเองไว้ตลอดไป. พริในวัดในวานี้ ถ้ามันเป็นเรื่อง บวงสรวงให้ผู้อื่นช่วย แล้วเป็นไสยศาสตร์ไปหมด แม้ว่าเราจะทำแก่พระพุทธรูป.

เรื่องเอาพระพุทธรูปมาแขวนคอก็ก็นั่น, เอาพระพุทธรูปมาแขวนคอด้วยคิดว่า จะช่วยคุ้มครอง แล้วก็ เป็นไสยศาสตร์. ถ้าว่า โอ้ นี่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรเจ้า สอนไว้อย่างไร ช่วยเราได้อย่างไร เราจะไม่ลืม, เราจะเอามาไว้กันลืม แล้วก็ปฏิบัติตามที่ท่านสอน, ถ้าอย่างนั้น เป็นพุทธศาสตร์. แขนงพระเครื่องเป็นพุทธศาสตร์ก็ได้, แขนงพระเครื่องให้เป็นไสยศาสตร์ก็ได้. นี่ความต่างกันระหว่างไสยศาสตร์กับพุทธศาสตร์. แล้วปัญหามันได้เกิดขึ้นแล้วอย่างที่พูดมาแล้วว่าพอเราคลอออกมาจากห้องแม่ ก็ถูกแวกล้อมไปในทางของไสยศาสตร์ ให้ฟังผู้อื่น, ให้กลัวสิ่งที่ไม่มีความเห็น, มันก็เหมาะสำหรับไสยศาสตร์; พอถึงคราวที่จะเปลี่ยนเป็นพุทธศาสตร์ มันก็เปลี่ยนยาก.

ที่นี้จะทำอย่างไรกัน ที่นี้ก็มาถึงปัญหาสุดท้ายว่า
 ต่อไปข้างหน้าจะทำอย่างไร, เราจะทะเลาะกัน จะตีกันให้
 หัวแตก บังคับให้เปลี่ยน อย่างนั้นมันก็ทำไม่ได้, ก็เลยคิดว่า
 ค่อยๆ เปลี่ยนไสยศาสตร์ให้มาเป็นพุทธศาสตร์ : ให้
 พ่อแม่ สอนลูกเด็กๆ ให้ถูกต้องมาตั้งแต่เล็กๆ ให้เขารู้ว่า
 ต้องทำเอง ต้องกินเอง ต้องพึ่งตัวเอง, อย่าไปกลัวสิ่งที
 ไม่มีเหตุผลเหล่านั้น, ให้มีความกล้าหาญพอที่จะถือหลัก
 ธรรมะ, คนอื่นเขาจะเป็นอย่างไรก็ตามใจเขา. นี่ให้เด็กๆ
 เขาเหมาะสมที่จะมาถือพุทธศาสตร์ แล้วต่อไปมันจะดีขึ้น.

ระหว่างนั้นมันก็ต้องเก็บไว้ให้คนที่เขาถือไสยศาสตร์
 เราจะเรียกว่าคนบัญญัติอ่อน, แต่เขาคงโกรธมาก คงตำเรา
 เราจะเรียกเขาว่าคนบัญญัติอ่อน. ฉะนั้น ไสยศาสตร์นี้เก็บ
 ไว้ให้คนบัญญัติอ่อน ใช้ไปเรื่อยๆ จนกว่าบัญญัติของ
 เขาจะแก่ แล้วเขาก็จะเปลี่ยนเอง; เราไม่ต้องทะเลาะกัน
 แต่ต้องก้าวหน้า ก้าวหน้าไปในทางของพุทธศาสตร์ เก็บ
 ไสยศาสตร์ไว้ให้คนบัญญัติอ่อน.

ถ้าเราสอนธรรมะ สอนศาสนาให้จริงๆ คนบัญญัติ
 อ่อนจะลดจำนวนไปเอง จะกลายเป็นคนบัญญัติสมบูรณ์,

บัญญัติถูกต้องขึ้นมา บัญญาอ่อนจะลดน้อยลงไปเอง, แล้วมันก็ลดน้อยลงไปเอง ไปแก้โดยการใช้กำลัง ไปทำเขาไปว่าเขา ไปบังคับเขา อย่างนี้มันไม่ถูกหลักพุทธศาสนา; แต่ว่า ทำไปๆ ในลักษณะที่เขาจะมองเห็นได้เอง รู้สึกได้เอง ให้เขาหันมาสู่หลักเกณฑ์ที่ว่า ฟังตัวเอง, ไม่ไปไม่มวงายไรเหตุผล. เพราะว่าสิ่งต่างๆ มีเหตุปัจจัยของมันเอง มันต้องเป็นไปตามกฎแห่งเหตุแห่งปัจจัยของมันเอง, อย่าไปฝืนอันนั้น. เราอยากได้ผลอย่างไร เราก็ประพฤติเหตุของสิ่งนั้นให้ถูกต้อง แล้วมันก็ได้ผลตามที่เราต้องการ, ถ้าอย่างนั้นมันถูกต้องตลอดไปเลย ไม่มีความงี่ความหลงอะไรเหลืออยู่.

เอาละ เป็นอันว่า พุทธบริษัทนี้จะต้องรับผิดชอบในการที่พุทธศาสนาถูกรุกล้ำข่มขี่โดยไสยศาสตร์, ไสยศาสตร์กำลังรุกล้ำข่มขี่พุทธศาสตร์. เราพุทธบริษัทจะต้องช่วยกันประพฤติกะทำให้ถูกต้อง; ให้พุทธศาสตร์คงเป็นพุทธศาสตร์, อย่าไปร่วมมือร่วมวงผสมโรง ทำพุทธศาสตร์ให้กลายเป็นไสยศาสตร์ไปเสียอีก, นั่นมันจะหมดเลย. พุทธศาสนาคงจะหมดเพราะเราทำผิด สอนผิด สอนกันผิด จนไม่

เป็นพุทธศาสนา แล้วพุทธศาสนาก็หมดเอง โดยที่คอมมิวนิสต์ไม่ต้องมา, คอมมิวนิสต์ไม่ต้องมาช่วยทำให้พุทธศาสนาหมด พุทธบริษัทก็ทำกันเองจนพุทธศาสนาหมด.

นี่ก็เป็นปัญหาอันหนึ่ง ซึ่งอาตมาก็จะขอร้องให้ท่านทั้งหลายถือว่า เป็นเรื่องของฟ้าที่จะต้องสาง อย่าให้มีคิมิตอยู่เลย, เป็นเรื่องของฟ้าที่จะต้องสางขึ้นมา รุ่งอรุณขึ้นมา. ฟ้าสางที่ไหนเล่า? ก็สางในหัวใจของคน นั้นแหละ ถ้าในหัวใจของคนมันหมดอวิชา หมดความมืด หมดความมมงาย มันก็เป็นฟ้าสางขึ้นมาในหัวใจของคน.

ดังนั้นขอให้ความเหน็ดเหนื่อย หมดเปลือง ที่เราปลุกปล้ำกันมา ๕๐ ปี ก็อายุสวนโมกข์ ที่เราได้ปลุกปล้ำกันมานี้ จึงได้มีผลมีประโยชน์ โดยสมควรแก่การเสียสละด้วย. ไปคิดดูเถอะ จะทอดทิ้งไม่ได้แล้ว จะปล่อยไปตามบุญตามกรรมก็ไม่ได้, มันมีแต่จะช่วยกันทำให้ถูกต้อง ๆ ถูกต้อง ๆ ขึ้นมา ก็จะมีพุทธศาสนาเหลืออยู่, และถ้าทำให้ดี มันก็จะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกระทั่งว่า ถ้าสมมติว่าพระพุทเจ้าท่านกลับมา มาเห็นเข้า ท่านจะ สาธู ๆ ว่าพวกเธอนี้ทำกันดีแล้ว อย่างนี้เป็นต้น.

เอาละ, เป็นอันว่า เรื่องฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ์ ซึ่งเป็นตัวธรรมโฆษณ์เองก็ดี หรือเป็นผลเกิดมาจากธรรมโฆษณ์ก็ดี มันก็ได้มีอยู่หลายเรื่อง หรือหลายสิบเรื่อง, เอา มาพูด เพื่อให้เกิดความเข้าใจกันถูกต้อง หรือตรงกัน, แล้วจะได้ยึดถือเป็นหลักเกณฑ์สืบต่อไป, คงหวังความเจริญของพุทธศาสนาได้เป็นแน่นอน.

อาตมาเห็นว่า การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอ ยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบท พระธรรมคณสาธยายพร้อม ๆ กัน เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะให้ยิ่งขึ้นไป ในกาลบัดนี้.

ฟ้าสว่างทางการเมือง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิชาขุขุชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาทมาถึยงกงกล่าวโดยหัวข้อว่า ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปี ที่มีสวนโมกข์ ต่อไปตามเดิม.

ครั้งที่แล้วมาก็พูดถึง ฟ้าสว่างทางธรรมานุภาพ และ ทางสังคมศาสตร์. วันนี้จะพูดถึง ฟ้าสว่างทางประชาธิปไตย.

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาควิชาขุขุชา ชุด ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ครั้งที่ ๒, ๙ เมษายน ๒๕๒๖ ลานหินโค้ง โมกขพลาราม ไชยา

ฟ้าสาบทางประชาธิปไตย.

นี่คนที่เขาไม่หวังที่อยู่ก่อนแล้ว เขาก็พูดว่า นี่บ้าแล้ว
พูดการเมืองอีกแล้ว เพราะพูดว่า ฟ้าสาบทางประชาธิปไตย,
เขาชินหูกันแต่เรื่องการเมือง เรื่องประชาธิปไตย.

ทำไมอาตมาจะต้องพูดกับท่านทั้งหลาย หรือจะต้อง
บันทึกลงไป ในหนังสือพิเศษเล่มสำคัญนั้น ว่า ฟ้าสาบทาง
ประชาธิปไตย? *ทำไมจะต้องพูดถึงประชาธิปไตย?*

ข้อแรก เพราะว่า *ประชาธิปไตยในเมืองไทย มัน
เกิดพร้อมกันกับสวนโมกข์*, เกิดในปีเดียวกัน สวนโมกข์
แก่กว่า ๑ เดือนด้วยซ้ำไป, *นี่มันเกิดพร้อมกันกับสวนโมกข์;
ฉะนั้นต้องเอามาพูดถึงบ้าง.*

ที่นี้ ข้อที่สอง พุทธศาสนา มีวิญญูณแห่งประ-
ชาธิปไตย; หลักพุทธศาสนาโดยเฉพาะการปกครองสงฆ์
นั้นมีวิญญูณหรือเจตนารมณ์ แห่งประชาธิปไตย, ดังนั้น
เราเอามาพูดได้.

และ ข้อที่สาม ควรคุยต่อไปอีกว่า โดยธรรมชาตินี้
เรามีลักษณะแห่งประชาธิปไตย ด้วยกัน, ก็เป็นเพื่อน

ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, เรามีกิเลสอย่างเดียวกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน, มีหัวใจเดียวกัน ก็ต้องต่อสู้กับความทุกข์ทรมาน. เจตนาแห่งประชาธิปไตย มันอยู่ในคนทุกคน โดยหลักของธรรมชาติ.

ที่^๕ข้อที่สี่ไปถึงหมู่สงฆ์ คณะสงฆ์ ก็มีการอยู่กันอย่างระบบประชาธิปไตย, สังฆกรรมทั้งหลายมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย, มันเกี่ยวข้งกันอยู่กับพุทธบริษัทอย่างนี้.

ข้อที่ห้า แม้จะดูให้ละเอียดลงไปในระบบร่างกายของคนเรา ร่างกายของคนเราแต่ละคนๆ นี้ ประกอบไปด้วย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อะไรต่างๆ ก็ส่วนๆ มันต้องอยู่กันอย่างระบบประชาธิปไตย ก็ต้องกลมกลืนกันสม่ำเสมอ, มีสัต์ส่วนที่รวมกันได้, ไม่เกิดทะเลาะกันว่าหัวดีกว่าเท้า หรือว่าเท้าดีกว่ามือ ซึ่งไม่ใช่ลักษณะประชาธิปไตย มันก็เดียวกัน มันก็ทะเลาะกัน. เคี้ยว^๕อะไรทุกๆ ภาคทุกๆ ส่วนของร่างกายเรา มีที่สับอย่างก็ร้อยอย่าง ก็ต้องร่วมมือกันอย่างระบบประชาธิปไตย ชีวิตมันจึงจะรอดอยู่ได้.

ที่^๕ระบบประชาธิปไตย มันเป็นระบบครองโลก หรือเกี่ยวถึงกันไปหมดทั้งโลก; ถ้าว่าระบบ^๕มันมีคิมิต,

แล้วก็ทั้งโลกมันจะมีคิมิต แล้วมันก็กำลังมีคิมิต เพราะว่า
ความเป็นประชาธิปไตยมันไม่ค่อยจะมี.

เอ้า, ที่นี้เราก็มารู้จักกันเสียจะดีกว่า อย่าหาว่าพูด
นอกเรื่องของธรรมะ, อย่างกล่าวหาว่าเป็นนักการเมือง พูด
เรื่องการเมืองไปเสีย. พ้าสางทางประชาธิปไตยนี้มุ่งหมาย
อย่างนี้.

พ้าสางทางประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรม เป็นรากฐาน.

ที่นี้ดูว่า พ้าสางอย่างไร, ทางประชาธิปไตยนั้น
พ้าสางอย่างไร? พูดสั้น ๆ ก็ว่า ก็คือทำให้ศีลธรรมกลับ
มาเป็นรากฐานของประชาธิปไตย. ประชาธิปไตยนี้มันดี
ต่อเมื่อมีศีลธรรมเป็นรากฐาน; ถ้าไม่มีศีลธรรมเป็น
รากฐาน มันก็เป็นประชาธิปไตยโกง.

ดูเหมือนจะเคยพูดมาบ้างแล้ว ว่าประชาธิปไตย
โกงนั้นมันร้ายกาจอย่างไร, คือ ประชาชนทั้งหลายไม่มีศีล-
ธรรม, แต่ถึอระบบประชาธิปไตย มันก็มีโอกาสที่จะ

ใช้กิเลสของตนอย่างเสรี, แต่ละคน ๆ มีเสรีภาพที่จะใช้กิเลสของตนอย่างเต็มที่ แล้วจะทนไหวหรือ ในเมื่อทุกคนใช้กิเลสของตนอย่างเต็มที่. เมื่อประชาชนทุกคนมันไม่มีศีลธรรม มันโกง มันก็เลือกผู้แทนโกง อีกไม่กี่วันจะเลือกผู้แทนอยู่แล้ว. ระวังให้ดี อย่าเป็นประชาชนโกง, เลือกผู้แทนโกง, มันจะเป็นการทำลายมากเกินไป.

เมื่อประชาชนเลือกผู้แทนโกง ก็ได้ผู้แทนโกง; ผู้แทนโกงทั้งหลายไปประกอบกันเป็นรัฐสภาก็เป็น รัฐสภาโกง. รัฐสภาโกงไปตั้งคณะรัฐบาล ก็เป็นคณะรัฐบาลโกง, เจ้าหน้าที่ทุกคนก็เป็นคนโกง โกงกันทั้งบ้านทั้งเมือง จนกระทั่งพระเจ้าพระสงฆ์ก็ไม่เว้น. หรือจะโกงขึ้นไปถึงเทวดา เพราะว่าคนโกงมันทำบุญทำกุศล ไปเกิดเป็นเทวดา มันก็เป็นเทวดาโกง โกงกันหมดทั้งจักรวาล แล้วจะอยู่กันได้อย่างไร?

ประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐานไม่อย่างนั้นจะเป็นประชาธิปไตยไม่ได้. ที่พูดกันว่า ประชาธิปไตยดีกว่าระบบใด นั้นหลับตาพูด. คนไทยนับถือฝรั่งเป็นอาจารย์ เมื่อฝรั่งเขาว่าอย่างไร ก็พูดตามกันไป

อย่างนั้น ว่าประชาธิปไตยนี้เพื่อประชาชน ของประชาชน โดยประชาชน; แต่ลืมหูดไปว่าที่มีศีลธรรม.

ประชาชนตามความหมายธรรมดา มันไม่ได้มีศีลธรรมนี้ ที่นี้เมื่อประชาชนไม่มีศีลธรรม นั้นมันคือโกงอย่างที่ว่ามาแล้ว; ถ้าอย่างนี้แล้วเป็นเผด็จการเสียดีกว่า, ดีกว่าประชาธิปไตย, ถ้าคนยังโกงกันอยู่ในระดับธรรมดาทั่วไปแล้ว มีระบบเผด็จการดีกว่าประชาธิปไตย.

เมื่อไม่มีศีลธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ระบบประชาธิปไตยนั้นแหละ จะเป็นระบบที่เลวร้ายที่สุด แห่งระบบทั้งหลาย, มีเผด็จการเสียดีกว่า. อาตมาก็เคยพูดอย่างนี้ แล้วก็ถูกตำว่า เอ้า, นินยาระบบเผด็จการอีกแล้ว; นั้นมันเป็นเพราะว่าคนเหล่านั้นเขาไม่รู้ว่า เผด็จการ คืออะไร.

รู้จักคำ “เผด็จการ” ให้ถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้คนเกือบทั้งหมดในประเทศไทยเราไม่ใช่อุคตี่ หรือแกล้งว่าใคร ไม่รู้จักคำว่า “เผด็จการ”; กลัวเผด็จการเหมือนกับกลัวผี ติดอยู่ในหัวใจแคะไม่ออก, คือ

เผด็จการทรราช, เผด็จการทรราชทำความฉิบหายขึ้นมาในโลก, นี้เขาเรียกว่าเผด็จการ; หมายถึงลัทธิทรราช ที่มีผู้นำที่เลวร้าย แล้วเผด็จการตามอำเภอใจ. นั่นบุคคลนั้นใช้ลัทธิเผด็จการเพื่อประโยชน์ของเขาต่างหาก; ตัวคำว่า “เผด็จการ” ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น.

คำว่า เผด็จการ หมายถึงการกระทำอะไรเฉียบขาด, คำว่า เฉียบขาด นี้ ต้องถูกต้อง. ถ้ามีธรรมะ ก็เผด็จการกันเฉียบขาดและถูกต้อง. เผด็จการเป็นเพียงเครื่องมือ ก็วิธีการที่เฉียบขาด; เผด็จการจึงไม่ชั่วและไม่ดีอยู่ในตัวมันเอง, มันต้องมีคนเอาไปใช้. ถ้าเอาไปใช้ชั่วก็เป็นชั่ว, ถ้าเอาไปใช้ดีก็เป็นดี. เผด็จการเป็นเพียงเครื่องมือกลางๆ เอาไปใช้ในทางที่ถูกต้องมันก็ดี, ใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องมันก็ชั่ว. เกยวันเราว่า เผด็จการที่ไปใช้ในทางที่ดี มีธรรมะเป็นผู้เผด็จการ.

นี้ขอให้ทุกคนมีความเป็นธรรม ความยุติธรรมแก่คำว่า เผด็จการ และมีบุญคุณอยู่เหนือบุคคลทั้งหลายด้วย. เอ้า, ถ้าอนุญาตให้พูดคำหยาบ อาตมาก็จะพูดว่า อยู่เหนือกะลาหัวของคนทุกคนในโลก; หมายความว่า

เมื่อเราเป็นเด็ก ๆ ทุกคนมันรอดตัวมาได้ เพราะการเผด็จการของพ่อแม่เด็กที่ตีที่รอกไปได้เป็นเด็กดี. คนไหนบ้างที่ไม่ดำเนินชีวิตมาภายใต้เผด็จการของพ่อแม่. ทุกคนเลยแม้คนที่ค่าเผด็จการนั้น มันก็รอดตัวมาได้เพราะเผด็จการก็มักจะลาหัวออกมาเป็นตักที่ตี.

ประเทศไทยเรามีวัฒนธรรมพ่อแม่เฉียบขาด ในทางที่ถูกต้องต่อลูก; ดูเหมือนชนชาติจีนจะยิ่งไปกว่านั้นอีกคือเขาจะเฉียบขาดต่อเด็ก ๆ, ไม่ยอมให้ทำผิดทำชั่ว ไม่ยอมให้ทำเลย แม้แต่นิดหนึ่ง; นี้เรียกว่าเผด็จการมันคืออย่างนี้. ทุกคนในโลกรอดตัวมาได้ มาตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะเผด็จการด้วยความรักของพ่อแม่ นั่นคือความดีของเผด็จการ.

ฉะนั้น จึงพูดว่า ประชาธิปไตย ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้วมันเลวที่สุด; เป็นเผด็จการเสียดีกว่า เพราะว่าจะพากันไปได้ถูกทิศทาง ไม่ใช่ว่าต่างคนต่างมีเสรีภาพที่จะใช้กิเลสของตน. นี้ขอให้คุณกันในแง่ที่ว่า ถ้าเราไม่มีศีลธรรมแล้ว ก็เป็นประชาธิปไตยโกง; ถ้าเป็นประชาธิปไตยโกงใช้ไม่ได้ เป็นเผด็จการเสียดีกว่า, แล้วเพื่อประชาชนโดยประชาชน ของประชาชน ก็ปลอดภัยแหละ เพราะว่าประชาชนทุกคนมีศีลธรรม.

เที่ยวไปประชาธิปไตยไม่เต็มใบ เพราะมันไม่มีศีลธรรมเป็นรากฐาน. ถ้ามีศีลธรรมเป็นรากฐาน ประชาธิปไตยก็เต็มใบ หรือปรับเต็มทีด้วยซ้ำไป, มีความสงบสุขหรือสันติสุขทุกชั้น. นี่ประชาธิปไตยที่มีศีลธรรมเป็นรากฐาน ทำให้เกิดสันติสุขทุกชั้น.

ระบบอัคราธิปไตย โลกาธิปไตย ใช้ไม่ได้ ก็เพราะว่ามันไม่มีศีลธรรม. ถ้ามีศีลธรรมมันก็ใช้ได้. ระบบนายทุน ระบบอาวุธ ระบบจักรวรรดินิยม อะไรก็ตามเถอะมันใช้ไม่ได้เพราะมันไม่มีศีลธรรม, มันสำคัญอยู่ที่ความมีศีลธรรม.

ศีลธรรมตั้งรากฐานอยู่บนความรักผู้อื่น.

ขอย้ำอีกทีว่า ศีลธรรมคือบัจจัยแห่งสันติภาพ, ศีลธรรมตั้งรากฐานอยู่บนความรักผู้อื่น จึงไม่มีอันตรายเป็นแก่ใคร. สัจจะคุณาของมนุษย์เรา หรือสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ต้องการอยู่กันเป็นหมู่ ธรรมชาติบังคับให้มีสัจจะคุณาของการที่อยู่กันเป็นหมู่ๆ, ไม่ใช่อยู่กันคนเดียวเดี่ยวโดด. สัตว์ไตรัจฉานก็เป็นอย่างนั้น, มนุษย์ก็เป็นอย่าง

นั้น ; ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว มันอยู่กันไม่ไต่คอก, มันกั๊กกัน ; ดังนั้นมันจึงต้องมีรากฐานเป็นศีลธรรม.

ศีลธรรม หมายถึงความรักผู้อื่น, ศีลธรรมหรือความรักผู้อื่น ก็เป็นเนื้อหาของพระพุทธศาสนา, หรือศาสนาใดๆ ก็ตาม ; ถ้าเป็นศาสนาที่แท้จริงต้องสอนเรื่องความรักผู้อื่น. อย่าง คณะสงฆ์เรา^{นี้} อยู่ด้วยวิญญานของประชาธิปไตย : มีลักษณะแห่งการกลมกลืนกันไป ด้วยความรัก ด้วยความสามัคคี มีความคิดเห็นเสมอ กัน มีการกระทำเสมอกัน จึงมีประชาธิปไตยอยู่ได้.

ที่^{นี้} ถ้าดูให้กว้างออกไปว่า ลัทธิศาสนาที่มีพระเจ้าอย่างบุคคล, พระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล ลัทธิศาสนา^{นี้} เป็นเผด็จการ. ลัทธิศาสนาที่มีพระเจ้าอย่างที่มีใช้บุคคล ก็เป็นกฎธรรมะของธรรมชาติ ^{นี้} เป็นประชาธิปไตย.

ศาสนาใดมีพระเจ้าผู้ขาดอย่างบุคคล มีความรู้สึกอย่างบุคคล ^{นี้} เป็นเผด็จการ ; เป็นทุรราชด้วยซ้ำไป, เผด็จการชนิดทุรราชด้วยซ้ำไป คือพระเจ้าไม่รับผิดชอบในข้อที่ตัวสร้างโลกมา ให้ผิดๆ ให้เลวๆ แล้วก็ช่วยแก้ไขให้

ไม่ได้. ถ้าพระเจ้ารอบคอบและรับผิดชอบ ก็ไม่ต้องสร้างโลกมาให้เลวๆ มารบร่าฆ่ากันไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนเตี้ยวนัสติ, แล้วพระเจ้าย่ก็ไม่รับผิดชอบ ปล่อยตามสบาย. เราก็เรียกพระเจ้านี้ว่า เผด็จการทุรราช ก็มีพระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างเดียวกับบุคคล รักก็เป็น โกรธก็เป็น เกลียดก็เป็น หรือบางทีกลัวก็เป็นด้วยซ้ำไป.

ที่นี้ ลัทธิศาสนาที่มีธรรมะเป็นพระเจ้า มีพระเจ้าเป็นธรรมะ เป็นกฎธรรมชาติอย่างนี้ เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์; เพราะว่าเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มีความเที่ยงตรง มีความยุติธรรม เป็นไปตามกฎแห่งเหตุแห่งปัจจัย; ฉะนั้นสร้างเหตุปัจจัยอันใดขึ้นมา มันก็ต้องได้รับผลตามนั้น. นี้เรียกว่าพระเจ้าที่มีใจเป็นอย่างบุคคล, พระเจ้าที่เป็นตัวธรรมะ เป็นตัวกฎของธรรมชาติ, นี้เป็นเนื้อหาของประชาธิปไตย, ประชาธิปไตยจึงมีศีลธรรมเป็นรากฐาน มีวิญญาณเป็นอย่างเดียวกัน.

ถ้าเมื่อใดมีศีลธรรมเข้ามาเป็นรากฐาน ของการปกครองระบบประชาธิปไตยแล้ว เมื่อนั้นเรียกว่าฟ้าสว่างทางประชาธิปไตย. เรายีสวนโมกซ์บีเกี่ยวกับ

ประชาธิปไตย ก็ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้มีฟ้าสว่างทางจิตทาง
วิญญาณ อันเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของประชาธิปไตย ที่มีอยู่
ในจิตในสันดานของคนทุกคน.

เดี๋ยวนี้ท่านทั้งหลาย คงจะพอมองเห็นได้เองแล้ว
ว่า ทำไมเราจึงต้องพุดกันถึงเรื่องประชาธิปไตยเล่า? เพราะ
ว่าโดยเนื้อแท้ นั้นเป็นเรื่องที่มีอยู่ในจิตสันดานของสัตว์
ที่ควรจะถูกตั้งตามเรื่องตามราวของคำคำนี้ มันเป็นเรื่อง
แห่งสันติภาพ.

สวน โมกข์ถือประชาธิปไตยที่มีธรรมะเป็นผู้
เผด็จการ, หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็มีความรัก เป็นผู้
เผด็จการ; มีความเมตตากรุณาเป็นผู้เผด็จการ เหมือน
กับบิดามารดามีความรักลูก เอ็นดูลูก เมตตาลูก. แต่แล้ว
ก็ต้องตีลูก; ใคร ๆ ก็เคยมาแล้วทั้งนั้น, เคยเป็นพ่อ
แม่มาแล้วก็มี, เคยเป็นลูกที่ถูกตีมาแล้วก็มี. เราก็มารู้ว่าพ่อ
แม่ตีเราเพราะว่ารักเรา เพราะอยากให้เราดี. เผด็จการ
อย่างนั้นมันมีประโยชน์ ทำไมนักศึกษาจะต้องไปโง่เกลียดคำ
ว่า เผด็จการอย่างเข้ากระดูกดำ โดยไม่ต้องดูว่ามันมีความ
หมายอย่างไรเล่า?

เรามีประชาธิปไตยที่มีความรักกันและกันเป็นศูนย์กลาง เพราะเรายอมรับและถือกันว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ทั่วกันทั้งหมดทั้งสิ้น. นี่เมื่อประชาธิปไตยมันมีอยู่โดยวิญญูญาณโดยเจตนารมณ์ในส่วนลึกอย่างนี้ มันก็ต้องถือตามหลักนี้.

ประชาธิปไตยสมบูรณ์ต้องจัดให้ศีลธรรมกลับมา.

เราทุกคนต้องยอมรับรู้ รับรู้สถานภาพของเพื่อนมนุษย์ของเรา. เพื่อนมนุษย์ของเรามีสถานภาพ คือมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย; เรารับรู้สถานภาพอันนี้ของคนทุกคน รวมทั้งตัวเราเองได้แล้ว; มันก็ง่ายที่จะรักผู้อื่น, แล้วก็นับกาลสิ่งต่างๆให้เป็นไป ในการที่รักผู้อื่น มันก็มีศีลธรรม, มีสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมขึ้นมาตามธรรมชาติ หรือโดยอัตโนมัติ. ระบบการเป็นอยู่ด้วยกันอย่างประชาธิปไตย ก็ปลอดภัย; กลายเป็นกฎเกณฑ์ขึ้นมาว่า คนที่มีศีลธรรมนั้นมันมีหน้าที่ที่จะต้องรักผู้อื่น, มีหน้าที่ที่จะต้องรักผู้อื่น เขาต้องยอมรับหน้าที่ ที่เราจะต้องรักผู้อื่น. อย่าถือว่าไม่รู้ ไม่ชี้ ไม่ใช่หน้าที่ของเรา ทั่วไกรตัวมัน อย่างนั้นมันไม่ถูก,

มันไม่ถูกไปทุกอย่างแหละ : โดยหลักของพุทธศาสนาก็ไม่ถูก, โดยหลักของธรรมชาตินี้ก็ไม่ถูก, โดยหลักของสังคมศาสตร์ สังคมวิทยา อะไรมันก็ไม่ถูก, จึงต้องมองเห็นแล้วยอมรับว่าเราทุกคนมีหน้าที่รับรู้สถานภาพที่เป็นประชาธิปไตยของเราด้วยกันทุกคน.

นี่เป็นเหตุให้ต้องจัด ต้องกระทำ ต้องช่วยกัน ทุกคนเต็มทีที่เดียวว่า จัดให้ศีลธรรมกลับมา. การทำกุศลอย่างใหญ่หลวงนั้นคือทำให้ศีลธรรมกลับมา, แล้วก็จัดให้มีการศึกษาอย่างถูกต้อง. เดียวนี้การศึกษามันผิดไปทั่วโลกแล้ว เพราะมันไม่รักใคร, ไม่มีใครรักใคร, มันพร้อมที่จะเอาเปรียบผู้อื่น จึงได้รบราฆ่าฟันกันเป็นการถาวร. เราต้องมีการศึกษาถูกต้อง ที่เป็นไปเพื่อศีลธรรม, มีการศึกษาถูกต้อง ก็มีวัฒนธรรมอันเหมาะสม : วัฒนธรรมส่วนบุคคล วัฒนธรรมส่วนสังคม วัฒนธรรมประจำบ้านเรือน วัฒนธรรมอะไรก็ตาม มันจะถูกต้องไปหมด. นี้เรียกว่า ประชาธิปไตยเจริญรุ่งเรืองเต็มใบ เพราะมีฟ้าสว่างทางศีลธรรม.

เมื่อประชาธิปไตยไม่เต็มใบ เพราะ ไม่มีศีลธรรม
 อะไร ๆ มันก็ติดขัดกันไปหมด; เพราะประชาชนทุกคน
 ไม่มีศีลธรรม จะทำอะไรกันไปในทางไหนแง่ไหน มันก็
 ติดขัดไปหมด กระทั่งว่าแม้พระศาสนานี้ มันก็จะติดขัดใน
 การที่จะเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์. สิ่งทีพึ่งปรารถนาทั้งปวงก็เกิด
 ขึ้นไม่ได้ หรือมีไม่ได้ ทำหน้าที่ของมันไม่ได้, มนุษย์ทั้ง
 โลกก็ไม่อยู่กันอย่างผาสุก.

เอาละ, ขอร้องอีกครั้งหนึ่งว่า ให้จำไว้เป็นหลัก
 ประจำใจว่า ประชาธิปไตยก็คือธรรมะหรือศีลธรรม.
 ตัวประชาธิปไตยนั้นก็คือตัวธรรมะบทหนึ่ง, ข้อหนึ่ง
 เป็นศีลธรรมอันหนึ่ง, เพราะเหตุว่ามัน เป็นปัจจัยแห่ง
 สันติภาพ, เพราะว่ามันเป็นปัจจัยแห่งสันติภาพ.

เอาละ, ควรจะไม่กึกกันแล้ว หยุดคิดกันเสียที่ว่า
 พุดถึงประชาธิปไตยแล้วจะเป็นนักการเมืองไปเสียหมด.
 ทุกคนต้องรู้ แม้แต่พระเจ้าพระสงฆ์ก็ต้องรู้ และจะต้อง
 ช่วยกันจัดช่วยกันกระทำ ให้เกิดความถูกต้องในระบบ
 ประชาธิปไตยของประชาชนทุกคนด้วย.

นี่เรากล้าพูดว่า ในระยะ ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์นี้ ก็
 ได้เกิดฟ้าสว่างทางประชาธิปไตย เกิดปีเดียวกันกับสวนโมกข์,
 แล้วสวนโมกข์ก็ได้พยายามทุกวิถีทางที่จะให้เกิดแสงสว่างออก
 ค่องทางความคิดความเห็น คือทางธรรมะ ที่แสดงถึงความ
 สติซึ่งของธรรมชาติ; แล้วคนเราก็ง่ายที่จะมีความรู้สึกที่เป็น
 ประชาธิปไตย, หรือว่าที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันตาม
 หลักการของประชาธิปไตย. นี่จึงเอามาพูดไว้ข้อหนึ่ง คือ
 ฟ้าสว่างทางประชาธิปไตย ในระยะ ๕๐ ปีที่เรามีสวน
 โมกข์.

ที่นี้ก็คู่ต่อไปถึงเรื่องที่มีนัยเกี่ยวเนื่องกัน คือ ฟ้า
 สว่างทางเศรษฐกิจ

.... ..

ฟ้าสว่างทางเศรษฐกิจ.

ถ้าฟ้าไม่สว่างทางเศรษฐกิจ นี่ก็หมายความว่า
 มันมีความผิดพลาดอยู่ เมื่อเศรษฐกิจมันเป็นไปไม่ได้
 คนเรามันก็เดือดร้อน; เพราะว่า เศรษฐกิจที่แท้จริง
 เศรษฐกิจที่ไม่คดโกง นั้นมันก็คือ ปัจจัยแห่งสันติภาพ

อย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน. แต่คำว่า เศรษฐกิจ นี้เป็นคำที่ฟังยาก มีความหมายที่ซับซ้อน หรือกลบตะแคงเราต้องพูดกันให้ถี่. ถ้าฟ้าไม่สว่างทางเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยมันก็ทรงอยู่ไม่ได้, หรือว่าเมื่อไม่มีฟ้าสว่างทางประชาธิปไตย เศรษฐกิจก็ทรงอยู่ไม่ได้ ก็ไม่เป็นไปอย่างถูกต้อง.

ประชาธิปไตยที่ไม่มีเศรษฐกิจอันถูกต้องนี้ มันก็คือโอกาสสำหรับโกงกันแหละ. ประชาธิปไตยให้เสรีภาพอย่างไรละ; เมื่อเศรษฐกิจมันไม่ถูกต้อง มันไม่ประกอบด้วยธรรม ทุกคนมันก็โกง มันก็พร้อมที่จะโกง; มีโอกาสที่จะโกง ฉะนั้นก็เลยเป็นความวินาศขึ้นมาทันที.

เศรษฐกิจที่ไม่มีศีลธรรม นั้นแหละ คือสิ่งที่สร้างปัญหาเลวร้ายขึ้นมาจนเต็มโลก. อากมาพูดว่าสร้างปัญหาเลวร้ายขึ้นมาจนเต็มโลก ก็คือเศรษฐกิจที่ไม่มีศีลธรรม, เศรษฐกิจที่เห็นแก่ตัว ของนักเศรษฐกิจหรือนายทุนทั้งหลาย, นี่เป็นสิ่งที่สร้างปัญหาขึ้นมาทุกทิศทุกทาง, ท่านทั้งหลายก็มองเห็นได้เอง ว่าที่มันรบราฆ่าฟันกันไม่หยุดไม่หย่อน ตลอดเวลานี้ มันมีมูลมาจากเศรษฐกิจ, ก็มันต้องการจะเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ, เอาผลทางเศรษฐกิจ

เป็นของตน, แล้วมันรู้เท่าทันกัน มันก็ต่อต้านกัน มันก็
ได้รบกัน เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตัว.

แล้วที่ยังผิดไปอีกชั้นหนึ่ง ก็คือว่า มันโง่ว่า ปัญหา
ในโลกเราจะแก้ได้ด้วยเศรษฐกิจที่โง่. เศรษฐกิจที่
เขาบูชากันอยู่ทุกวัน ๆ มีความคดโกง เขาเปรียบเป็นราก
ฐานนั้นแหละ ว่าเศรษฐกิจนี้จะแก้ปัญหาลงโลกได้, แล้ว
แก้กันมาเท่าไรแล้วเล่า แล้วก็ไม่เห็นว่ามันมีทางที่จะดีขึ้น
เลย. เพราะว่ามันแก้ด้วยความโง่นี้, จะเอาน้ำโคลนมา
ล้างโคลนนี มันไม่มีทางที่จะทำได้.

นี่เราจึงต้องมีปัญหามาถึงเศรษฐกิจ ว่าต้องมี
ฟ้าสว่างทางเศรษฐกิจ คือเศรษฐกิจเริ่มมีศีลธรรม เปลี่ยน
จากเศรษฐกิจโง่ มาเป็นเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์ คือทำให้
ทุกคนได้รับประโยชน์จากการมีทรัพย์สินสมบัติ หรือการมี
ความคิดความงามอะไรต่าง ๆ นานา. นี่ยุติไต่อย่างเดียวกัน
ว่า เศรษฐกิจก็คือศีลธรรม เพราะมันเป็นปัจจัยแห่ง
สันติภาพ.

ด्ูयानี่ระบบสหกรณ์ตั้งชั้นล้ม, ตั้งชั้นล้ม เกือบ
จะทุกแห่ง ระบบสหกรณ์ที่เป็นปัจจัยสำคัญของเศรษฐกิจ

สหกรณ์มันล้มเพราะว่ามันมีแต่คนกดโกง. แทนที่จะเป็นสหกรณ์ มันกลายเป็นสหโกง, สหโกง ก็ร่วมกันโกง, ร่วมมือกันโกง, เรียกว่าสหโกง; แต่เราต้องการจะทำสหกรณ์ ก็ร่วมมือกันโดยบริสุทธิ์ใจ แล้วทำกันไม่ได้ เพราะไม่มีฟ้าสว่างทางศีลธรรม ในเรื่องของเศรษฐกิจ.

ความหมายของ “เศรษฐกิจ”.

อยากจะพูดถึงความหมายของคำว่า *เศรษฐกิจ* *เศรษฐกิจ* อีกทีหนึ่ง *เศรษฐกิจ* แปลว่า *ประเสริฐที่สุด*, *เศรษฐกิจ* แปลว่า *มีความประเสริฐที่สุด*. นี่หลักการของเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์ ที่เป็นปัจจัยแก่สันติภาพ ก็คือเศรษฐกิจตามความหมายในพระพุทธศาสนานั้นแหละ.

เศรษฐกิจ คือผู้ที่มีเมตตากรุณา, แล้วก็เลี้ยงคนยากจนเข็ญใจ คนที่ช่วยตัวเองไม่ได้, เลี้ยงอย่างลูกอย่างหลาน ไม่ใช่เลี้ยงอย่างข้าทาสบริวาร ที่ทารุณโหดร้าย, เศรษฐีที่แท้จริงก็ต้องเลี้ยงคนในคณะของเขาอย่างลูกหลาน, อะไรก็ด้วยกัน กินอยู่ด้วยกัน ทำงานด้วยกัน ไปวัดด้วยกัน

พึ่งเทศน์ด้วยกัน, อะไรก็ด้วยกัน; นี่เขาเลี้ยงอย่างลูกหลาน.

เศรษฐีก็มีบริวารมาก ล้วนแต่คนดี; แล้วก็ช่วยกันทำงาน ก็ได้ผลมากสิ เพราะมันล้วนแต่คนดีนี่ ถือธรรมะ ว่าการงานคือหน้าที่คือธรรมะ ก็ทำกันสนุก ก็ได้ผลมาก ได้ผลงานมาก; เป็นข้าวเปลือกเป็นอะไรก็สุกแท้, แล้วกินแต่พอดี เก็บไว้แต่พอดี เหลือกก็เอาไปช่วยผู้อื่น โดยมีโรงทาน.

คำว่า เศรษฐี ในครั้งพุทธกาลต้องมีโรงทาน; ถ้าไม่อย่างนั้นเป็นเศรษฐีนอกพุทธศาสนา. ถ้าเป็นเศรษฐีในพุทธศาสนาก็มีโรงทาน แล้วก็ฝังทรัพย์ ซ่อนทรัพย์ อะไรไว้เป็นอันมาก เพื่อจะไม่ให้ขาดมือในการที่จะช่วยโรงทานให้ตั้งอยู่ได้ นี่ก็เศรษฐี. มีหลักที่สรุปเป็นใจความสั้น ๆ ได้ว่า ทำมาก กินเก็บแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น.

นี่ทุกคน เต็มวันทุกคน อาตมาพูดว่า ท่านทั้งหลายทุกคนมีโอกาเป็นเศรษฐี ในความหมายนี้ด้วยกันทั้งนั้นแหละ. เศรษฐีในความหมายนี้ ไม่ใช่ในความหมาย

ของคนอื่นที่เขาถือกันอยู่ทั่วไป. เราทำงานสนุก เพราะว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม. เราพอใจ เราทำสนุก มันก็ได้ผลมากเพราะทำสนุก, กินและเก็บไว้แต่พอดี, มีเหลือสำหรับจะไปช่วยผู้อื่น.

ดังนั้น คนที่ถือสามล้อเหื่องไหลอยู่นั้นก็เป็นเศรษฐีได้ ถ้าเขารู้สึกว่า นี่เป็นหน้าที่ นี่เป็นการปฏิบัติธรรม ก็ทำงานเรื่อย เหื่องไหลไคลย้อยยิ่งสนุก. เขาก็ได้ค่าจ้างมามาก จนกินแล้ว เก็บไว้บ้างแล้ว ก็ยังมีเหลือไปช่วยผู้อื่น ตามมีตามได้ ตามสถานะของตน. คนถือสามล้อนั้นก็ไปทำบุญทำกุศลที่ไหนก็ได้ บริจาคโลหิตก็ได้ เลยกลายเป็นเศรษฐีที่แท้จริง. ส่วนคนที่มีเงินเป็นสิบล้าน ร้อยล้าน พันล้าน ไม่มีลักษณะอย่างนี้ก็มี คือไม่ได้กินเก็บแต่พอดีแล้วเหลือไปช่วยผู้อื่น มีแต่จะคูดซับเข้ามา, คูดซับเข้ามาไม่มีที่สิ้นสุด อย่างนี้ไม่ใช่เศรษฐีในความหมายของพุทธศาสนา.

ถ้าเราจะมีเศรษฐกิจเพื่อความเป็นเศรษฐี ก็ขอให้ถือตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีโอกาสที่จะเป็นเศรษฐีกันได้ทุกคน : ร่ำรวยด้วยความพอใจ, ด้วยความซื่ออก

ชื่นใจ ด้วยความตั้งใจ เต็มเปี่ยมอยู่ในหัวใจ ว่าเราได้ทำถูกต้องแล้ว; ทำงานสนุก กินผลงาน เก็บผลงาน ไว้แต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น.

ลองทำให้ครบตามหลักนี้ ทำงานสนุก, กินเก็บแต่พอดี, เหลือช่วยผู้อื่น ๓ คำ, ทำงานสนุก กินและเก็บแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น ๓ คำนี้ เป็นเศรษฐกิจกันทุกคน, จนกระทั่งว่าขอทานก็เป็นเศรษฐกิจได้ ขยันขอทาน ได้มาเท่าไร กินและเก็บแต่พอดี เหลือก็ช่วยผู้อื่น แต่โดยเหตุที่มันไม่มีปัญญา ไม่มีแสงสว่าง มันโง่ ขอทานชนิดนี้คงจะหาดูยาก แต่มันอาจจะมีกระมัง ขอทานชนิดที่ว่ามี ถ้ามีได้มันก็เป็นเศรษฐกิจได้เหมือนกัน ขอทาน.

ความหมายของคำว่าเศรษฐกิจ.

นั่นแหละคำว่า เศรษฐกิจ นี่มันเป็นคำพูดที่กำกวม หลบตะแคง มีความหมายเข้าใจยาก แต่เรามารู้จักเสียที่ที่ว่ามันมีได้แบบนี้. เศรษฐะ แปลว่า ประเสริฐที่สุด, กิจ แปลว่า การงาน เศรษฐกิจ แปลว่า การงานที่ประเสริฐที่สุด, คือ

การงานที่ทำแล้วสนุกในการทำงานนั้น ได้ผลมาแล้ว
กินเก็บแต่พอดี เหลือช่วยผู้อื่น. ถ้าทำกันอย่างนั้นแล้ว ใน
ไม่กี่นาที โลกนี้ก็จะเป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรย มีแต่
ความรักความเมตตา, เหลียวไปทางไหนก็มีแต่คนที่จะช่วย,
เหลียวไปทางไหนก็พบแต่คนที่จะช่วย. น่าอัศจรรย์ไหม ?
ลองคิดดู ถ้าว่าคนเรา เหลียวไปทางไหนก็พบแต่คนที่ช่วย
ช่วย ยื่นมือเข้ามาจะช่วย นั่นแหละคือโลกของพระศรีอารย-
เมตไตรย

แต่เขาพูดไว้เป็นอุปมาอย่างอื่น ว่ามันมีต้นกัลป-
พฤกษ์ ๔ มุมเมือง ใครต้องการอะไรไปเอาที่นั่น, ไม้ดี.
อาตมาคิดว่าไม้ดี สู้ว่าเหลียวไปทางไหนมีแต่คนที่ช่วยไม่ได้
คือมันมีต้นกัลปพฤกษ์ทั่วเมือง ไม่ใช่ ๔ มุมเมือง; นั่นแหละ
น่าสนใจ .เศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยธรรมะสูงสุด เป็น
ไปอย่างถูกต้องแล้ว มันก็จะเกิดผลขึ้นมาอย่างนี้. นี่ฟ้าสว่าง
ทางเศรษฐกิจจนรุ่งเรืองที่สุด.

เศรษฐกิจสมัยปัจจุบันคิดถึงผู้น้อย.

เดี๋ยวนี้ เศรษฐีในความหมายของคนปัจจุบัน ของ
บุคคล แม้ทั่วโลกนี้ มันไม่มีอย่างนี้ เศรษฐีคือมีเงินมาก

แล้วก็ใช้เพื่อตัวเอง. เขาว่าเมียของเศรษฐีบางคน ใช้เงินนาที่ละลายมัน ไม่รู้ว่าใช้ได้ยังไง. เมียของเศรษฐีบางคน ที่สามีหลงรัก ก็ใช้เงินนาที่ละลายมัน ไม่รู้ว่าจะได้ยังไง; เพียงแต่หยิบให้เขา มันก็ไม่พอแก่เวลา ก็แปลว่าเขาไม่ได้คิดถึงผู้อื่นเลย, ไม่ได้คิดถึงผู้อื่นเลย. เศรษฐีทั้งผัวทั้งเมียเขาไม่ได้คิดถึงผู้อื่นเลย เขาคิดถึงรายได้ของเขา ประโยชน์สุขของเขา ใช้ไปทุกบาททุกสตางค์เพื่อประโยชน์แก่ความรู้สึกของเขา. นี้เรียกว่าฟ้าไม่สงทางเศรษฐีกิจเอาเสียเลย.

เรามีสวนโมกข์ เราพยายามทุกอย่างทุกทาง ต่อสู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องนี้ เพราะว่ามียอยู่แล้ว ในพระพุทธศาสนา. ในพระคัมภีร์พุทธศาสนา ความเมตตากรุณาที่ทำให้รู้สึกทำให้ผู้อื่นกิน อิ่มกว่ากินเอง, ให้ผู้อื่นกินอิ่มกว่ากินเอง; มีอะไรให้ผู้อื่นกินเดอะ แล้วอิ่มกว่ากินเอง, กินเองอิ่มเดียวเดียว ก็ถ่ายอุจจาระปัสสาวะไปหมดสิ้นแล้ว. ถ้าให้ผู้อื่นกิน มันไปอิ่มในจิตใจของคนทุกฝ่าย ไม่มีวันลืม.

นี่หลักของธรรมะเขามืออย่างนี้ เพราะฉะนั้น เขาจึงนิยมเรื่องทางจิตทางวิญญาณกันมากกว่าเรื่องทางวัตถุ แต่แล้วในที่สุดมันก็เป็นอันว่า ต้องมีความถูกต้องทั้งฝ่ายวัตถุ ทั้งฝ่ายจิตด้วย ถูกต้องทั้ง ๒ ฝ่าย ความประเสริฐมันก็เกิดขึ้นมา.

นี่เรียกว่าเราพยายาม ในฐานะเป็นกิจกรรมที่ต้องกระทำ เพื่อการเผยแพร่อยู่ตลอดเวลา ว่าให้เกิดลักษณะนี้ขึ้นมา.

ที่นี้ ต่อไปก็จะมีหัวข้อว่า ฟ้ำสาางทางการเมือง ที่จริงควรจะพูดก่อนเรื่องเศรษฐกิจ แต่มีเหตุผลบางอย่างที่ว่ามันลากทางออกไปดีกว่า เรื่องการเมือง.

.....

ฟ้ำสาางทางการเมือง.

เรื่องการเมือง เป็นคำที่มีความหมายประหลาดที่สุด ทุกคนสนใจ ทุกคนเกี่ยวข้อง แต่แล้วก็ไม่เกิดการเมืองที่ถูกต้อง หรือบริสุทธิ์ขึ้นมาได้.

มีคำกล่าวของพวกฝ่ายตะวันตกแต่โบราณ นักปราชญ์ฝ่ายโน้นเขาว่า คนทุกคนพอเกิดขึ้นมา ก็เป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์เศรษฐกิจ, เป็นสัตว์การเมือง, มันหลีกเลี่ยงไม่พ้น. ถ้าเราเกิดขึ้นมาในโลกนี้ เราก็เป็นสัตว์สังคมทันที ก็ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมทั่วไป, แล้วเราก็เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เพราะจะต้องประพฤติกกระทำ เรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างเต็มที่, แล้วก็ไปเป็นสัตว์การเมือง อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะว่าในโลกนี้มันมีระบบการเมือง ที่ใคร ๆ ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้.

ทุกคนต้องเป็นสัตว์ศีลธรรมด้วย.

แต่ที่นี้เราพูดว่า ท่านนั้นไม่พอ ถูกต้องเพียงเท่านั้น มันไม่พอ มันขาดรากฐาน; เราจึงขอพูดเติมท้ายอีกข้อหนึ่งว่า ต้องเป็นสัตว์ศีลธรรมด้วย. เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็นสัตว์การเมือง นั้นไม่พอดอก, เพราะมันไม่ได้รับประกันว่าจะมีศีลธรรม มันก็โกง สังคมโกง การเมืองโกง เศรษฐกิจโกง, แล้วก็เหมือนที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ หาสันติภาพไม่ได้. นี้ขอเติมเข้าอีกสักคำว่า

เป็นสัตว์ศีลธรรมด้วย; ถ้าเป็นสัตว์ศีลธรรมมีศีลธรรมแล้ว
ทางสังคมก็จะดี ทางเศรษฐกิจก็จะดี ทางการเมืองก็จะดี.

การเมืองก็มีระบบประชาธิปไตยรวมอยู่ด้วย. ที่นี้
บางคนก็ว่า การเมืองระบบประชาธิปไตยดีกว่าเผด็จการ และ
มักจะยึดถือกันอย่างนั้น เพราะเข้าใจคำว่า เผด็จการ ผิด มัน
หลับหูหลับตา. อาตมาอยากจะให้มีฟ้าสว่างทางการเมือง
ว่าเล็กโง่ เล็กกลัวเผด็จการอย่างไม่มีเหตุผลกันเสียที่เด็ด,
ประชาธิปไตยนั้นถูกแล้ว ของประชาชนที่มีศีลธรรม,
แต่แล้วต้องมีเผด็จการเข้ามาดำเนินงาน ไม่อย่างนั้นมัน
อืดอาดเหมือนกับคลานอยู่.

ประชาธิปไตยที่มีเผด็จการเป็นเครื่องมือ ไม่มี
ใครฟังถูก, โดยมากเขาเห็นว่ามันรวมกันไม่ได้ เผด็จการ
นั้นเลวร้าย เป็นของทุรราช. เราบอกว่าเผด็จการไม่ใช่
อย่างนั้น; เผด็จการคือความเฉียบขาด รวดเร็ว ใน
สิ่งที่ถูกต้อง หรือแน่นอนว่าจะกระทำ; เหมือนอย่างที
ยีนยันว่า ทุกคนได้รับประโยชน์เผด็จการของบิคามารคา
เมื่อยังเด็ก ๆ อยู่ทั้งนั้น,

ประชาธิปไตยต้องมีเผด็จการเป็นเครื่องมือ.

เมื่อมีระบอบประชาธิปไตย ตกลงกันว่าเอา
 อย่างนี้ เป็นที่ตกลงกันแล้ว ที่นี้ ต้องใช้เผด็จการ, ก็
 ต้องทำอย่างนั้นจริงๆ อย่างรวดเร็ว อย่างเฉียบขาด.
 ผลของประชาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นมา; ถ้าใครรู้สึกอย่าง
 นี้ อาทมาจะเรียกว่าฟ้าสว่างทางการเมือง.

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สว่างทางการเมือง เพราะกลัวเผด็จ
 การอย่างโง่เขลา แล้วใช้ประชาธิปไตยอย่างไม่ถูกต้อง การ
 เมืองจึงยังค้ำคิมคิกอยู่ เหมือนกับราตรีที่ปราศจากดาว,
 แสงสว่างจะต้องเข้ามาในทางการเมือง; เห็นว่าประชาธิปไตย
 ที่มีศีลธรรมนั้นถูกต้องแล้ว จะซ้าอยู่ชั่คชาคอยู่ไม่ได้
 จะต้องเสร็จทันเวลา เราจึงต้องใช้เผด็จการ.

ขอรวบกวนวนเวลาอีกนึคหน่อย สำหรับคนที่ยังไม่เคย
 ฟัง เพราะว่าในเมืองไชยานี้มันมีพยานหลักฐานที่คู้ยู่ชั่
 หนึ่ง ก็วักสมุหนิมิต ที่ตำบลพุมเรียง เมื่อเอ่ยชื่อดีวัก
 นี้ มันก็เกี่ยวข้องกับสวนโมกข์ที่นัคด้วยเหมือนกันแหละ.
 วักสมุหนิมิตที่พุมเรียงนั้น เป็นวักที่สมบูรณัคแบบเหมือน

วัดกรุงเทพฯ ใหญ่โตเท่ากัน เขาสร้างเสร็จภายใน ๓ เดือน,
สร้างเสร็จภายใน ๓ เดือน,

เล่าไปแล้วมันก็ยาว คือระดมคนทั้งบั๊กซ์ได้
โดยบุคคลที่สมัยนั้น สมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น เขามีตำแหน่ง
เหมือนกับรองจากพระเจ้าแผ่นดิน สมุหพระคลังฝ่ายภาคใต้
นี้ คือมีอำนาจที่จะเกณฑ์คนทั้งภาคใต้มาทำอะไรได้ทันที
รวดเร็ว. พอว่าสร้างมันก็ทำพร้อมกันหมด ทำอิฐ ทำไม้
ทำอะไรต่างๆ ของที่จะต้องไปเอามาจากกรุงเทพฯ หรือที่
จะไปเอามาจากไหน ก็ไปเอามา ๓ เดือนสร้างวัดเสร็จ.

ถามคนที่เขาเคยรู้เรื่องดี เขายืนยันได้ว่า ไม่ได้มี
การฆ่าใครให้ตายสักคนหนึ่ง ไม่มี, แล้วมีถูกเขียนหลังบ้าง
๒—๓ คน ชื่อลุงนุช ตัวเล็กนิดเดียว ลุงนุช. อาตมาก็
ได้ไปคุยกับแก คุยที่หลังก็มีรอยที่หลังนิดๆ รอยถูกเขียน
หลังแตก เท่านั้นแหละ มันมีเท่านั้นแหละ แล้วจะเอา
อะไรกันนักหนาเล่า เนรมิตวัดสมบูรณแบบขึ้นมาได้ภายใน
๓ เดือน. ถ้าประชาธิปไตย ๓๐๐ ปีก็จะไม่เสร็จระมัง
ประชาธิปไตยงุ่มง่าม เห็นแต่มีงแต่กูกันอยู่ กูไม่ทำมีงทำ
อย่างนี้ มันก็ไม่ได้สิ. อย่างนี้เป็นระบอบเผด็จการที่ไม่มี
ศีลธรรม.

ที่ว่า *เกี่ยวกับสวนโมกข์* นั่นคือว่า พอเขาสร้างวัด
นั้นเสร็จ เขาก็ย้ายพระเณร ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ที่มีอยู่ที่
วัดตระพังจิกเดิม ไปอยู่วัดสร้างใหม่หมด. *วัดตระพังจิกก็*
ร้าง ร้างมา ๔๐ ปี เราจึงเอามาทำเป็นสวนโมกข์, มัน
เกี่ยวกับสวนโมกข์อย่างนี้.

นี่เป็นตัวอย่าง เป็นตัวอย่างที่ควรจะให้ฟัง ว่า
เผด็จการถ้าใช้กฎวิธีมันประเสริฐ อย่างนี้, มัน รวดเร็ว
อย่างนี้; ฉะนั้นอย่างนี้มันงอแล้วคำว่าเผด็จการ.

อาตมาบอกให้สังเกตกันบ่อยที่สุด โดยเฉพาะพวก
นักศึกษา นักศึกษานี้เขาเกลียดเผด็จการเข้ากระดูกดำ แล้ว
ไม่ยอมฟังอะไรหมด. อาตมาบอกเขาเรื่อยไปว่า เผด็จการ
ไม่ใช่ระบบการเมือง, ไม่ใช่อุดมคติทางการเมือง; แต่
มันเป็นเครื่องมือ จะเอาไปสร้างอะไรก็ได้ ขอให้เฉียบขาด
รวดเร็ว เฉียบขาด, เป็นเครื่องมือ ไม่ใช่ตัวระบบการ
เมือง แต่เป็นเครื่องมือที่จะเอาไปใช้กับระบบการเมืองได้;
ฉะนั้นเราอย่าไปกลัวเผด็จการอย่างโง่เขลา.

พระพุทธเจ้าท่านก็มีการปกครองสงฆ์แบบ
เผด็จการ คือท่านเฉียบขาด แล้วท่านดำรงพระองค์เอง

ไว้เหนือกฎ เหนือวินัย เหนืออะไรหมด. นี่ท่านเป็นผู้
เผด็จการ สิ่งต่างๆ มันก็เรียบร้อย.

นี่ขอให้เรามีฟ้าสว่างทางการเมือง การเมืองนั้น
เป็นบัจจัยแห่งสันติภาพ ถ้าการเมืองบริสุทธิ์; ถ้าเป็น
การเมืองสกปรก มันก็เป็นบัจจัยแห่งความวินาศ.

การเมือง คือการจัดให้สังคมอยู่เป็นสุขโดยไม่
ต้องใช้อำนาจ, จัดให้สังคมทั้งหลายอยู่เป็นสุขโดยไม่ต้อง
ใช้อำนาจ คำบัญญัตินี้ไม่มีในตำราของฝรั่ง คอก กล้า
ทำอย่างนี้เลย มีแต่ในคำพูดของพระบ้าง ที่สวนโมกข์คน
หนึ่งเท่านั้นแหละ ว่าการเมืองคือระบบจัดสังคมให้อยู่เป็นสุข
โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ไปเปิดตำราของพวกฝรั่งดูเถอะ เขา
อธิบายเป็นอย่างอื่น; แต่เรามองเห็นว่า ที่จริง นั้นมัน
เป็นอย่างนี้ มัน เป็นการจัดให้สังคมอยู่กันเป็นผาสุกโดย
ไม่ใช้อำนาจ คือมีศีลธรรมเป็นรากฐาน, และ การ
เมืองนั้นก็พลอยเป็นศีลธรรมไปด้วย เพราะว่ามันเป็น
บัจจัยแห่งสันติภาพ.

การเมืองบริสุทธ์ต้องมศีลธรรมเป็นรากฐาน.

ถ้าฟ้าสว่างทางการเมือง การเมืองก็บริสุทธ์ มีศีลธรรมเป็นรากฐาน ใช้ทุกอย่างที่ควรใช้ แม้แต่วิธีเผด็จการ ที่จะให้สิ่งทั้งปวงเป็นไปโดยรวดเร็ว. ถ้าจะให้ ฟ้าสว่างทางการเมือง ศีลธรรมต้องกลับมา, ศีลธรรมต้องกลับมา จึงจะมีฟ้าสว่างทางการเมือง, แล้วให้มีฟ้าสว่างทางการเมืองที่เรียกว่า ระบบประชาธิปไตย เป็นหลักการของธรรมชาติ ที่ให้เราอยู่กันอย่างเพื่อน, อยู่กันอย่างเพื่อน โดยมีศีลธรรมเป็นรากฐาน.

เดี๋ยวนี่ที่เรียกว่า การเมืองๆ ทั่วทั้งโลกนั้น มันคือระบบเอาเปรียบผู้อื่น นี่กล้าทำอย่างนี้เลย; ระบบการเมืองของประเทศไหนก็ตามใจเถอะ มันคือวิธีการเอาเปรียบผู้อื่น. ดังนั้นการเมืองจึงได้นามอย่างใหม่ขึ้นมาว่า "การเมืองเรื่องสกปรก" หรือการเมืองปัจจุบันนี้ ของคนที่ไม่มีศีลธรรมนี้ เรียกว่าการเมืองเรื่องสกปรก. แต่ถ้าการเมืองที่ถูกต้อง คือจัดสังคมให้อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อาชญาแล้ว มันเป็นเรื่องวิเศษ, เป็นเรื่องที่น่าจะเป็นจะต้องมี,

ที่นี้เราไม่มีสติปัญญาของเราเอง เราเป็นทาสทาง
 สติปัญญาแก่พวกฝรั่ง ทำอะไรตามกันฝรั่งไปหมด เรียน
 การเมืองจากตำราของฝรั่ง เอาเรื่องของฝรั่งเป็นหลัก มันก็
 คือหลับหูหลับตา. จะเห็นได้ว่า ประเทศไหน การเมือง
 ของประเทศไหน ในโลกทั้งโลก การเมืองของประเทศไหน
 ที่มันสร้างความสงบสุขขึ้นในประเทศนั้น. ในประเทศ
 ประชาธิปไตยก็ไม่มีสันติภาพ, ในประเทศคอมมิวนิสต์
 ก็ไม่มีสันติภาพ, ไม่เห็นมีว่า การเมืองฝ่ายไหนของ
 กลุ่มไหน ที่มันมีสันติภาพ; ยิ่งเป็นประเทศใหญ่ๆ
 แล้วก็ยิ่งไม่มีสันติภาพ สงบสุข. ประเทศที่เป็นมหาประเทศ
 เขายกตัวเป็นมหาประเทศยิ่งด้วยพัฒนา ประเทศอย่างนั้นยิ่ง
 ไม่มีความสงบสุข.

เราเป็นประเทศเล็ก ประเทศไทยเป็นประเทศ
 เล็ก ท້อยพัฒนา ตามกันเขา ตามไปไหนเล่า? ก็ตัวอย่าง
 มันแสดงอยู่แล้วว่า มันไม่มีความสงบสุข ในประเทศที่ใหญ่
 โต และยิ่งด้วยพัฒนาเหล่านั้น. ฉะนั้น ประเทศที่บ้ำเดือน
 เล็กๆ อยู่บนภูเขาหิมาลัย เช่นประเทศทิเบต ภูฐาน เนปาล
 อย่างนี้เสียอีก ที่ไปคู้แล้วจะพบกับสันติภาพหรือสันติสุข.

ไปดู ประเทศด้อยพัฒนาสิ มันมีสันติภาพมากกว่าประเทศที่ยังด้อยพัฒนา. นี่การเมืองมันกลายเป็นเรื่องอย่างนี้.

เราหลับหูหลับตาตามกันเขาทางการเมือง ชนิดที่ไม่แสดงให้เห็นว่าจะมีสันติภาพเกิดขึ้นได้อย่างไร. แต่แล้วมันเนืองกันกับว่า เรากลัวเขา เขามีอำนาจ เขามีบักันเราก็ได้ เขาแกล้งเราก็ได้ เขาช่วยเราก็ได้ เราจึงต้องตามเขา. ฉะนั้นระบบการเมืองจึงไม่เป็นระบบที่ถูกต้อง, หรือเป็นไปตามที่ควรจะเป็น, มันเป็นเรื่องการเมืองเสียเรื่อย คือการมีบักันกันเรื่อย, การใช้อำนาจลากจูงอยู่เรื่อย, เรียกว่ามีมิกทางการเมือง.

ถ้าฟ้าสว่างทางการเมืองแล้ว มันก็จะมี ศีลธรรม ซื่อตรง สุจริต รักผู้อื่น เมตตากรุณา มาเกิดขึ้น.

ธัมมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการจะเหมาะสม.

อาตมาก็พูดกับเขาบ้างเหมือนกัน ว่า เราต้องการระบบการเมืองที่เหมาะสมกับเรา. อาตมาเคยเขียนและเคยเสน่อออกไปเล่น ๆ มีคนเอาไปพิมพ์ขายก็มี ว่าการเมืองที่เราชอบ คือ ระบบธัมมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการ.

สังคมนิยม คือว่าอย่าไปนิยมประโยชน์ของคนเป็น
 คน ๆ ขอให้นิยมประโยชน์ของทุกคน ; ระบบนี้เรียกว่า
 สังคมนิยม. *ธัมมิกะ* แปลว่า *ประกอบด้วยธรรม* สังคม
 นิยมของเราต้อง*ประกอบด้วยธรรม*, ด้วยธรรมะ ไม่ใช่สังคม
 นิยมที่ประกอบอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว คือสังคมนิยมทั้งหลาย
 ที่มีอยู่ในโลกปัจจุบันนี้. ปัจจุบันเขาก็มีสังคมนิยม ระบบ
 สังคมนิยม แต่ว่าเห็นแก่ประโยชน์ของตัว หรือว่าอย่างน้อย
 ของประเทศใดก็เห็นแก่ประเทศนั้น, ไม่เห็นแก่ประเทศอื่น,
 ไม่เห็นแก่พวกอื่นทั้งโลก อย่างนี้ไม่ใช่สังคมนิยม.

ถ้า สังคมนิยม ต้องเห็นแก่ประโยชน์ของคน
 ทุกคน กระทั่งถึงของสัตว์เดรัจฉาน ; จะไม่เอาเปรียบ
 ไม่เบียดเบียน แม้กระทั่งสัตว์เดรัจฉาน เพราะมันก็เป็นสัตว์
 สังคม อยู่ร่วมโลกกันด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้น สังคมนิยม
 ของชาวพุทธจึงกว้าง อย่างนี้. แล้วใช้คำว่า ธัมมิกประกอบ
 เข้าไปข้างหน้า เป็น ธัมมิกสังคมนิยม คือต้องประกอบ
 อยู่ด้วยธรรม, ความถูกต้องที่มีรากฐานอยู่บนความรัก
 ความเมตตาว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วย
 กัน ; นี้อย่างนี้เป็น ธัมมิกสังคมนิยม. แต่เขาไม่ถือ

อย่างนี้ เขาเอาประโยชน์ของฉันเป็นใหญ่ ทั้งสังคมนั้นก็
 สังคมเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพวก มันไม่ใช่ทั้งหมด. แล้ว
 คนคนเดียวมันก็ถือระบบสังคมนิยมไม่ได้, มันรวมกัน
 เข้าต่างหาก มันจึงเป็นสังคมนิยมได้. แต่แล้วทุกคนก็เห็น
 แก่ตัว เป็นระบบสังคมนิยมที่ไม่ประกอบไปด้วยธรรมชาติเลย.
 แล้วมีแถมท้ายว่า แบบเผด็จการ รัชมิกสังคมนิยมแบบ
 เผด็จการ อาตมาเติมคำว่า แบบเผด็จการ เข้าไป.

พวกนักศึกษาหนุ่ม ๆ ทั้งหลายเอาไปวิพากษ์วิจารณ์
 บางคนเห็นด้วย บางคนไม่เห็นด้วย. คนที่ไม่เห็นด้วยก็ว่า
 บ้า เผด็จการกลับมาแล้ว ว่าอาตมาดึงเอาเผด็จการกลับมา
 แล้ว; เพราะเขารู้จักแต่เผด็จการของพวกทุรราชเลวร้าย
 และถือเป็นอุดมคติทางการเมืองระบบหนึ่ง.

เราว่า ไม่ใช่ คำว่า เผด็จการ ไม่ใช่ระบบการ
 เมือง ระบบหนึ่ง; มันเป็นเครื่องมือ เอาไปใช้อะไรก็
 ได้; แม้แต่บิดามารดาจะต้องใช้กับบุตรก็ได้, หรือครูบา
 อาจารย์จะต้องใช้กับนักเรียนก็ได้ นั่นเรียกว่า เผด็จการ เพื่อ
 ให้มันรวดเร็ว ให้มันถูกต้อง ให้มันชัดเจน อย่าให้มันเอา
 เปรียบกันได้. นี่ระบบสังคมนิยมของเรา นอกจากจะ

ประกอบไปด้วยธรรมชาติแล้ว ต้องเผด็จการ โดยธรรมชาติ
 นั้นเอง ก็เลยไม่ผิดพลาดเสียหายอะไร ให้ธรรมชาติเป็นผู้เผด็จ
 การ.

อย่าลืมว่า เรารอดตัวกันมาได้ เพราะเครื่องมือ
 เผด็จการของบิดามารดา ของ ครูบาอาจารย์ ที่เคยเขียน
 ตีเรามา, เคยบังคับเราอย่างเจียบขาด ว่าอย่างนี้ทำได้
 อย่างนี้ทำไม่ได้. นี่ควรจะขอบคุณระบบเผด็จการ ที่เป็น
 เพียงเครื่องมือเท่านั้นแหละ ที่มันคุ้มครองเรามาให้เป็นเด็ก
 ดีมา เป็นคนดีมา อยู่ได้จนบัดนี้; เพราะบิดามารดาของ
 เราได้ใช้เครื่องมือเผด็จการอย่างถูกต้องแก่เรา. พออธิบาย
 อย่างนี้ คุณเงี้ยวกันไปหลายคน พวกนักศึกษาที่เคยต่ำอาตมา
 ว่า เป็นนักเผด็จการ.

เดี๋ยวนี้ก็เอามาผูกในฐานะเป็นฟ้าสว่างอย่างหนึ่ง
 ระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ก็คือฟ้าสว่างทางวิชาการเมือง ที่
 มีศีลธรรมเป็นรากฐาน, แล้วมีเครื่องมือคือเผด็จการ ทำ
 อะไรให้มันเร็วเข้าๆ.

ฟ้าสาบทางสัมพันธ์ภาพ ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

เฮ้, ที่นี้ก็ข้อต่อไป เรียกว่า ฟ้าสาบทางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนนั้น มันยังมีคมคิต, ยังมีดมดิต เหมือนราตรีที่ปราศจากดาวในกลางคืน คุณจะเห็นกันทุกประเทศในโลก ที่ความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐบาลกับประชาชนนั้นมันไม่มีพอ มันไม่ถูกต้อง มันไม่เป็นธรรม, มันไม่ถูกต้องตามทางธรรม.

พูดสั้น ๆ ง่าย ๆ ตรง ๆ ก็ชี้ไปยังข้อที่ว่า รัฐบาลกับประชาชนนั้น มัน ยังแบ่งเป็นฝ่ายเป็นฝ่ายกันอยู่ : เป็นฝ่ายรัฐบาล เป็นฝ่ายประชาชน, รัฐบาลกับประชาชนไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกัน, ไม่ได้เป็นบุคคลเดียวกัน.

นี่ไม่มองกันว่า รัฐบาลเขาก็ใช้คำพูด ในการพูดจาก็คือ ในการเขียนหนังสือลายลักษณ์อักษรก็ตี ยังแสดงความเป็นคนละฝ่ายกับประชาชน. ข้าราชการบางคนพูดปาฐกถาปราศรัยว่า ราษฎรทั้งหลาย นี่ใช้คำว่าอย่างนี้ว่า ราษฎรทั้งหลาย เกียวกันมันอาจจะหายไปบ้างแล้ว แต่ก่อน

นี้มีมากเหลือเกิน. ที่นี้ ราษฎรเขาก็รู้สึกว่าเขาเป็นคนอีกพวกหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่รัฐบาล มันจึงมีความรู้สึกที่ขัดกัน. ประชาชนเราก็ใช้คำว่า หลวงๆกับรัฐบาล : หลวงจะเอาอย่างนั้น หลวงจะเอาอย่างนี้, หลวงจะเก็บภาษีอย่างนั้น หลวงจะเก็บภาษีอย่างนี้, ฉันทก็ไม่ยอม ฉันทก็ไม่ให้ ฉันทก็ต่อต้าน ฉันทก็ประท้วง, มันเกิดเป็นปรบักซ์กัน. *ปรบักซ์* แปลว่า *คนละฝ่ายกัน* *ป-ร* แปลว่า *อื่น*, *บักซ์* แปลว่า *ฝ่าย* *ปรบักซ์* คือ *ฝ่ายอื่น* มันก็เป็นฝ่ายอื่นต่อกัน; ประชาชนก็เป็นฝ่ายหนึ่ง, รัฐบาลก็เป็นฝ่ายหนึ่ง, แล้วก็ต่อสู้กันอย่างนี้ตลอดมา. นี่เป็นความมีตมิตอย่างยิ่ง เพราะว่าการศึกษามันไม่พอ.

ถ้าว่าทุกคนรู้สึกมาแต่พื้นฐาน ว่าเราเป็นเพื่อนเกิดแก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; คนที่เรียกตัวเองว่า รัฐบาล ทุกคน ก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, ราษฎรทุกคนก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ที่นี้เรามารวมกันใช้ระบบประชาธิปไตย เมื่อราษฎรทุกคนจะไปในังในสภาไม่ได้ ก็ไปนั่งเท่าที่จะไปนั่งได้ แต่ต้องแทนในนามของประชาชนทุกคน อย่างที่พูดว่า *บ้านเมืองของ*

ประชาชน การปกครองของประชาชน อธิปไตยของประชาชน ก็หมายถึงคนทุกคน; ไม่ได้แบ่งแยกเป็น ๒ ฝ่ายว่าเป็นรัฐบาลพวกหนึ่ง เป็นประชาชนหรือราษฎรอีกพวกหนึ่ง.

กิเลสของคนตามธรรมดา, กิเลสธรรมดาของคนธรรมดา มันทำให้รู้สึกอย่างนั้น ก็คือดี ทัวกู—ของกู, เขาก็เขา เราก็คือเรา, มองแต่ประโยชน์ที่จะพึงได้ แล้วมันก็เกิดแบ่งฝ่ายกันขึ้นมาเอง ว่าเขา ว่าเรา. ประชาชนไม่ได้รู้สึกได้โดยแท้จริง ว่าประเทศชาติของเราทุกคนแล้วให้คนที่ประกอบกันเป็นคณะรัฐบาลนั้น เป็นเสมือนหนึ่งผู้จัดการ ช่วยจัดการ เพราะเขามีสติปัญญาเล่าเรียนมาดี เป็นผู้จัดการให้เรา ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศด้วยกันทุกคน.

เดี๋ยวนี้จะมีคนพูดอย่างนี้บ้างก็ได้; แต่ว่าตามข้อเท็จจริงมันไม่เป็นอย่างนั้น ข้าราชการหรือรัฐบาล ก็ยังเป็นรัฐบาลอยู่นั้นแหละ, ประชาชนก็เป็นประชาชนอยู่นั้นแหละ, แล้วต่างฝ่ายต่างก็จะเอาประโยชน์ฝ่ายตนให้มากเข้าไว้เสมอแหละ: เช่นรัฐบาลจะเก็บภาษี ประชาชนก็

พยายามที่จะไม่เสียภาษี เพราะไม่ใช่อะไรของคุณ. เพราะฉะนั้นเราจึงอยู่กัน อย่างที่เรียกว่าเป็นปรบักษ์ต่อกัน.

นี้จะโทษใครก็ยาก ก็ต้องรับผิดชอบร่วมกัน; แต่อาตมาอยากจะพูดว่า เพราะการศึกษาไม่พอ, การศึกษาไม่ถูกต้อง การศึกษาสอนเหมือนกัน แต่สอนไม่ถูกต้อง. การศึกษาไม่ได้สอนถึงขนาดว่า เราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ในแง่นี้แล้วไม่มีรัฐบาล ไม่มีประชาชน มีแต่คนทั้งปวง ที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน.

ถ้าว่าการศึกษาดูถูกต้อง ก็ไม่เกิดความคิดแบ่งแยกอย่างนั้นขึ้นในจิตใจของประชาชนและรัฐบาล. รัฐบาลก็จะ เป็นลูกจ้างที่ซื้อสัตย์ของประชาชน, จัดการบ้านเมืองให้ดีที่สุด เป็นประโยชน์แก่คนทุกคน, ตนเองจะกินเงินเดือนอย่างผู้จัดการก็กินไป, แต่ว่าต้องทำหน้าที่อย่างซื้อสัตย์สำหรับประชาชนทุกคน ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ.

นี้อาตมาเห็นว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา ความรู้สึกร่วมมือกันอย่างนี้เกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าธรรมะไม่กลับมา ความรู้สึกอย่างนี้เกิดขึ้นไม่ได้; เพราะฉะนั้นเราจึงเน้น ๆ

เนิ่น ๆ แต่เรื่องว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย
 ด้วยกัน, เน้นธรรมะของพระพุทธศาสนา มาให้คนทุก
 คนมองเห็นอย่างนี้, เพื่อว่าเขาจะยอมรับสภาพที่ว่า เรา
 ทุกคนมันเป็นคนคนเดียวกัน. อย่าแบ่งเป็นพรรครัฐบาล
 หรือเป็นพรรคประชาชนเลย มันมีแต่ความยุ่งยากลำบาก
 ความเมตตากรุณามันตั้งขึ้นมาไม่ได้ เพราะมันแบ่งพรรค
 แบ่งฝ่าย ที่ให้เห็นแต่ว่าประโยชน์ของฝ่ายตน.

นี่เราทุกคนช่วยกันหน่อยในข้อนี้ ว่าเราเป็น
 เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ฉะนั้นเราอย่ามี
 อะไรที่ขัดกัน, ความขัดกันนั้นแหละเป็นสิ่งที่เลวร้าย
 ที่สุด, ถึงขนาดที่ว่าเลวร้ายที่สุดแหละความขัดกัน. ฉะนั้น
 ต้องกระทำทุกอย่างไปในทางที่ต้องไม่ขัดกัน. นี่ฟ้าสว่างทาง
 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน.

....

ฟ้าสว่างทางสัมพันธ์ภาพ ของคนฉลาดและคนไม่ฉลาด

ถ้าพูดที่เขาพูดกับประชาชนก็อย่างนี้ ในหนังสือที่
 ทางราชการที่ออกมาถึงประชาชน ก็มีลักษณะอย่างนี้ ๆ

เป็นคน ๒ ฝ่าย, ทำอะไรเกี่ยวข้องกัน ในลักษณะที่ต่าง
คนต่างป้องกันผลประโยชน์ของตนๆ. นี่เป็นเรื่อง
ไม่มีธรรมะเลย ไม่มีศีลธรรมเลย แล้วไม่ถูกต้องด้วย คือ
ไม่ยุติธรรมด้วย. เพราะตามที่ถูกต้อง หรือตามยุติธรรมแล้ว
มันเป็นอย่างนั้นไม่ได้ คือรัฐบาลจะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ แล้ว
ประชาชนก็จะเป็นอย่างนั้นไม่ได้เหมือนกันแหละ ที่ว่าเราก็
เป็นเรา เขาก็เป็นเขา.

ฉะนั้น ทำความเข้าใจกันเสียให้ถูกต้อง แล้ว
ร่วมมือกันทุกทาง ทำหน้าที่การงานเต็มตามความสามารถ
ของตน ตามเรี่ยวแรงของตน ตามที่จะทำได้, ต่างฝ่ายต่าง
ก็ได้ประโยชน์โดยสมแก่สัดส่วนที่ตนได้กระทำ. คนฉลาดก็
ต้องได้มาก, คนโง่ก็ต้องได้น้อย, คนแข็งแรงก็ต้องได้
มาก, คนอ่อนแอก็ต้องได้น้อย, ให้มันถูกต้องสมสัดส่วน
เป็นหุ้นส่วนที่ดี เป็นหุ้นส่วนที่รวมกันที่ดี ที่ยุติธรรมที่สุด
ที่มันคงที่สุด.

พวกคอมมิวนิสต์เขาก็ชอบอ้างอุดมคติอย่างนี้ แต่
มันก็ไม่สำเร็จ เพราะไม่เอาธรรมะมาใช้. นี้เราจะเอา
ธรรมะมาใช้ ให้สำเร็จประโยชน์ตามนี้ ให้เราเก่งกว่า

คอมมิวนิสต์ ให้เราเหนือกว่าคอมมิวนิสต์; เพราะว่าเราสามารถที่จะใช้ธรรมะให้สำเร็จประโยชน์ ในการที่ว่าทุกคนเป็นคนคนเดียวกัน เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็นสัตว์การเมือง ที่ร่วมกัน และมีความเป็นสัตว์ศีลธรรม เป็นรากฐาน.

นี่เรียกว่า ฟาสางทางสัมพันธภาพของคนฉลาด และคนไม่ฉลาด. ประชาชนธรรมดาถือว่าไม่ฉลาด, ผู้ประกอบกันเป็นรัฐบาลมีการศึกษาเล่าเรียนดี ถือว่าเป็นผู้ฉลาด; แล้วเขาทำกันอย่างไม่ถูกต้องตามทางธรรม เกิดแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย, ต่างยึดถือเอาประโยชน์ตนให้มากเข้าไว้เสมอไป โลกนี้จึงไม่มีสันติภาพ. ถ้าเมื่อใดเรากระทำถูกต้องในเรื่องนี้, รู้ความที่เป็นเจ้าของโลกร่วมกันดีกว่า โลกนี้ก็จะมีสันติภาพอันถาวร.

ทุกคนแต่เพียงว่า รัฐบาลกับประชาชนในประเทศหนึ่ง ๆ นั้นมันยังน้อยไป ให้ดีกว่านั้นเราถือกันว่า ทั้งโลกดีกว่า. อย่ามีประชาชนคนธรรมดา ที่เป็นปรปักษ์ต่อประชาชนที่เฉลียวฉลาด มีอำนาจ มีบุญ, จะเรียกว่ากลมกลืนกันระหว่างคนที่มียุญกับคนที่ไม่มีบุญ ดีกว่า, คน

ที่มีบุญอย่าเห็นแก่ประโยชน์ตน เมื่อโชคดีโอกาสดีมีบุญ
แล้วก็กอบโกยใหญ่. กว่าจะลดลงมาเป็นเพื่อนกับคนที่ไม่มี
บุญ, คนมั่งมีก็เป็นเพื่อนทุกข์ยากกันกับคนยากจน แล้ว
ปัญหาที่จะหมกตึ้นในชั้นสูงสุด. เทียบนี้เพียงแต่รัฐบาลกับ
ประชาชน ก็ยังแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ เป็นที่น่าเกลียดน่า
ชัง; คุณแล้วก็น่าเกลียดน่าชัง, แล้วก็น่าเวทนาสงสาร ว่า
มนุษย์ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาของมนุษย์ได้.

....

ฟ้าสาบทมการปกครองทางศีลธรรม.

นี่ระบบการปกครองก็คือศีลธรรม เพราะว่า
การปกครองก็คือบัจจยแห่งสันติภาพ; การปกครองมีขึ้นใน
โลก เพื่อเป็นบัจจยแห่งสันติภาพ. เทียบนี้ระบบการปกครอง
มันแยกรัฐบาลออกเป็นพวกหนึ่ง ประชาชนออกเป็นพวก
หนึ่ง มันไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ. จะต้องกระทำต่อกัน
ในฐานะที่ว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นพรรคเดียวกัน และ
กระทั่งว่าเป็นคนคนเดียวกัน, ทุกฝ่ายต้องมีจิตใจเป็นศีล
ธรรม, ฝ่ายรัฐบาลก็มีจิตใจเป็นศีลธรรม, ฝ่ายประชาชนก็มี

จิตใจเป็นศีลธรรม, แล้วทุกฝ่ายต้องกระทำแก่กันและกัน ด้วยความมีศีลธรรม, เมื่อแต่ละฝ่ายมีศีลธรรมแล้ว ก็ต้อง ประพฤติต่อกันและกัน ด้วยความมีศีลธรรมนั้นนั่นเอง. นี่คือการปกครองที่มี พ้ำสาางทางศีลธรรม จะเกิดการปก ครองอย่างบิดากับบุตร.

ดูเหมือนเคยอ่านพบว่า ในคำกล่าวในจารึกของ พระเจ้าอโศก พระเจ้าอโศกมหาราชในอินเดีย ที่ยิ่งใหญ่ ก็เคยใช้คำนี้ ว่าเราจะปกครอง หรือว่ามีการปกครองอย่าง บิดากับบุตร มันก็เป็นคนละฝ่ายไม่ได้. ที่นี้ก็เผด็จการอย่าง บิดากับบุตร. พระเจ้าอโศกนั้นปกครองอย่างเผด็จการ เจียบขาด แต่ว่าเผด็จการอย่างบิดากับบุตร บิดามันจะฆ่า บุตรได้ลงคอที่ไหนเล่า? แต่มันเจียบขาดที่สุดแหละ เพื่อ ให้ลูกนั้นเดินไปถูกต้อง ปลอดภัยแก่ลูกนั่นเอง เคยปก ครองอย่างบิดากับบุตร, แล้วก็ใช้เผด็จการอย่างบิดากับบุตร. นี่อาตมาเห็นว่าเป็นการปกครองที่ดี ประกอบไปด้วยธรรมะ เป็นผู้เผด็จการ.

นักศึกษานในประเทศเราไม่เข้าใจคำเหล่านี้ ไม่ เข้าใจคำว่า เผด็จการในความหมายอย่างนี้, ไม่เข้าใจธรรมะ

ในความหมายอย่างนี้, ไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง; เสนอศึกษานั่นเองแหละทำอะไร เก้ง ๆ ก้าง ๆ รั ๆ ขวาง ๆ เกิดเป็นปัญหายุ่งขึ้นมามากมาย, และเขาก็ต่อต้านระบบการปกครองกันเป็นอย่างยิ่ง โดยที่ไม่รู้เรื่องการปกครองอันแท้จริง ว่ามันต้องประกอบไปด้วยศีลธรรม.

สวนโมกข์เรา มุ่งหมายอย่างยิ่งที่จะเผยแผ่ศีลธรรม หรือแสงสว่างของพระธรรม ไปในทุกแห่งทุกมุม, ให้เกิดฟ้าสว่างขึ้นมาในทางศีลธรรม ที่มันเกี่ยวกับการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือรัฐบาลกับประชาชนอย่างนี้.

ที่นี้ข้อต่อไปอีก จะเรียกว่า ฟ้าสว่างในทางเอาอย่างประเทศที่เป็นผู้นำ.

....

ฟ้าสว่างทางเอาอย่างประเทศผู้นำ.

นี่มันก็เป็นเรื่องการเมืองเหมือนกัน เนื้อแท้มันก็เป็นเรื่องการเมืองเหมือนกัน ประเทศเล็กมันมีอำนาจน้อย สู้เขาไม่ได้ มันต้องตาม, ตามในทางวัตถุก็มี, ตามในทางจิตใจก็มี, คือต้องไม่กล้าทำตนเป็นผู้ชักขวาง อย่างนี้ก็มี;

เพราะไม่กล้า แต่แม้ในส่วนที่จะทำได้โดยอิสระ มันก็ยังตามอยู่นั่นเอง, เพราะมันไปหลงเสียแล้ว มันก็ตามกันมาอย่างหลงเสียแล้ว.

นี่ก็คล้ายๆ กับที่พูดมาแล้วเมื่อตะกี้^๕ ว่าประชาธิปไตยที่ตามกันประชาธิปไตย อันไม่มีผลทางประชาธิปไตย. คนฟั่งงงหรือเปล่า? ประชาธิปไตย ที่ตามกัน ประชาธิปไตย ที่ไม่มีผลทางประชาธิปไตย.

เฮ้, พูดตรงๆ ไม่กลัวใครใครธ ว่าเราเป็นประชาธิปไตย, ประเทศประชาธิปไตย, แล้วเราก็ไปตามกันประเทศมหาประเทศที่เป็นประชาธิปไตย; แต่แล้วมันไม่เกิดผลอย่างประชาธิปไตยขึ้นมา. นี่สภาพการณ์แท้จริงที่กำลังเป็นอยู่อย่างนี้เดี๋ยวนี้ เป็นประชาธิปไตย ไปตามกันประชาธิปไตย แล้วก็ไม่ได้เกิดผลอย่างประชาธิปไตย.

ถ้าประชาธิปไตยให้ผลจริง มันก็มีสันติภาพเสมอหน้ากันหมด. เดียวนี้มันไม่มีสันติภาพ อย่างว่าเสมอหน้าเลย แม้แต่ลุ่มๆ คอนๆ มันก็ไม่มี, ไม่มีสันติภาพอย่างเสมอหน้า เพราะไม่มีแม้แต่สันติภาพชนิดที่ลุ่มๆ คอนๆ. มันมีแต่วิกฤตการณ์ ความยุ่งยากลำบาก โกลาหลวุ่นวาย ระส่ำระสาย

คล้ายกับถูกบีบคั้นอยู่เสมอ, จำใจต้องทำสิ่งที่ไม่อยากจะทำ
อยู่เสมอเลย.

ประเทศในโลกที่เป็นมหาอำนาจ ที่เขามีอำนาจยิ่ง
ใหญ่ในโลก ก็มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือฝ่ายเสรีภาพหรือฝ่ายนายทุน
แล้วก็ฝ่ายชนกรรมาชีพหรือฝ่ายคอมมิวนิสต์ เสรีประชาธิปไตย
นั้นก็พวกหนึ่ง คอมมิวนิสต์พวกหนึ่ง ล้วนแต่มีอำนาจพัด
เหวี่ยงกัน ต่อต้านกัน ต่อสู้กัน. นี้เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไรดี
ความจำเป็นบังคับให้ต้องตาม หรือเข้าเป็นฝักเป็นฝ่าย
ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง นั่นมันก็เรียกว่าความจำเป็นบังคับ.

ในกรณีที่เลือกได้ เราก็คู่เหมือนไม่มีปัญหาจะเลือก
ไม่มีปัญหาจะเลือก, มันก็เลือกตามความเคยชิน ตามความ
นิยมเห่อๆ กันมานานแล้ว ค้ายสมักรใจ, ค้ายสมักรใจนะ;
แม้จะถูกบังคับให้ตาม แต่แล้วในที่สุดมันก็ตามค้ายความ
สมักรใจ. ส่วนที่เราจะแก้ไขของเราเองในประเทศของเรา
ที่ควรจะทำได้ก็ไม่ได้ทำ. เพราะว่าเราสมักรใจจะไปตาม
เขาเสียจนหมดสิ้น หมกสิ้นชีวิตจิตใจแล้ว, แล้วก็ไม่ได้ผล
ตามที่ควรจะได้ ตามระบบประชาธิปไตย ที่เราพูด ที่เรา
ประกาศตัวเป็นประชาธิปไตย.

ไปตามกันประชาธิปไตย แล้วก็ไม่ได้ผลเป็น
ประชาธิปไตย; เพราะว่าฟ้ามันไม่สว่างทางประชาธิปไตย
มันยังมีตมิตอยู่ ในการที่จะไปตามใคร, ไปตามกันใคร
ไปถือเอาใครเป็นครูบาอาจารย์ มันยังมีตมิตอยู่.

เราควรจะมาแยกกันดูว่า ประเทศเสรีประชา-
ธิปไตยทั้งหลาย ในบ้านในเมืองของเขา มีสันติภาพมี
สันติสุขไหม? แล้วก็ไปดูในฝ่ายประเทศคอมมิวนิสต์มหา
ประเทศเหล่านั้น ในบ้านในเมืองของเขา มีสันติภาพมี
สันติสุขไหม? พอไปดูเข้าจริงมันไม่มีทั้ง ๒ ฝ่าย; ฉะนั้น
ควรจะเลือกจัดปรับปรุงตั้งเป็นระบบของตัวเองขึ้นมา แต่
แล้วมันก็ทำไม่ได้, มันก็ทำไม่ได้ เพราะฟ้ามันไม่สว่างในจิตใจ
ของบุคคลที่จะไปตามเขานั้นเอง.

แล้วมันก็น่าหัวเราะที่ว่า ประเทศเล็ก ๆ ด้อย
พัฒนานั้นแหละ กลับมีสันติภาพ หรือจะพูดให้กว้างไกล
มากไปกว่านั้น ก็จะมีพูดว่า ในพวกคนป่ามีสันติภาพมากกว่า
ในบ้านเมืองที่เจริญแล้ว. ในหมู่คนที่เขาอยู่กันอย่างคนป่า
หรือสมัยคนป่ายุคนั้นก็ตาม เขามีสันติภาพกันมากกว่า คนใน
ประเทศที่เจริญแล้ว ซึ่งอยู่ด้วยส่วนเกิน, เห็นได้ง่าย ๆ ว่า

คนบ้าสมย์ที่ไม่เจริญนั้น มันไม่อาจจะอยู่ด้วยส่วนเกินดอก เช่นน้ำแข็งก็ไม่มีกิน ไฟฟ้าก็ไม่มีใช้ อย่างนี้เป็นต้น มันไม่อาจจะอยู่ด้วยส่วนเกิน มันก็ไม่มีเรื่อง.

หลงอยู่ในส่วนเกินจึงหาสันติภาพไม่ได้.

ที่นี้ ประเทศที่เจริญแล้ว มันก็กินใช้สิ่งที่เป็นส่วนเกิน : มีน้ำแข็งกิน มีน้ำอัดลมกิน, มีไฟฟ้าใช้ มีอะไรต่าง ๆ สารพัดอย่างที่ส่งเสริมกิเลส; แต่แล้ว หาสันติภาพไม่ได้. นี้เรียกว่า มันมีการกระทำผิดโดยไม่รู้สีกตัวอยู่.

เราควรจะรู้สึกตัวและระวังข้อนี้กันให้มาก ก็ยังบึ้งไว้ในการทำที่ไม่ไปเอาส่วนเกิน. รู้ได้เองว่าส่วนเกินนั้นคือ ถ้าไม่มีก็ไม่เป็นไร ถ้าไม่มีสบายกว่า ถ้าไม่มีสงบกว่า; ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านั้น ก็ประหยัดเงินได้มากกว่า ว่าอย่างนี้ก็ได้ อย่าไปเอาส่วนที่เกิน ที่ทำให้ยุ่งยากลำบาก.

เดี๋ยวนี้เรากำลังไปตามเขา ประเทศที่เขามีการเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน; เขามีอะไรเราก็จะมีอันนั้น, เขาจะมีอะไรเราก็จะมีอันนั้น, แม้เป็นส่วนเกินยิ่งกว่าเกินก็ไม่ว่ามันเกิน มันก็เลยไปเข้าพวก เข้าพวก สำหรับจะ

ลำบากด้วยกันกับเขานั้นแหละ จะอยู่ในโลกนี้ด้วยความยาก
ลำบากเหมือนกันกับพวกนั้น.

นี่เพราะฟ้ามันไม่สว่างในทางธรรม ในทางศีลธรรม
หรือในทางสติปัญญา ในการที่จะตามหลังกัน ; ฟ้ามันไม่
สว่างทางสติปัญญาในการที่จะตามหลังกัน มันก็เลยตามหลัง
กันอย่างโง่เขลาเป็นพวกไปเลย ไม่อาจจะแยกตัวออกมาเป็น
อยู่อย่างถูกต้อง.

เราพยายามจะประกาศธรรมะ ให้รู้จักธรรมะ
คือให้รู้จักว่า อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรเป็นไปเพื่อทุกข์
อะไรเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ แต่ก็ยังไม่ค่อยสำเร็จ. ความ
หวังของอาตมาที่ว่า จะดึงเพื่อนมนุษย์ออกมาเสียจากวัฏฏนิย
มอยู่ห่างไกลจากความสำเร็จ เพราะเขาหลงใหลในวัฏฏนิย
มยิ่งกว่ายาเสพติด ยิ่งหลับหูหลับตา ยิ่งกว่ายาเสพติด แล้วก็
บูชาส่วนเกิน.

คำว่า “วัฏฏนิยม” นี้หมายความว่านิยมรสอ้อยทาง
วัตถุ ไม่ได้นิยมรสอ้อยทางจิตใจ ก็ทางธรรมะ. อาตมา
ใช้คำอย่างนี้ พวกอื่นเขาหาว่าผิด ที่จริงเขาไม่รู้ว่าเราหมาย
ความว่าอะไร. เราก็รู้เหมือนกันแหละ วัฏฏนิยมคือพวก

ที่ถือเอาวัตถุเป็นหลักการ เป็นกฎเกณฑ์ ทุกชนิดแหละ ให้วัตถุเป็นใหญ่กว่าจิต นั่นแหละพวกวัตถุนิยม. แต่เราไม่เอาความหมายกว้าง ๆ อย่างนั้น เราหมายความว่า มันติดรสอร่อยทางวัตถุ นิยมวัตถุ เพราะวัตถุมันให้รสอร่อย; นี่พวกนี้เขาติดวัตถุนิยม.

เมื่ออาตมาพูดถึงวัตถุนิยมแล้วก็ ขอให้เข้าใจความหมายอย่างนี้ก็แล้วกัน ไม่ได้กว้างถึงกับว่าเรื่องวัตถุโดยทั่วไป จนถึงกับว่าวัตถุนำจิต หรือว่าโลกทั้งโลกขึ้นอยู่กับวัตถุ นั่นมันก็กว้างเกินไป. มันก็ถูกแหละ แต่ว่ายังไม่เป็นปัญหา; มันเป็นปัญหาแรงร้าย ก็ตรงที่ว่าเดี๋ยวนี้มัน หลงไหลในรสอร่อยทางวัตถุทางเนื้อหนัง แล้วไปตามหลังกันในเรื่องอย่างนี้ ช่วยกันส่งเสริมปรับปรุงเรื่องอย่างนี้; ชวนกันตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อจะผลิตวัตถุปัจจัย สำหรับส่งเสริมกิเลสในทางวัตถุนิยม.

ไปดูโรงงานอุตสาหกรรม ที่เขากำลังขออนุญาตตั้งขึ้นใหม่ ๆ เดี่ยวนี้ จากข่าวสารต่าง ๆ โรงงานเหล่านั้น ผลิตวัตถุที่ไม่จำเป็นทั้งนั้น : เรื่องสวยงาม เรื่องศิลปะ เรื่องอร่อยศิลปะ อะไรศิลปะ ที่จะไปแข่งกับพวกเทวดา ๆ, แล้วก็

ไม่จำเป็น เป็นเรื่องยุ่งเปล่าๆ, ผลิตสิ่งฟุ่มเฟือยสวยงาม ฟุ้งเฟ้อหรือเกิน ทั้งนี้.

นี่เรายังไปตามเขาได้ ไปบูชาเขาเพื่อจะตามเขา โดย ความสมัครเป็นทาส : เป็นทาสทางสติปัญญา เป็นทาสทางการเงิน เป็นทาสทุกอย่างเลย, กระทั่งเป็นทาสในทางการเมือง จนไม่มีอะไรเป็นเสรีภาพของตน, ไปตามกันในทางที่จะนำไปสู่วิกฤตการณ์, ไม่ตามกันไปในทางที่จะไปสู่สันติภาพ.

ชาวพุทธไม่ควรหลงวัตถุนิยม.

นี่อย่าลืมว่า ประเทศไทยนี้เป็นเมืองพุทธนะ, ประเทศไทยที่จริงต้องเป็นเมืองพุทธ, ถิ่นพุทธศาสนา แล้วจะไปตามกันพวกหลงในวัตถุ นิยมวัตถุได้อย่างไร; โดยหลักมันก็เป็นไปไม่ได้เสียแล้ว; แต่โดยข้อเท็จจริง มันก็มีคนที่ทำไปแล้ว. ฉะนั้น คนนั้นเป็นพุทธหรือไม่? คนพวกเหล่านั้นเป็นพุทธบริษัทหรือไม่? เขาเกิดในเมืองพุทธ จกทะเลเบียนเป็นคนพุทธ แล้วต้องไปตามกันพวกวัตถุนิยมชนิดนี้ มันจะเหลือความเป็นพุทธได้อย่างไร. ไปตามกัน

คำหยาบ ก็ว่าหมายความว่าตามด้วยความหลงใหล เขา จึงใช้คำว่า ตามกัน ตามด้วยความหลงใหล ในแบบของ วัตถุนิยม อย่างหลับหูหลับตา ไปตามเพื่อพัฒนา ด้วย หลงในการพัฒนา, หลงในความเจริญอย่างหลับหูหลับ ตา.

ชาวพุทธแท้ชาวพุทธจริง จะไปตามอย่างนี้ได้ หรือ? ชาวพุทธแท้จริงจะไปตามกันพวกนั้น ในลักษณะ อย่างนี้ได้อย่างไร? เราควรจะเป็นชาวพุทธโดยรักษาความเป็นชาวพุทธไว้ให้ได้ ไม่ไปหลงตามในทางที่มันผิดพลาด ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับทำลายตัวเอง เหมือนกับฆ่าตัวเอง. ในที่สุดมันมีผล เป็นการทำลายตัวเอง ฆ่าตัวเอง แล้วจะ ไปตามกันไหวหรือ ?

ฉะนั้น ขอให้เลือกคู่ให้ดีๆ ในครอบครัวหนึ่ง ๆ หัวหน้าครอบครัวจะต้องควบคุมเรื่องนี้ให้ถูกต้อง อย่าไป เหนือตามเขา ในสิ่งที่มันเป็นผลย้อนกลับมาเชือดคอ ตัวเองให้วินาศ. นี้เราพูดกันในระดับชาติ; แต่ไว้ใน ระดับบุคคลหรือครอบครัว ก็ขอให้มีหลักอย่างเดียวกัน, อย่าไปตามอย่างหลับหูหลับตา เพื่อเชือดคอตัวเอง มัน ไม่

สมกับว่าเป็นชาวพุทธ เป็นพุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
แล้วไปโง่ถึงขนาดนั้น มันก็หมดความเป็นชาวพุทธ.

ทั้งโลกเขาเดินกันแนวนั้น เขาพัฒนากันแนวนั้น
เราก็ดูให้ดี มันมีแต่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อย แล้วมีโทษ
ภายหลังทั้งนั้นแหละ เราก็อำไปเอาสิ. ถ้าเป็นเรื่องส่วน
ตัวส่วนบุคคล ภายในครอบครัวแล้ว ก็ไม่มีใครทำอะไรดอก
เราจะไม่มีส่วนเพื่อ หรือสิ่งของเพื่อ เกิน ในครอบครัว
ของเรา นี่ก็ทำได้สิ, เราควรจะทำได้ ไม่ผิดกฎหมาย,
ไม่ผิดอะไรหมดแหละ.

ช่วยกันชำระสะสางสิ่งที่ผิดพลาดนี้กันเสียใหม่
คือเดินตามความเจริญอย่างถูกต้อง อย่าให้มีผิดพลาดขึ้นมา
ที่มันเพื่อ หรือจะเรียกว่ามันบ้าเกินไปก็อย่าไปเอาของมัน
อย่าชอบใช้ชอบมี สิ่งที่มีมันจำเป็นจะต้องมี. นี่จะรักษา
ความเป็นชาวพุทธของเราไว้ได้.

เมื่อ โลกมันพัฒนาเพื่อกิเลส ก็ตามใจมัน เรา
พัฒนาเพื่อธรรมะ เพื่อสันติภาพ เพื่อสันติสุข. โลก
มันยังพัฒนาๆยังพัฒนา จะไปสู่ความวิनाศ ก็ตามใจมัน;
แต่เราจะพัฒนามาสู่สันติภาพ ก็คือความสงบสุข. ใครเขา

จะว่า ถอยหลังเข้าคลอง ก็ช่างหัวมัน ให้เขาว่า ถ้าถอยหลังเข้าคลองมันถูกต้อง และมันปลอดภัยแล้ว มันก็ดีกว่า ก็คือเข้ามาอยู่ในหนทางของธรรมะ, มันคล้ายกับถอยหลังเข้าคลอง แต่เป็นการถอยหลังจากความผิด มาสู่ความถูกต้อง มันก็เป็นการดี.

ถอยหลังเข้าคลองในความหมายโน้น ที่เขารังเกียจกันนัก ก็คือ มันถอยหลังไปหาความเสื่อม แทนที่จะก้าวหน้าไปสู่ความเจริญ; ถอยหลังมาหาความเสื่อม อย่างนั้นมันก็ถูกต้องแล้ว ไม่ควรจะทำ. แต่ถ้า ถอยหลังจากความผิดพลาดมาสู่ความถูกต้อง อย่างนี้ ควรจะทำ.

ก็ต้องแยกแยะกันให้ดีๆ ให้เห็นชัดเจน ว่ามันต่างกันอยู่เป็น ๒ อย่าง. ในการที่จะพัฒนาตามใคร หรือจะเดินตามพัฒนาก็ตาม ดูให้ดี ๆ ให้มันมีฟ้าสว่าง ก็แสงสว่างของสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต ฯลฯ อะไรไว้เรื่อยไป. นี่เราเรียกว่า ฟ้าสว่าง ในทางเดินตามความก้าวหน้า ของผู้ก้าวหน้า.

ฟ้าสว่างทางสิทธิมนุษยชน.

ทีนี้ข้อสุดท้ายที่จะพูดสำหรับวันนี้ก็คือ ฟ้าสว่างทางสิทธิมนุษยชน.

ฟ้าสว่างทางสิทธิมนุษยชน, เรื่องนี้ พวกนักศึกษาระดับหลายเขาบูชากันนัก เขาทำตัวเป็นผู้ออกรับออกต่อต้าน. ที่ไหนมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน เขาก็เห็นเป็นเรื่องใหญ่ ออกต่อต้าน ถือเป็นงานชิ้นเอกของนักศึกษา.

ฟังดูเพียงเท่านั้นมันก็ถูก ถูกต้องดี เป็นผู้เสียสละแบบพระโพธิสัตว์เลย ให้เกียรติเป็นแบบพระโพธิสัตว์, ระดับพระโพธิสัตว์เลย; แต่ว่าอย่าทำไปด้วยความหลับลูหลับลตาทำ มีคมีคสิ. บางทีมันเป็นการถูกต้อง ที่คนคนนั้นมันจะต้องถูกลงโทษเช่นนั้น หรือว่ากรรม ผลกรรมมันจัดให้เขาต้องเป็นไปเช่นนั้น, कुछคล้าย ๆ กับว่าเขาถูกละเมิดสิทธิแห่งมนุษยชนของเขาอย่างมากมาย.

เราต้องดูให้ถี่ ๆ อย่าหลับลูหลับลตา เรียกว่าแทรกแซงเข้าไปอย่างคนโง่; ถ้ามันเป็น เรื่องละเมิดสิทธิมนุษยชน เห็นอยู่โดยประจักษ์แน่นอน ก็ได้, ช่วยกันต่อต้าน อย่า

ให้เขาสูญเสียความยุติธรรมหรืออิสรภาพ; แต่อย่าลืมน่า
บางอย่างมันทำไม่ได้.

เหมือนว่า งามันกินเชียด มันคาบเชียดร้องเอ็ดๆ
อยู่ในปากนี้ เราเห็นอยู่นี้ เราจะทำอย่างไร งามันบอกว่า
มันมีสิทธิที่จะกินเชียด แล้วเราจะไปห้ามไม่ให้มันกิน มันก็
ละเมียดสิทธิของงู แม้ว่าจะไปช่วยเชียด รักษาสิทธิของเชียด.
ถ้าเรื่องอย่างนั้นแล้ว มันต้องยกให้ว่ามันเป็นเรื่องของกรรม
เป็นเรื่องของระบบธรรมชาติ ไปตามกรรมกันบ้างสิ.

มันก็ควรจะพิจารณาดูให้ดี ว่ามันควรจะทำอย่างไร,
ควรจะช่วยในกรณีเช่นไร, แล้วช่วยไม่ได้ในกรณีเช่นไร,
หรือไม่เข้าไปข้องแวะในกรณีเช่นไร, ในกรณีเช่นไรจะใช้
เมตตา, ในกรณีเช่นไรจะใช้อุเบกขา, ถ้าไปทำไป ในกรณีที่
ควรใช้อุเบกขา มันก็กลายเป็นมนุษย์เสือกกะโหลก, เป็น
มนุษย์เสือกกะโหลก ไปทำหน้าที่ที่ไม่ใช่หน้าที่.

เกี่ยวนี้ประเทศทั้งหลายในโลก ประเทศน้อยๆ
กำลังถูกละเมียดสิทธิมนุษยชน โดยการกระทำของประเทศ
ใหญ่ๆ อยู่ทั่วไป แล้วใครจะไปต่อต้านได้. ที่นี้ภายในประ-
เทศแต่ละประเทศ ก็ระหว่างบุคคลหรือหมู่คณะ มันก็มี

คนบางหมู่บางคณะหรือบางคน ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนอยู่
 ทั่วๆไป เห็นได้. ผู้ที่จะเข้าไปแทรกแซงเพื่อป้องกัน
 นั้น ก็ควรจะทำให้ถูกต้อง, ระวังให้ดีๆ ให้มัน ประกอบ
 ด้วยเหตุผลความถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ มันเป็นโอกาสสำหรับ กระทำเพื่อหาซื้อ
 เสียงเสียแล้ว เพื่อหาซื้อเสียงให้เขายกย่องเสียแล้ว ทั้งที่
 ตนเป็นคนเสือกกะโหลกไม่เข้าท่า. คนก็ยกย่องสรรเสริญว่า
 เออ, นี่มันเห็นแก่ผู้อื่น มันคุ้มครองสิทธิของผู้อื่น อย่าง
 พระโพธิสัตว์ มันหลงไหลในเกียรติยศอันนี้ มันจึงกระทำ
 กันอยู่มาก.

บางทีก็จะเป็นเครื่องอ้าง เพื่อเข้าไปทำในบาง
 สิ่งบางอย่าง; มันจะไปกันบ้านคนบางคน ซึ่งตามธรรมดา
 เข้าไปกันไม่ได้. แต่เมื่ออ้างสิทธิมนุษยชนแล้ว ไปกัน
 บ้านเขาได้ อย่างนี้ก็ได้ออย่างนี้แล้วมันเป็นการไม่ซื้อแล้ว
 ไม่ตรงแล้ว อ้างของดีไปเป็นโอกาสแห่งของชั่วของตนเอง.

เรื่องถูกละเมิด ถูกกกดขี่ข่มเหงนี้ มันจำเป็นที่ต้อง
 มีในโลก เพราะว่าในโลกนี้อำนาจมันเป็นใหญ่. *พระพุทธ
 เจ้าได้ตรัสไว้ว่า วโส อิสฺสริยํ โลกเก - อำนาจเป็นใหญ่ในโลก*

หรือว่าในโลกนี้อำนาจมันยิ่งใหญ่ มีข้อความปรากฏชัดอยู่
อย่างนี้. บางคนก็ถือว่า ไม่ใช่, พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัส, คำ
เขียนนี้ผิด คำเขียนนี้เขียนที่หลัง อ่างกันไปตามเรื่อง. แต่เรา
เห็นว่า คำพูดนี้พระพุทธเจ้าต้องตรัสจริง ว่าในโลกนี้อำนาจ
มันยิ่งใหญ่ แล้วเมื่อโดนอำนาจครอบงำเอาแล้ว ก็ถือ
ว่าเป็นกรรมของบุคคล นั้นแหละ.

ฉะนั้น ต้อง ระวังให้ดี ที่จะไปต่อต้านมันเข้า,
อย่าให้กลายเป็นเรื่องฉิบหายของตัวเอง ยกให้มันเป็น
เรื่องของกรรมบ้าง. กรรม การกระทำแต่หนหลัง มันมีผล
ทำให้บุคคลนั้น อยู่ในฐานะเหมือนกับว่าถูกละเมิดสิทธิ หรือ
ว่าถูกกกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรม เป็นต้น. อย่าไปหลงว่า
เราจะหาชื่อเสียงด้วยการกระทำต่อต้านต่อสู้เพื่อมนุษยชน.

ทางพุทธศาสนายอมรับ แต่วามันต้องเป็นกั
กระทำที่ถูกต้อง ไม่ใช่การกระทำที่มงาย หรือการกระทำ
เพื่อหาชื่อเสียงให้แก่ตนเอง, แล้วมันก็ไม่ถูกกับความเป็น
ธรรมโดยธรรมชาติ สำหรับคนที่ถูกละเมิดสิทธิ ก็คือ เขา
จะต้องได้รับผลกรรมของเขา. เกี่ยวมันก็จะเกิดต่อต้าน
พระเจ้าขึ้นมา ว่าทำไมลงโทษคนนี้ หรือก็จะต่อต้านกฎแห่ง

กรรมว่าทำไมมาลงโทษคนนี้ ต่อต้านกฎแห่งกรรมเอาเสียเลย มันเก่งถึงขนาดนั้น.

กรรมมันก็ต้องเป็นกรรม ต้องเป็นกฎแห่งกรรม. คนที่ต้องรับผลแห่งกรรม โดยแสดงออกมาเป็นภาพของการถูกละเมิดสิทธินั้นมันก็ต้องมี, ในโลกนี้มันต้องมี. กรรมที่อยู่เบื้องหลังใครไปรู้ของเขาเล่า เขาก็ทำมานาน. ฉะนั้นคนที่ทำชั่วมานาน มันจึงได้รับผลของกรรม ในลักษณะที่เหมือนกับว่ามันไม่เป็นธรรมที่สุด. เขาไปทำอะไรที่หลังความคิดเพียงนึกเดี๋ยวก็ถูกฆ่าตาย อย่างนี้ ทำไมไม่นึกถึงบาปกรรมทั้งหลายที่ทำได้เป็นอันมาก; นั้นมันถูกต้องแล้ว มันสมควรแก่กันและกันแล้ว.

ประชาธิปไตยถูกแล้ว แต่ว่ามันต้องเป็นธรรม ฉะนั้นบางคนถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ด้วยอำนาจกรรมเก่าของเขา มันก็ยังเป็นประชาธิปไตยอยู่นั่นเอง. เราช่วยกันทำให้ศีลธรรมกลับมา, ให้ความรู้สึกทางศีลธรรมกลับมา, แล้วมนุษยย์ก็จะเคารพสิทธิของมนุษยย์ด้วยกันเองมากขึ้น.

นี้เรียกว่า ฟาสางทางบ็องกันสิทธิของมนุษยชน ก็คือผู้อื่น.

เราต้องมีการสัมพันธ์กันที่จะปฏิบัติหน้าที่นี้ให้ถูกต้อง แม้ที่สุดแต่ว่า สิทธิของสัตว์เดรัจฉานเราก็ต้องดูให้ดีๆ จะเข้าไปเป็นผู้คุ้มครองป้องกัน ก็ต้องทำให้มันถูกต้อง ไม่อย่างนั้นก็จะกลายเป็นคนทำผิดเสียเอง. นี้อาตมาเรียกว่า ฟ้ำสาางทางสิทธิมนุษยชน เป็นธรรมะข้อสำคัญข้อหนึ่ง ที่เกี่ยว ที่เราจะต้องช่วยกันรักษาความถูกต้อง ความ ยุติธรรม ความเป็นธรรม ความชอบธรรมของผู้อื่น; แต่ว่าอย่าหลับหูหลับตาทำ, ขอให้ทำอย่างมีแสงสว่าง.

ฉะนั้นขอให้ฟ้ำมันสาางในทางนี้ มากขึ้นเถิด ผู้ที่ จะละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้อื่นก็จะได้ลตไป จะได้ถอยหลัง ไป, แล้วผู้ที่เข้าไปป้องกันสิทธิมนุษยชนของผู้อื่น ก็จะไม่กระทำอย่างผลิผลาม, แล้วไม่ทำอย่างหลอกลวง เพื่อหาชื่อเสียงให้แก่ตนเอง ด้วยการกระทำอย่างนี้ ให้เขา ยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษ หรือมหาวีระบุรุษ.

เอาละ ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญ ที่ต้องหยิบ ขึ้นมาศึกษาพิจารณา แล้วจัดการให้ถูกต้อง นี่เป็น เรื่องฟ้ำสาางทางสิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องสุดท้ายของการ บรรยายในวันนี้.

อาตมาเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว สำหรับการ
 บรรยายในวันนี้ แล้วขอภัยอีกครั้งหนึ่งว่า ทำไมต้องพูด
 เรื่องชนิดนี้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องธรรมะโดยตรง ก็เพราะเหตุผลทั้ง
 กล่าวแล้วข้างต้น ว่าขอยืมธรรมมาสนี้ เขียนหนังสือเรื่องนี้
 ให้จบเสียที เพราะมันผูกพันกับอาตมาอย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้.

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้ง
 หลาย สวคบทพระธรรมกถุศาสนาย ส่งเสริมกำลังใจในการ
 ประพฤติปฏิบัติธรรมให้ยิ่งขึ้นไป สืบต่อไป.

บุญเป็นอะไร

สิ่งนั้นๆ	เป็นเหมือน	ของเกื่อนกลาด
ที่เป็นบาป	เก็บกวาด	ทิ้งใต้ถุน
ที่เป็นบุญ	มีไว้	เพียงเจือจุน
ใช้เป็นคุณ	สะดวกตาย	คล้ายรถเรือ

หรือบ่าวไพร่	มีไว้ใช้	ใช้ไว้แบก
กล้วยตลกแตก	ใจสั้น	ประหวั่นเหลือ
เรากินเกลือ	ใช้จะต้อง	บูชาเกลือ
บุญเหมือนเรือ	มีไว้ชี้	ไปนิพพาน

มิใช่เพื่อ	ไว้ประดับ	ให้สวยหรู
เที่ยวอวดชู	แบกไป	ทุกสถาน
หรือลอยล่อง	ไปในโลก	โอฆกันดาร
ไม่อยากข้าม	ขึ้นนิพพาน	เสียดายเรือ ๔

พุทธทาส อินทปัญโญ

บาปใหญ่ บาปเล็ก ?

คิดว่าดี	กว่าเขา	ซีเราแย
มันเพียงแต่	ดีกว่าคน	ที่บาปใหญ่
ส่วนตัวเอง	บาปเล็ก	นึกให้ไกล
มันบาปเบา	อยู่เมื่อไร	ให้นึกดู

เขาติดซ้าย	เราติดขวา,	ถ้ามานึก
มันยังติด	เหลืออีก	กันทั้งคู่
แม้ติดซ้าย	เร็วกว่า	ไม่นานดู
แต่ติดขวา	มันก็ทรู	อยู่เมื่อไร

มันเพียงแต่	ดีกว่าคน	ที่ยังเลว
ส่วนตัวเอง	ก็ยังเลว	ไม่ไปไหน
เฝ้าเกลียดซ้าย	รักขวา	เป็นบ้าใจ
มันก็โพล่	พลัดห่าง	ทางนิพพาน ๙

พุทธทาส อินทปัญโญ

ชีวิตนี้คืออะไรกัน?

ชีวิตนี้	คืออะไรกัน?	ฉันคิดว่า
เป็นความบ้า	ของธรรมชาติ	ประหลาดชั้น
ปรุ่งแต่่งธาตุ	แห่งกายใจ	ไหลเป็นควัน
เป็นธาตุความ	อรร่อยชั้น	สัญชาตญาณ

ชีวิตนี้	มีท่าไมกัน?	ฉันเห็นว่า
เพื่อความบ้า	ถึงที่สุด	สิ้นสงสาร
สงบกาย	ใจเย็น	เป็นนิพพาน
อวสานแห่ง	ความไหล	ไม่มีควัน

ชีวิตนี้	ทำอย่างไรกัน?	ฉันถือว่า
ต้องหยุดบ้า	ในอรร่อย	คอยผ่อนผัน
ตามองค์มรรค	แปดประการ	ประสานกัน
ทุกคืนวัน	ให้ถูกต้อง	คลองสัมมา ฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

มองฟ้าปะดิน

แรกมองฟ้า	ก็เห็นว่าง	อย่างเขาว่า
ไม่เห็นพวก	เทวดา	คลาสวรรค์
ยิ่งมองไป	ยิ่งว่างมา	สารพัน
จิตใจมัน	ยิ่งเห็นว่าง	อย่างสุดใจ

กลับได้เห็น	สาระหนึ่ง	ซึ่งความว่าง
มอบให้อย่าง	แก่นสาร	ปานดินใหม่
เป็นแผ่นดิน	เย็นและหยุด	กว่าจุดใด
ทรงคุณใหญ่	เรียก “อมตะ	มหานคร”

เป็นที่ตั้ง	เย็นสนิท	แห่งจิตว่าง
กิเลสร้าง	ทุกข์หาย	ไร้ไศกศร
เป็นแดนดิน	ที่คงมั่น	นิรันดร
นี่แลตอน	ที่มองฟ้า	แล้วปะดิน ฯ

พุทธทาส อิมฺหังคิณ

ได้ดีเพราะถูกด่า

ฉันมีดี	เพราะถูกด่า	น่าหัวไหม?
ยิ่งดีใจ	เพราะถูกด่า	ดูน่าหัว
ใครจะด่า	สักเท่าไร	ไม่เคยกลัว
เรื่องจะชั่ว	อย่างเขาด่า	นั่นอย่าเกรง

ใครมีดี	คนก็คิด	ริษยา
หาแง่ด่า	กันโขมง	ล้วนโจงแจง
เมื่อปากเข้า	ปากก็มุบ	หุบปากเอง
ยิ่งครั้นครอง	คือฉันทำ	ให้ด่าฟรี

ฉันเป็นคน	ได้ดี	เพราะคำด่า
กลายเป็นสิ่ง	นำมา	ซึ่งศักดิ์ศรี
ด่าเท่าไร	ก็เห็นไม่	จริงสักที
เลยได้ดี	เพราะถูกด่า	น่าหัวครั้นๆ

พุทธทาส อินทปัญโญ

อยู่กับธรรม

เมื่อรบสู้	กับศัตรู	สู้ด้วยธรรม
จะปลุกปล้ำ	กันเท่าใด	ไม่เสียหาย
ถ้าสู้กัน	อย่างนี้	ไม่มีตาย
ในสุดท้าย	จะปรองดอง	ต้องใจกัน
เมื่อป้องกัน	ศัตรู	รู้ใช้ธรรม
เป็นกำแพง	เพชรล้ำ	เลิศมหันต์
ป้องกันได้	สารพัด	น่าอัศจรรย์
ป้อมค่ายมั่น	กว่าสิ่งใด	ในโลกคน
เมื่อหลบซ่อน	จากศัตรู	อยู่กับธรรม
ไม่ระกำ	ทุกข์เห็น	สักเส้นขน
ช่วยปลุกปลอบ	ชื่นชอบ	ฉ่ำกมล
ขอทุกคน	จงมีธรรม	ประจำกาย ๔

พุทธทาส อินทปัญโญ

บันทึกการจัดพิมพ์

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ได้รวบรวมธรรมบรรยายชุดลอยปทุมของท่านเจ้าคุณหลวงพ่อกุฑกฐาสิกขุ ที่ได้บรรยายไว้ในกาลสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ อันเป็นธรรมบรรยายที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และเพื่อเป็นการสืบทอดพระธรรมคำสอนให้ถูกต้อง สมบูรณ์บริบูรณ์

หนังสือ ชุด “ลอยปทุม” มีจำนวน ๓๐ เล่ม พิมพ์ครบบริบูรณ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๕

๑. เรื่อง ชีวิตเยือกเย็น	๒. เรื่อง เห็นธรรมชาติ
๓. เรื่อง พระธรรมคคิ	๔. เรื่อง พบชีวิตจริง
๕. เรื่อง ธรรมโอสถ	๖. เรื่อง ธรรมะคู่ชีวิต
๗. เรื่อง เช่นนั่นเอง	๘. เรื่อง ความหลุดพ้น
๙. เรื่อง พรพระธรรม	๑๐. เรื่อง ศิลปะแห่งชีวิต
๑๑. เรื่อง พระพุทธศาสนา	๑๑. เรื่อง บำเพ็ญบารมี
๑๒. เรื่อง ธรรมานุภาพ	๑๒. เรื่อง ฟ้าสายทางธรรม
๑๓. เรื่อง หัวใจของธรรมะ	๑๓. เรื่อง ธรรมสังัจจะ
๑๔. เรื่อง ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม	๑๔. เรื่อง ปณิธาน ๓ ประการ
๑๕. เรื่อง วิปัสสนาลัดสั้น	๑๕. เรื่อง ปฏิจตสมุบาท

ฯลฯ

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะ ไว้บริการท่านสาธุชน จากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐ โทร. ๘๘๘๗๙๕๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อจนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

• **สถาบันบันลือธรรม** กราบเรียนเชิญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนา จากพระ
สุปฏิปันโน ในโครงการ **พบพระ พบธรรม** ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐-๑๐.๓๐ นาฬิกา
ณ ห้องประชุมสถาบันบันลือธรรม บริเวณชั้น ๒ อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

